

Poikkeustilan sukupolvet

Irakilaispakolaisuus Suomessa

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Alueiden kehittäminen
31/2016

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

MARKO JUNTUNEN

Poikkeustilan sukupolvet

Irakilaispakolaisuus Suomessa

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja

Alueiden kehittäminen

31/2016

Tekijät Författare Authors Marko Juntunen	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Elokuu 2016 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Poikkeustilan sukupolvet – Irakilaispakolaisuus Suomessa	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>Tämä tutkimusraportti on laatuaan ensimmäinen laaja katsaus Suomeen suuntautuvaan irakilaispakolaisuuteen ja sen lähihistoriaan. Raportti perustuu runsaan kymmenen vuoden aikana irakilaisten parissa kerättyyn etnografiseen havainnointi- ja haastatteluaineistoon eri puolilla Suomea, Länsi-Eurooppaa ja Irakia.</p> <p>Tutkimuksen ensimmäinen osa tarkastelee irakilaispakolaisuuden taustoja sekä tutkimukseen osallistuneiden, eri pakolaissukupolviin kuuluvien henkilöiden vainon ja väkivallankokemuksia aina 1980-luvulta vuoteen 2016 saakka. Irakilainen yhteiskunta ja sen sosiaalinen rakenne kokivat voimakkaita muutoksia jatkuvien sotien ja kansainvälisen taloussaarron sekä niiden myötä dramaattisesti heikentyneiden elinolosuhteiden tuloksena. Saddam Husseinin johtaman hallinnon kaaduttua kansainvälisen koalition sotatoimien seurauksena vuonna 2003 maahan syntyi vakava turvallisuustyhjiö, ja pian uskontokuntakohtainen ja etnisyyteen kiinnittyvä politiikka johtivat väkivaltaisuuksiin ja laajamittaisiin väestönsiirtoihin. Miehityksen jälkeinen Irak on kärsinyt jatkuvasta väkivallan kierteestä, joka muuttui yhä verisemmäksi Isis-järjestön valloitettua laajoja alueita Irakin luoteisosissa vuonna 2014.</p> <p>Tutkimuksen toinen osa käsittelee Irakin väkivaltaiseen lähihistoriaan eri tavoin kiinnittyneiden turvapaikanhakijoiden liikkuvuutta sekä heidän matkakokemuksiaan kohti Suomea tilanteessa, jossa maan siirtolaisuus- ja pakolaispolitiikka kiristyy.</p> <p>Tutkimuksen kolmannessa osassa huomio kiinnittyy irakilaispakolaisten rakentamaan elämään Suomessa. Uskontokuntakohtaisen ja etnisyyteen perustuvien rintamalinjojen pirstomasta kotimaastaan saapuneet irakilaiset rakentavat elämäänsä Suomessa kotimaan jännitteiden sävyttämässä ilmapiirissä.</p> <p>Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilö: Työllisyys- ja yrittäjyysosasto/Annika Forsander, puh. 029 506 0206</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words maahanmuutto, pakolaiset, turvapaikanhakijat, kotouttaminen, kotoutuminen, etniset suhteet	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkopainettu julkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-124-1	ISBN 978-952-327-125-8
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 93	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
	Hinta Pris Price 43 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Lönnerberg Print & Promo

Esipuhe

Vuosi 2015 tullaan muistamaan Suomessa niin kuin muualla Euroopassa valtavat mittasuhteet saaneesta pakolaistilanteesta, jonka taustalla ovat monet pitkään jatkuneet sodat ja konfliktit Lähi-idässä sekä niiden liepeillä terroria ja kauhua levittäivät aseelliset ryhmät. Eurooppaan suunnanneista miljoonista pakolaisista Suomeen reittinsä löysivät erityisesti irakilaiset, joita saapui vuonna 2015 maahan kansainvälistä suojelua hakemaan yhteensä 20 485 henkilöä, kaksi kolmannesta kaikista hakijoista, joita oli 32 476.

Arabimaihin ja islamiin perehtyneen sosiaaliantropologi **Marko Juntusen** laaitima kolmeen osaan jakautuva tutkimus luo monipuolisen ja kiinnostavan katsauksen Suomeen saapuneista irakilaisista, heidän maanpakolaisuuteensa syistä, matkareiteistä ja asettumisesta Suomeen. Irakin väkivaltainen lähihistoria konkretisoituu lukijalle tutkimusta varten haastateltujen kertomuksista, joissa kaikenlainen terrori, uhkailu ja väkivalta ovat jatkuvasti läsnä. Haastatteleamalla maahan tulleita irakilaisia Juntunen pyrkii myös selvittämään, miksi he valitsivat kohde-maakseen juuri Suomen. Hän kuvaa kiinnostavasti sitä, miten vuoden 2015 pakolaiskriisiä voidaan pitää ensimmäisenä laajamittaisena kansainvälisen turvapaikkasiirtolaisuuden aaltona, jossa älypuhelimien kuvattu ja sosiaalisessa mediassa jaettu materiaali näyttelivät erittäin keskeistä osaa. Tämä pakolaisuuteen kytkeytyvä tiedon tuottamisen ja jakamisen kulttuuri syntyi varsinkin irakilaisten kohdalla tavattoman nopeasti.

Tutkimuksen kolmannessa osassa fokus on Suomeen asettumisessa; niissä, jotka tulivat Suomeen 1990-luvulla, mutta myös viime kuukausina tulleissa. Tutkija pyrkii saamaan selvyyttä siihen, millaisia sosiaalisia jakolinjoja eri aikaan Suomeen tulleiden irakilaisryhmien välille kotimaassa koettu väkivalta, kaaos ja kansan jakautuminen ovat aiheuttaneet. Miten nämä tulevat esiin irakilaisten suomalaisessa arkitodellisuudessa ja miten rajapinnat näkyvät? Mitä irakilaisten moniäänisyys ja kiistanalaiset tulkinnat kotimaan kaaoksesta tarkoittavat heidän yhteisölleen? Näiden kysymysten pohdinta muotoutui vähitellen Juntusen työpöydällä tutkimusasetelmaksi, jota selvitetään kädessäsi olevassa teoksessa varsin perusteellisesti ja huolellisesti taustoittaen.

Tutkimukseen koottu tieto on peräisin monista Juntusen aiemmin tekemistä tutkimuksista, joita ovat rahoittaneet mm. Suomen Akatemia ja EU-hankkeet. Työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisen osaamiskeskus pyysi Juntusta laatimaan niiden pohjalta katsauksen, joka palvelisi muun muassa irakilaispakolaisia kohtaavia maahanmuuttotyön asiantuntijoita. Työn tilaaja lausuu lämpimät kiitokset Marko Juntuselle ja kaikille hänen tutkimustyötään avustaneille henkilöille, jotka mahdollistivat Suomeen asettuneiden irakilaispakolaisten äänen kuulumisen tässä muodossa.

Kehittämispäällikkö

TARJA RANTALA

työ- ja elinkeinoministeriö

Sisältö

Esipuhe	5
Alkusanat	9
Irakilaiset Suomessa	15
Väestö	15
Kansalaisuus.....	15
OSA I	16
VUOSIKYMMENIEN POIKKEUSTILA: Irakilaispakolaisuuden taustaa ...	16
Poliittisen shiialaisuuden voimaantuminen ja Irakin jakautuminen.....	18
Baathin ”sunnilaistuminen”	23
Sukupuoli ja kotitalous.....	24
Väkivalta ja sukupuoli.....	25
Uusi Irak: sisällissota ja väkivallan luonne.....	26
Ensimmäiset parlamenttivaalit.....	28
Siviileihin kohdistunut väkivalta.....	29
Demografinen muutos	36
Poliittinen kulttuuri.....	37
Öljy ja kiihastanalaiset alueet.....	38
Isis-järjestön voimaantuminen	39
OSA II	43
MATKOJA: Irakilaiset turvapaikanhakijat matkalla kohti Eurooppaa.	43
Mitä siirtolaissalakuljetus on?	44
Siirtolaisten salakuljetuksen lajityypit.....	45
Stereotyyppiset häsitykset.....	45
Reittejä	47
Kreikassa.....	50
Vaeltajat	53
Vuoden 2015 pakolaisaalto	54
Pohjoismaisia kehityskulkuja	55
Irakilaisnäkemyksiä pakolaiskriisistä	56
Facebook-siirtolaisuus	57
OSA III	63
Irakilaisena Suomessa	63
Globaali ja paikallinen.....	64
Jakolinjoja	65
Muslimiväestön uskonnollinen järjestäytyminen.....	66
Fragmentoitunut virtuaaliavaruus	68
Poliittisia hiljaisuuksia.....	69
Sukupuoli.....	70

Irakilaisena vanhempana ja lapsena Suomessa.....	71
Perheenä Suomessa, mutta miksi?	73
Lähiö kasvukontekstina	75
Jälkisanat	77
Lähteet	83

Alkusanat

Jo runsaan viidentoista vuoden ajan olen työskennellyt eri puolilla Eurooppaa, Afrikkaa ja Lähi-itää tutkimuskysymysten parissa, jotka liittyvät yhteiskunnallisesti marginaalisten ihmisten, kuten paperittomien siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden, kansainväliseen liikkuvuuteen. Tutkijanurani noviisivaiheessa, vuosituhaten taitteessa, vietin runsaan vuoden Pohjois-Marokossa ja Espanjassa tutkien siirtolaissalakuljetuksen ja siihen osallistuneiden marokkolaisten nuorten miesten maailmaa.

Vuonna 1999 tutustuin onnekkaan sattuman kautta Suomeen asettuneeseen irakilaiskirjailija Yousif Haddadiin, joka kuvasi kirjoituksissaan kiehtovalla tavalla irakilaisten ponnisteluja pakomatkoillaan Saddam Husseinin hallitsemasta Irakista kohti länttä. Irakilaisten ihmisoikeusjärjestöjen mukaan maan kansalaisia oli hakeutunut pakolaisiksi yli kahdeksaankymmeneen maahan, etupäässä Ruotsiin, Iso-Britanniaan, Saksaan ja Hollantiin, mutta yhä useampi sai Haddadin tavoin 2000-luvun taitteessa turvapaikan Suomesta.

Jo Marokon vuosinani olin seurannut arabimaailman kirjallisuuspiirejä ja havainoinut, kuinka kaunokirjallisuus käsitteli tutkimuksiini liittyviä teemoja. Päädyin Marokossa työskentelemään maan kansainvälisesti tunnetuimman kirjailijan Mohamed Choukrin kanssa, joka oli monissa teoksissaan puretunut kotimaansa vähäosaisten elämään. Yhteistyön tuloksena suomensin kaksi hänen omaelämäkerrallista romaaniaan ja tuon rikkaan kokemuksen jälkeen päätin ryhtyä suomentamaan Haddadin novelleja. Lopulta yhteistyömme tuloksena julkaisimme vuonna 2000 suomenoksen hänen arabiankielisestä novellikokoelmasta Ta'ir al Dahsha, Taikalintu.

Kirjasta ja sen käännöstyöstä muodostui minulle portti irakilaispakolaisuuden todellisuuteen. Kirjailijan kanssa käymämme keskustelut toimivat paitsi intensiivikurssina Irakin murteelliseen arabian kieleen, niin myös maan lähihistoriaan. Taikalintu-teos puolestaan muodostui oppaakseni väkivallan ja vainon sävyttämiin muistoihin ja murtuneisiin mieliin. Kirjan sivuilla pakolaisuus avautui olosuhteena, jossa elämää jäsentävät jatkuvuudet ja rutiinit murtuivat eikä arkea toistuvana rytminä ollut olemassa oli ainoastaan jatkuvaa poikkeustilaa.

Länteen saavuttuaan Haddadin kuvaamat henkilöt kamppailivat uusien ongelmien kanssa. Lähes pakonomaisella tarpeella he alkoivat restauroida muistojaan hakiessaan vastauksia siihen, mitä tapahtui ja miksi. Mistä aloittaa muistin järjestäminen? Hakeako vastauksia sotien ja vainon taustoihin etsimällä syyllisiä, vai pyrkiäkö selittämään mitä kadonneille ystäville ja sukulaisille tapahtui? Kuinka rakentaa uutta elämää vanhojen haavojen ollessa auki?

Irakin poliittinen ja yhteiskunnallinen tilanne muuttui dramaattisesti vuonna 2003. Yhdysvaltojen johtama kansainvälinen sotilaskoalitio miehitti maan ja kaatoi Saddam Husseinin 24 vuotta kestäneen hallinnon. Aloin pohdiskella, kuinka Saddamin aikakauden vainon kokeneet, Haddadin tavoin Suomeen 1990-luvulla

asettuneet irakilaiset, katsoivat alati syvenevää väkivallan kierrettä kotimaassaan. Irakista rakentui hyvin pian globaali kriisi; Saddamin hallinnon kaataneeseen sotilaalliseen koalitioon osallistui joukkoja runsaasta kahdestakymmenestä maasta ja miehitystä vastustaneisiin aseellisiin ryhmittymiin saapui taistelijoita lähestulkoon kaikkialta muslimimaailmasta. Samalla alkoi näyttää vääjäämättömältä, että miehitys oli tuottamassa vakavia tulehduspesäkkeitä muslimimaailman sisälle, toisten katsoessa suopeasti vallan vaihtumista ja toisten pitäessä sotilasoperaatiota katastrofin alkuna koko Lähi-idän tulevaisuudelle.

Irakin sodan alkaessa sekä julkinen keskustelu että tutkimuskirjallisuus käsitteellistivät Eurooppaan saapuneet turvapaikanhakijat tyypillisesti yhteisöjensä edustajina. Mieltäni kuitenkin askarrutti, kuinka Irakin kokema kaaos ja kansan jakautuminen heijastui irakilaisten keskuuteen Suomessa. Millaisia sosiaalisia jakolinjoja maan kokema väkivalta tuotti Suomeen asettuneiden irakilaisten asuttamisessa kaupunkitiloissa, ja kuinka rajapinnat tulivat näkyviin? Mitä irakilaisten moniäänisyys ja kiistanalaiset tulkinnat kotimaan kaaoksesta tarkoittivat yhteisöllisyyden kannalta? Näiden kysymysten pohdinta muotoutui vähitellen työpöydäläni tutkimussuunnitelmaksi.

Saatuani tutkimukselleni Suomen Akatemian rahoituksen pääsin aloittamaan työni empiirisen vaiheen syksyllä 2005. Päätin kohdentaa huomioni Turun itäisiin lähiöihin, joihin oli saapunut runsaasti irakilaisia 1990-luvun loppupuolelta alkaen. Jo ensimmäisinä viikkoina hämmästyin ihmisten tarpeesta jakaa Irakiin ja pakomatkan varrelle sijoittuvat muistonsa kanssani. Saddamin hallinnon kaatuminen tarkoitti heille vapautta lopultakin puhua kokemuksistaan vailla pelkoa seurauksista, jotka he saattaisivat aiheuttaa yhä kotimaassa oleskeleville sukulaisilleen. Olin valtaosalle ensimmäinen suomalainen henkilö, jolla oli loputtomasti aikaa ja kiinnostusta kuunnella. Tutkimustyöni tarkoittikin käytännössä sitä, että minun oli jaettava arkeni henkilöiden kanssa, jotka ovat kokeneet suunnattomasti epäonnea, olivathan he menettäneet käytännössä kaiken sen, mistä hyvä elämä voi koostua. Tutkimukseni ensimmäinen vuosi oli kamppailua pelkojen, kivun ja väkivallan kokemusten painajaismaisessa maailmassa. Havainnoin, kuinka menneen tuottamat haavat olivat yhä monin tavoin auki. Ymmärsin pian, että ainoastaan seuraamalla lähiöiden arjen vähemmän dramaattisia asioita saatoin päästä käsiksi siihen, kuinka irakilaisten pakolaisperheiden elämä saa jatkuvan poikkeustilan jälkeen toistuvan rytmensä.

Turussa kohtaamani henkilöt käsittelivät yhä Saddamin aikakauden kärsimyksiään eikä tulevaisuus näyttänyt juuri mennyttä valoisammalta. Vuoteen 2006 tultaessa miltei kuusi miljoonaa irakilaista asui pakolaisena maansa ulkopuolella ja noin 2,8 miljoonaa oli paennut kodeistaan muualle maahan. Sotien seurauksena maassa oli noin viisi miljoonaa orpolasta ja puolitoista miljoonaa leskeä, 90 % sairaaloista kärsi vakavista puutteista ja miltei viidennes lapsista ei pystynyt käymään koulua. Keskimäärin 90 maan kansalaista kuoli väkivaltaisesti joka ikinen päivä (2005-2007), ja runsas kolmannes bagdadilaisista oli menettänyt perheenjäsenen

(vuoteen 2007 tultaessa). Jokaisella Turussa tapaamallani irakilaisella on lähiomaisia ja sukulaisia, jotka joutuivat jättämään kotinsa miehityksen jälkeisten väkivaltaisuuksien seurauksena. Suomen asettuneet irakilaiset surivat kuolleita omaisinaan ja pyrkivät avustamaan sisarusiaan ja sukulaisiaan, jotka olivat aikeissa paeta kotimaastaan. Samalla he kantoivat huolta siitä, että nyt yhä useammat syrjäytetyn hallinnon kannattajat olivat myös pakotettuja pakenemaan. Uusia sosiaalisia ja poliittisia jännitteitä oli rakentumassa Eurooppaan asettuneiden irakilaisten keskuuteen. Irakilaisten voimakkaaseen tarpeeseen puhua menneestä ja jakaa kokemuksensa sekoittui välttämättömyys vaieta julkisessa tilassa väärin korvaparien ollessa kuulolla.

Tämän raportin ensimmäinen, pakolaisuuden taustoja käsittelevä osa, perustuu keskeisesti Turussa ja eripuolilla Etelä-Suomea vuosina 2005–2008 keräämääni haastattelu- ja havainnointiaineistoon. Sijoittaakseni irakilaisten kokemukset yleisempään historialliseen raamiin, perehdyin noina vuosina laajalti Irakin miehityksen taustalla oleviin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kehityskulkuihin lukemalla runsaasti tutkimuskirjallisuutta sekä ajatushautomoiden ja ihmisoikeusjärjestöjen raportteja.

Turusta tutkimustyöni jatkui moniin eri suuntiin sekä maantieteellisesti että teoreettisesti. Vuonna 2009 matkustin Belgiaan ja Hollantiin haastattelemaan Saddamin aikakauden poliittisia vankeja ja seuraavana vuonna kiinnitin huomioni kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden irakilaisten kohtaloon. Osana EU-rahoitteista tutkimusprojektia haastattelin laajalti Suomeen vuosina 2008–2010 saapuneita ja Irakin miehityksen kokeneita turvapaikanhakijoita heidän kokemastaan vainosta ja näkemyksistä, jotka koskivat jälleenintegroitumismahdollisuuksia kotimaassaan. Jatkoin palaamiseen ja palauttamiseen liittyvien teemojen sekä sosiaalisen muistin parissa myös seuraavassa EU-rahoitteisessa projektissa (2012–2013), jossa tein haastatteluja Irakiin palanneiden ja palautettujen henkilöiden parissa maan pohjoisosissa. Tämän raportin toinen osa, joka käsittelee irakilaisten liikkuvuutta ja siirtolaissalakuljetusta, perustuu keskeisesti näiden kahden EU-projektin ohessa keräämääni aineistoon sekä lukemiini raportteihin.

Elokuussa 2015 palasin jälleen Turkuun, tällä kertaa tarkastelemaan kysymyksiä, jotka liittyvät diasporisen muslimiväestön ja kantaväestön suhteiden kehittymiseen lähiöympäristöissä. Pääsin samalla seuraamaan, kuinka jo vuosia tuntieni irakilaisperheiden elämä oli edennyt ajan saatossa ja kuinka he tarkastelivat kesäkuukausina 2015 voimakkaasti lisääntyntä länteen suuntautuvaa irakilaispakolaisuutta. Pakolaiskriisin ollessa kiivaimmillaan olin aitiopaikalla ja seurasinkin huolella, kuinka irakilaiset avustivat sukulaisiaan ja tuttaviaan matkoillaan kohti Suomea, samalla hyvin huolissaan siitä, mitä tulevaisuus toisi mukanaan. Haastattelin marras- ja joulukuun 2015 aikana yhteensä kolmeatoista juuri Suomeen saapunutta henkilöä heidän vainonkokemuksistaan, matkoistaan ja saamastaan vastaanotosta Suomessa. Samalla analysoin irakilaisten perustamia arabiankielisiä sosiaalisen median sivustoja, joista oli muodostunut keskeinen turvapaikkamatkoja

käsittävän informaation lähde. Näitä tuoreita aineistojani käsittelemän tämän raportin toisen osan lopussa.

Oheisen raportin kolmas osa käsittelee Suomeen asettuneiden irakilaisten olosuhteita ja heidän kohtaamiaan haasteita. Nostan siinä esiin sekä havaintojani että haastatteluaineistoa kaikista edellä mainitsemistani tutkimusprojekteista. Etenkin Turussa toimiessani olen kerännyt laajalti aineistoa seudun islamilaisten yhteisöjen irakilaisten edustajien näkemyksistä, jotka koskevat kasvatusta, opetusta ja Suomeen sopeutumista, joten nostan argumenttini tueksi myös tätä aineistoa.

Irakilaisten parissa viettämieni runsaan kymmenen vuoden varrella olen saanut havainnoida, kuinka moniulotteisesta asiasta väkivaltaa kokeneiden henkilöiden muistoissa on kyse. Traumaattisia muistoja ei voi noin vain sivuuttaa, sillä miltei jokainen kantaa kehossaan muistin merkkejä arpia ja vammoja, jotka ovat viittauksia jaetun kärsimyshistorian eri vaiheisiin. Kehoihin, kuten myös painajaisiin ja mielenterveysongelmiin, kiteytyykin koko joukko poliittisia voimia ja kollektiivista muistamista. Muisti on siten samanaikaisesti sekä henkilökohtaista ja yksiytiistä mutta myös julkista ja jaettua. Kollektiivisista muistoista puolestaan rakentuu yhteisöllisyyttä keskenään kokevien käsitys heidän omasta historiastaan ihmisten etsiessä vastausta kysymykseen mitä meille tapahtui ja miksi. Irakilaispakolaisten keskuudessa kaoottiset vuodet ovat tehneet muistamisesta ja muistelemisesta erittäin kiistanalaisia seikkoja. Väkivaltaisesti kuolleista läheisistä muodostuu voimakkaasti ideologisoituja uhreja, joihin kollektiivinen muistaminen kiinnittyy. Tutkimukseni edetessä sain todeta, kuinka jokaisella irakilaisjärjestöllä, poliittisella puolueella ja intressiryhmällä on omat marttyyrinsä. Kuolleet ovat hyvin voimakkaan identifioinnin ja solidaarisuuden luomisen lähde.

Toinen läpi tutkimukseni kulkeva teema on kipu, joka on alati läsnä väkivaltaa kokeneiden arjessa. Traumastaan selvinneet ovat ymmärtäneet, että kipu on osa omaa kasvuhistoriaa ja että kärsimystarinan kanssa on yksinkertaisesti opittava elämään. Irakilaisten arki on täynnä viittauksia väkivaltaan ja koettuun kipuun. Tuhkakuppi kahvilan pöydällä tuo jollekulle tuttavistani mieleen palaneen panssarivauunun. Kahvilan valo saattaa puolestaan muistuttaa bagdadilaisen kuulustelukeskukseen lampusta. Yhtäkkiä sähköpostiin saattaa ilmaantua viesti jo vuosia sitten kadonneelta ystävältä.

Tutkijalle nämä muistin kiistanalaiset, poliittiset ja sosiaaliset ulottuvuudet sekä kivun jatkuva läsnäolo tuottavat suuria haasteita. Kuinka antaa eri aikakausiin sijoittuville kokemuksille ja kivuille tasapuolinen painoarvo? Kuinka tuottaa mahdollisimman oikeudenmukainen analyysi irakilaispakolaisuudesta ja sen eri vaiheista, perustuen muistiin, joka on jo sinänsä kiistanalainen? Olen vakuuttunut, että tapani kuvata Irakin lähihistoriaa ja pakolaisuutta tuottaa runsaasti kritiikkiä eri tavoin historiaan kiinnittyneiden irakilaisten parissa. Tätä analyysia ei tule kuitenkaan lukea objektiivisena totuutena Irakin lähihistoriasta, vaan tarkasteluna ihmisten erilaisia tavoista jäsentää kokemaansa ja siitä, kuinka nuo jäsennykset heijastuvat heidän elämäänsä.

Jos mennyt avautuu irakilaisille kiistanalaisena, niin yhtä lailla kiistanalaiselta vaikuttaa tulevaisuus, sekä tulevan sukupolven kasvattaminen jännitteisessä todellisuudessa. Näitä teemoja käsittelen raportin lopussa. Henkilöt, jotka jakoivat kansani kokemuksensa joutuvat jatkuvasti perustelemaan keitä he ovat ja keitä he eivät ole ja kamppailemaan sekä "ulkoa" tulevia että muslimiväestön itsensä tuottamia identifiointeja vastaan. Tällä hetkellä valtaosa Suomessa kohtaamistani irakilaisista pitää tiedusteluja uskonnollisesta taustastaan erityisen kiusallisina. He katsoivat uskontokuntakohtaisten kysymysten tuottavan ainoastaan vahingollisia sosiaalisia jännitteitä. Samalla osa irakilaisista identifioituu voimakkaasti uskontokuntakohtaisiin kategorioihin ja katsoo kuuluvansa väestöryhmään, jolla on moraalinen oikeutus määrittää totuus siitä, mitä kotimaan lähihistoriassa tapahtui ja vastaus siihen, kuinka rakentaa irakilaisten tulevaisuutta sekä kotimaassa että muualla.

Helsingissä 29.4.2016

Kiitokset

Turkuun vuonna 1998 asettunut Riadh Muthana muodostui minulle oppaaksi, tutkimusavustajaksi ja ystäväksi, jonka kanssa olemme työskennelleet vuosien varrella Suomessa, eri puolilla Eurooppaa sekä Irakissa. Hänen asiantuntemuksensa sekä laajat sosiaaliset verkostonsa, jotka ulottuvat kaikkiin Irakin kansanosiin, ovat olleet korvaamattoman tärkeitä tutkimustyölleni. Bagdadilaisessa apteekkariperheessä kasvanut Riadh oli tuomittu kuolemaan 21-vuotiaana, juuri kun hän oli valmistunut teknisestä oppilaitoksesta Hillan kaupungissa. Syytekirjelmä katsoi hänen yrittäneen karata sotatilassa olevasta kotimaastaan Irakin kommunistisen puolueen apuun tukeutuen. Ennen tuomion lukemista Muthanaa oli kidutettu kuukausia bagdadilaisessa pidätyskeskuksessa. Tuomion saatuaan hän vietti neljäkymmentä päivää Abu Ghraibin vankilan kuolemansiiivessä hirttotuomiotaan odottaen, kunnes tuomio muutettiin yllättäen elinkautiseksi heinäkuussa 1984. Muthana oli vangittuna Abu Ghraibin vankilan poliittisten vankien osastolla aina vuoteen 1991 saakka. Vapauduttuaan hän avioitui ja sai esikoistyttärensä, mutta turvallisuusviranomaisen jatkuvan painostuksen vuoksi hän pakeni perheineen Syyriaan ja sai useiden hylkäyskertojen jälkeen vihdoinkin pakolaisstatuksen vuonna 1998. Hän saapui samana vuonna kiintiöpakolaisena Suomeen ja asuu tänä päivänä Turussa.

Irakilaiset Suomessa

Väestö

- Vuonna 2014 Suomessa asui Tilastokeskuksen mukaan 12 953 irakilais-taustaista henkilöä, joista valtaosa Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla.
- Ylivoimainen enemmistö suomenirakilaisista on etniseltä taustaltaan arabeja ja kurdeja ja uskonnoltaan sunni- ja shiiamuslimeja.
- Suomeen on saapunut myös satoja pienempien uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen edustajia, kuten kaldealaiskristittyjä, mandealaisia ja turkmeenejä.
- Suomeen saapui vuonna 2015 15 400 irakilaista turvapaikanhakijaa.

Kansalaisuus

- Vuosina 2013–2015 suomen kansalaisuus on myönnetty noin 400–550 irakilaiselle vuosittain.
- Vuonna 2015 988 irakilaista haki Suomen kansalaisuutta.

OSA I

VUOSIKYMMENIEN POIKKEUSTILA: Irakilaispakolaisuuden taustaa

Baath-puolueen aikakauden poliittisen vainon kokeneet irakilaiset ovat osuvasti kutsuneet kotimaataan ”Pelon tasavallaksi”. Puolue hallitsi Irakia heinäkuusta 1968 aina kansainvälisen sotilasliittouman miehitykseen saakka huhtikuussa 2003. Irakin hallinnosta rakentui Baathia kritisoivien näkökulmasta sekularistisen nationalismin sävyttämä väkivallan koneisto, jonka keskeinen tehtävä oli kansalaisten kirjaimellinen ja symbolinen vaientaminen. Hiljaisuus, epäluottamus, väkivalta ja sen uhka läpäisivät Irakin yhteiskunnallisen elämän lastentarhoista hallinnollisiin instituutioihin.

Saddam Husseinin hallintokaudella (1979–2003) puolueen palveluksessa oli miltei puoli miljoonaa ilmiantajaa, ja se käytti jatkuvasti väkivaltaa salamurhista sieppauksiin, karkotuksiin ja kidutukseen asemansa vakiinnuttamiseen sekä poliittisten uhkien eliminoimiseen. Kuuden keskeisimmän sisäisestä turvallisuudesta vastaavan instituution toiminta ei tähännytkään tiedusteluun ja informaation keräämiseen kuin todentamaan epäiltyjen syyllisyys. Kidutuksen päämääränä oli epäiltyjen valjastaminen pelon koneiston palvelukseen. Hallinnon viesti kansalaisille oli, että parempi elämä ja yhteiskunnassa menestyminen olivat mahdollisia ainoastaan puolueen jäsenyyden kautta. Puolueen poliittisessa hierarkiassa nouseminen puolestaan tarkoitti vääjäämättä sitä, että yksilö kiinnittyi alati tiiviimmin sen harjoittaman väkivallan dynamiikkaan.

Eräs haastateltavistani, pitkän poliittisen vankeuden kärsinyt Abdelkarim, kuvasi Baath-puolueen tuhoisaa vaikutusta kansalaisiin:

Lopulta hyvin suuresta osasta kansalaisia oli tullut puolueen jäseniä. Viimekädessä monet olivat kuitenkin liittyneet siitä syystä, että he pelkäsivät. Hallinnon päämääränä oli värvätä kaikki. Puolueen iskulause kuului: ”Koko kansa on yhtä puoluetta”. (Abdelkarim, syntynyt Baghdadissa 1961)

Puolueen poliittisella kulttuurilla oli tuhoisat seuraukset irakilaisten jokapäiväiselle elämälle. Kaikkialla läsnä oleva väkivalta ja sen uhka hämärsivät rajapinnan aktiivisen osallistumisen ja passiivisen sivusta seuraamisen välillä; erityisen traumaattista kansalaisen kannalta oli se, että hänet pakotettiin seuraamaan julkisia teloituksia ja osallistumaan muihin kansalaisiin, joskus jopa omiin läheisiin kohdistuvaan

väkivaltaan. Ei ollut lainkaan poikkeuksellista, että kuulustelutilanteissa viranomaiset vaativat epäiltyjä kiduttamaan toisia epäiltyjä, jotka saattoivat olla saman perheen jäseniä.

Satoja tuhansia irakilaisia pidettiin ensin epäiltyinä ja sitten heidät todennettiin syyllisiksi ainoastaan heidän sosiaalisen ja poliittisen taustansa vuoksi. Kansalaiset maksoivat raskaan hinnan sukunimestään, usein siitä syystä, että turvallisuusviranomaiset katsoivat epäillyllä olevan läheisiä sukulaissidoksia kiellettyihin uskonnollisiin, vasemmistolaisiin tai etnisperustaisiin poliittisen aktivismin muotoihin. Suomessa tapaamieni vasemmistolaisten oppositioaktivistien muistoissa korostuu tietoisuus oppositio toiminnan äärimmäisistä riskeistä. Abu Samir toimi 1980-luvulla kommunistisen puolueen kuriirina.

Tehtävänäni oli toimia viestinviejänä Bagdadin ja Pohjois-Irakin välillä. Kirjoitin myös raportteja pidätetyistä ja liikkeemme jäsenten saamista tuomioista. Kurdi alueella kommunistit julkaisivat tilannekatsauksia lehdissään. Risalat al-Iraq sekä Thaqafa Jadida ja Tariq ash-Sha'b -vasemmistolaislehdet toimivat pohjoisessa. Viestit taiteltiin kokoon ja ommeltiin vaatteisiin. Jotkut kuriirit saattoivat jopa niellä viestit. Erbilissä, kurdialueella oli paljon kommunistien liikehdintää ja saatoin käydä siellä kaksikin kertaa kuukaudessa viemässä raportteja ja tapaamassa ystäviäni. Vuonna 1986 hallinto iski lujaa kommunisteja vastaan ja koko organisaatio hajaantui, jottei yhden kiinnijääminen saattaisi kaikkia vaaraan. Toimintamme muodostui enemmänkin salaiseksi verkostoksi, jossa kaikki tapahtui kahdenvälisiin kohtaamisiin perustuen. Henkilöt eivät tunteneet toisiaan eivätkä tienneet toisistaan mitään, ei asuinpaikkaa eikä nimeäkään. Ainoastaan tieto, kirjeet, viestit, asiakirjat, ääninauhat ja videot vaihtuivat ja tunnussanat saatiin johdolta. Tilanne oli sellainen, että oli pakko uhrautua, koska kaikkien kommunistien tavoite oli Saddamin hallinnon kaataminen. Samalla vallitsi tietty realismi, kommunistisen puolueen oli yksin mahdotonta saavuttaa päämääräänsä. (Abu Samir, syntynyt Bagdadissa 1964)

Kokonaisia perheitä pidätettiin ja kidutettiin maan alle painuneiden tai maasta paenneiden perheenjäsenten painostamiseksi tai rangaistuksena oppositio toiminnasta.

Nuori mies, Karzan, jota haastattelin Irakin Erbilissä, oli kasvanut vankileirillä:

Synnyin 1974 Suleimaniassa Irakin kurdialueella. Isäni kuului kurdien Peshmerga-joukkoihin ja hän oli kielletyn KDP-puolueen kannattaja. Heti syntymäni jälkeen satoja tuhansia puoleen johtajan, Masud Barzanin kannattajia pakkosirrettiin kotiseudultamme etelään ja tuhannet joutuivat Nugrat Salmanin vankileirille. Olin vain muutaman kuukauden ikäinen, kun meidät siirrettiin. Isä sai lopulta kuolemantuomion. Minä kasvoin vankileirillä ja palasin monien muiden tavoin kotiseudulleni vasta 2003. (Karzan, syntynyt Suleimaniassa 1974)

Oppositioaktivismista epäillyt perheet joutuivat tekemään äärimmäisiä ratkaisuja yrittäessään välttää viranomaisten huomiota. Abu Anwar kuvasi tilannettaan:

Perheeni piilotteli vuonna 1983 kuutta sukulaistani, jotka olivat kaikki kielletyn kommunistisen puolueen jäseniä. Jotta olisimme harhauttaneet meitä tarkkailuvia viranomaisia, minun oli värväydyttävä vapaaehtoiseksi Iranin vastaiseen sotaan. Katsoin että minun oli uhrauduttava sukulaisten puolesta. Kolme kuukautta ennen sodan loppua astuin miinaan ja haavoituin. (Abu Anwar, syntynyt Samawassa 1959)

Saddam kantoi vastuun kahdesta tuhoisasta sodasta naapurimaitaan vastaan (Irakin ja Iranin välinen sota 1980–1988, Persianlahden sota 1991) ja kansalaisten elinolosuhteita dramaattisesti kuristaneesta 12 vuotta kestäneestä kansainvälisestä taloussaarrosta, joka astui voimaan vuonna 1991.

Baathin hallinnon kaatumisen jälkeen vuonna 2003 vuosikymmenien kauna valtanpitäjiä kohtaan purkautui. Väkivallasta ja kansalaismielipiteen tukahduttamisesta kärsineet irakilaiset vaativat takaisin heiltä varastettua omanarvontuntoaan. Kostotoimet ja julkiset nöyryytykset puolueen hallinto- ja sisäisen turvallisuuden viranomaisia kohtaa kiihtyivät.

Eräs haastateltavistani kuvasi miehityksen synnyttämää sekasortoa ja kostotoimista vastanneiden miliisiryhmittymien toimintaa seuraavasti:

Shiiaryhmittymät saivat tukea erityisesti Iranista käsin. Sitten ne jalkautuivat kaduille. Ryhmillä oli Saddamin hallintoviranomaisia koskevia nimilistoja. Jopa opettajat ja yliopistojen henkilöstö joutuivat kauhistuttavan väkivallan kohteeksi [...] Jos mieli hyvään virkaan yliopistossa tai armeijan upseeriksi, oli pakko olla baathilainen eikä kuka tahansa baathilainen, vaan "muzakka", suositeltu. Täytyi osoittaa täydellinen sataprosenttinen lojaalisuus. [...]

Samalla nuo uudet ryhmittymät käyttivät hyväkseen kurjistunutta taloustilannetta ja tarjosivat köyhäinapua. Aluksi kukaan ei esittänyt, että väkivallassa oli kyse sunneista ja shiiosta. Uhriksi joutui ainoastaan siitä syystä, että sinua pidettiin Saddamin kannattajana. Myöhemmin kävi ilmi, että kyse oli myös uskontokunnasta ja uskontokuntaperustaisesta politiikasta. (Abu Mahmud, syntynyt Qayyimissa 1947)

Poliittisen shiialaisuuden voimaantuminen ja Irakin jakautuminen

Irakin etnisten ja uskonnollisten jännitteiden sekä Saddamin aikakauden jälkeisen poliittisen kulttuurin ymmärtämiseksi on syytä kysyä, mistä sunnien ja shiiojen

välisessä jännitteessä oli lopulta kyse. Kuinka etnisyys ja uskonto alkoivat ohjata miehityksen jälkeisen Irakin poliittista elämää?

Irakilla on erityinen symbolinen ja rituaalinen merkitys maailman shiia muslimille, sillä sen alueella sijaitsevat keskeiset uskonnollisen opin keskuksat, madrasat, sekä joukko historiallisia moskeijoita. Lisäksi kahdeksan kahdestatoista pyhinä pidetyistä shiia-imaameista on haudattu Irakin maaperään. Najafin kaupunki on jo vuosisatojen ajan ollut shiialaisuuden keskeisimpiä opillisia keskuksia, ja kaupunki tunnetaan yhä *hawzan*, Irakin shiiojen uskonnollisen oppineiston ja heidän seuraajiensa ja oppilaidensa verkoston kotipaikkana.

On kuitenkin virheellistä pitää Irakin shiioja yhteisen identiteetin ja lojaalisuuden suunnan jakavana sosiaalisena ryhmänä. Irakin shiiojen identifioitumisessa on läpi historian ollut kyse myös paikallisuudesta, heimotaustasta, maailmankatsomuksesta, koulutustaustasta ja etenkin poliittisista mielipiteistä. Monet yhteiskunnallisesti näkyvimmit modernin koulutuksen saaneet shiijat olivat 1950-1960-lukujen taitteessa poliittisilta mielipiteiltään sekulaari-vasemmistolaisia. Shiiojen poliittisen kentän jyrkkää jakautumista kuvasti jo tuolloin se, että huomattava osa yhteiskunnallisista aktivisteista pyrki järjestäytymään uskonnollisiksi poliittisiksi liikkeiksi. Jo 1970-luvulla Baath-puolue pyrki tukahduttamaan shiiojen uskontoperustaisen oppositiotoiminnan synnyin ja houkuttelemaan puoleensa shiiaaustaisia poliitikkoja. Vuoteen 1982 mennessä miltei kolmannes Baath-puolueen keskeisimmän instituution, Vallankumousneuvoston, jäsenistä oli shiiaaustaisia.

Irakin ja Iranin välisen sodan vuodet muuttivat shiiojen poliittisia strategioita. Iranin vallankumous, jossa maan shiiaoppineisto otti keskeisen roolin, oli osoitus uskonnollisen retoriikan ja uskonnollisen oppineiston potentiaalista ohjata kansanjoukkojen poliittisia vaatimuksia. Sekulaarinationalistinen Baath-puolue ei syyttä pelännyt vallankumouksellisen shiiaislamismien leviämistä omalle maaperälleen.

Toisin kuin Iranissa, Irakin *hawzan* arvovaltaisina oppineisto oli pysynyt vuosikymmeniä politiikan ulkopuolella säilyttääkseen opillisen koskemattomuutensa. Irakin hallinnon kaaduttua ja shiiojen vähittäisen voimaantumisen vanavedessä *hawzan* poliittinen rooli kuitenkin korostui.

Irakin poliittisen kartan uudelleenjärjestäytymistä ymmärtääksemme on tarkasteltava shiiaislamismien historiaa lähemmin. Irakin ensimmäinen moderni shiiaislamistinen oppositioliike Dawa perustettiin vuonna 1957. Maan keskushallinnon harjoittaman poliittisen painostuksen ja väkivallan uhatessa liikkeen johtoporrasta se siirtyi pääosin Iraniin, mutta myös Pariisi ja Lontoo ottivat vastaan lukuisia maasta paenneita aktivisteja. Vuonna 1982 joukko Dawa-liikkeen johtajistoa sekä uuden polven islamisteja perustivat Iranin tuella Islamilaisen vallankumouksen korkein neuvosto -liikkeen (SCIIRI, sittemmin SIIC), joka Dawan ohella saavutti laajaa kaikkupohjaa Baathin hallintoa paenneiden irakilaisien parissa etenkin länsieurooppalaisissa pakolaisyhteisöissä ja vuosikymmen myöhemmin myös Suomessa, ensimmäisten irakilaispakolaisten saavuttua Suomeen.

Shiiaislamistit saivat 1980-luvun saatossa maksaa raskaasti hallinnonvastaisuudesta. Kymmenet Dawan ja SCIRI:n johtajat menettivät henkensä salamurhissa, teloituksissa ja kidutuskeskuksissa. Harva irakilainen olisi uskaltanut ennustaa tuolloin, että kolme vuosikymmentä myöhemmin maan uusi shiiojen dominoima hallinto rakentuisi vainottujen islamistien perheenjäsenistä ja sukulaisista. Kansan jakautumista uskontokuntakohtaisiin rintamalinjoihin edelleen edisti se tosiasia, että valtaosa Irakin ja Iranin sodan sadoista tuhansista irakilaisuhreista tuli shiiaperheistä.

Persianlahden sodan päättyessä 1991 Yhdysvaltain armeija pakotti Irakin joukot nöyryyttävään vetäytymiseen sen miehittämästä Kuwaitista. Maan armeijan paniikinomainen joukkopako ja kaaos avasivat vainosta ja yhteiskunnallisesta marginalisoinnista kärsineille shiia- ja kurdiväestöille mahdollisuuden nousta kapinaan. Erheelliseksi osoittautunut usko Yhdysvaltojen armeijan täydestä tuesta Saddamin hallinnon kaatamiseen pyrkiville kapinallisille sai sadat tuhannet kansalaiset tarttumaan aseisiin. Kansannousu käynnistyi Basran kaupungista, mutta levisi hyvin nopeasti shiiaenemmistöisille alueille ja kurdienemmistöisiin maakuntiin Irakin pohjoisosissa. Kapinalliset ottivat haltuunsa viisitoista maan kahdeksastatoista maakunnasta, johon Saddamin hallinto vastasi suuntaamalla aseet kapinallisia kohtaan tavalla, joka muistutti monissa kohteissa etnistä puhdistusta.

Bagdadissa kansannousuun osallistunut Hamid muisteli:

Vain hyvin harvalla oli tuliaseita. Monilla oli hyvin yksinkertaisia aseita, kuten veitsiä ja lankkuja, jollakin oli revolveri. Osa kuoli, osa pidätettiin ja osa pakeni maasta. Olin yksi pakoön lähteneistä. Kansannousu Bagdadissa oli keskittynyt kotikortteliini Thawraan, koska siellä oli runsaasti poliittisesti aktiivisia hallituksen vastustajia. Se oli suuri kortteli, yli miljoona asukasta. Siksi Saddamin junta pelkäsi korttelia. Oli pakko lähteä pakoön, koska alueella oli ilmiantajia, jotka kirjasivat ylös kansannousuun osallistuneiden nimiä ja olin etsittyjen joukossa. Meillä oli vaihtoehtona joko paeta tai tulla tapetuiksi. Päätimme lähteä yöllä pikkubussilla etelään kohti Basraa. Matkassani oli serkkuni ja viisi ystäväämme. Matkalla oli partiopisteitä, ainoastaan yliopisto-opiskelijat päästettiin läpi. Kaikki muut otettiin kiinni. (Hamid, syntynyt Bagdadissa 1971)

Karbalan kaupungissa Keski-Irakissa kaikki yli 15-vuotiaat miehet pidätettiin, ja kansannousua seuraavina viikkona jopa 150 000 kansalaisen arvioitiin menettäneen henkensä yksinomaan siitä syystä, että he olivat shiioja. Kurdistanissa kansanarmeija Peshmergan joukot tarttuivat aseisiin ja koordinoivat keskeisesti kapinallisten toimintaa. Irakin armeija menetti pian otteensa kurdialueen kaupunkikeskuksista, mutta sen ilmavoimat, tykistö ja panssarikalusto osoittautuivat ylivoimaiseksi vastukseksi kapinallisille. Jo huhtikuun alussa 1991 Irakin armeija oli vallannut takaisin menettämänsä kaupungit, ja YK:n arvioiden mukaan miltei 750 000 kurdisiviiliä pakeni Iraniin, Turkin vastaanottaessa noin 300 000 kurdipakolaista.

Irakin mandealaisvähemmistöön kuuluva Abu Basim muisteli kansannousun viimeisiä hetkiä Bagdadissa vuonna 1991:

Muistan, kuinka seisoin Bagdadissa erään kerrostalon katolla ja seurasin kamottavaa näkymää. Kymmenet avolavalliset kuorma-autot oli pakattu täyteen miehiä, naisia, lapsia ja vanhuksia; he olivat matkalla teloitettaviksi ja lopulta haudattaviksi joukkohautoihin, jotka löydettiin vasta vuosien jälkeen. Viranomaiset olivat sulkeneet Jordanian vastaisen rajan, mutta jotkut yrittivät paeta silti kohti länttä. Pohjoisesta käsin tuhannet pakenivat kohti Turkkiä ja etelän shiiväestö pyrki Iraniin. Kymmenet tuhannet päätyivät vuosikausiksi pakolaisiksi Saudi-Arabiaan aavikolle perustettuihin leireihin. (Abu Basim, syntynyt in Bagdadissa 1962)

Satojen 1990-luvun puolivälissä Suomeen saapuneiden irakilaiden taustalla on ankara elämänvaihe Abu Basimin kuvaamalla pakolaisleireillä. Vuonna 1997 kiintiöpakolaisena Suomeen saapunut Hamid vietti kuusi ja puoli vuotta Hafra al Batinin, Artawiyan ja Rafhan leireillä. Hamid muistelee saapumisestaan Artawiyaan:

Paikka oli piikkilangalla ympäröity ja viimeistellyn näköinen vartioitu leiri, jossa oli teltoja majoitukseen. Alue oli kuivaa aavikkoa, jossa ei kasvanut mitään. Meidät majoitettiin tuohon helvettiin. Leirissä oli 30 000 irakilasta, ja se oli jaettu suorakaiteen muotoisiin osastoihin, joista jokainen oli 800 hengelle. Leiriä valvoivat sekä amerikkalaiset että saudit. Amerikkalaisten poistuttua oletimme, että tilanne kohenisi, mutta turhaan. Aivan kuin saudit eivät olisi olleet aiemmin tekemisissä ihmisten kanssa. En ollut kokenut tuollaista kohtelua koskaan aikaisemmin. Vartijamme olivat umpimielisiä ja komensivat meitä huutaen ”mene”, ”tule”, ”älä puhu”. He käyttivät meihin kiväärinperiään ja kohtelivat kuin sotavankeja[...] He olivat autiomaan beduiineja. Olimme heille (sunneille) kuffar - vääräuskoisia. Vedestä oli puutetta, sitä tuotiin paikalle säiliöautoilla ja se jaettiin muovitankkeihin. Vettä ei aikoihin riittänyt muuhun peseytymiseen kuin hampaiden pesuun, lisäksi se oli hieman suolaista. Meillä ei ollut hammastahnaa, ei mitään. Aluksi ruoka oli Yhdysvaltojen armeijan säilykeruokaa. Päädyin viettämään leirissä kolme vuotta, kuumassa autiomaassa. Sähköä ei ollut, kirjoja ei ollut, kyniä ei ollut. Jos pyysit kynää saudisotilalta, hän kysyi, mitä aiot tehdä sillä? [...] Kolmen vuoden kuluttua omaisilleni Bagdadiin kantautui uutisia olinpaikastani. (Hamid, syntynyt Bagdadissa 1971)

Sodan päättyessä maan pohjoisosien kurdiväestön ja eteläosien shiiojen turvallisuus pyrittiin takaamaan YK:n päätöksellä perustetuilla turvavyöhykkeillä, joihin määrättiin Irakin ilmavoimia koskeva lentokielto. Etenkin pohjoisessa päätös voimisti kurdiväestön riippumattomuutta Bagdadin keskushallinnosta ja johti Kurdistanin aluehallinnon perustamiseen vuonna 1992.

Kansannousun päättyessä vuonna 1991 Irak tuomittiin YK:ssa kansainväliseen kauppasaartoon, mikä entisestään kuristi kansalaisten elinolosuhteita. Saddamin hallinto suhtautui piittaamattomasti shiiaenemmistöisten alueiden kurjistumiseen, ja pian shiiaislamistiset liikkeet vastasivat köyhimpien korttelien köyhäinavusta, useimmissa tapauksissa Iranin avokätisen tuen turvin. Etenkin maan eteläosissa shiiaenemmistöisillä alueilla uskontokuntaan identifioidut voimistui kaupunkiköyhälistön parissa.

Modernin Irakin historiassa shiialaisuus ei ollut aiemmin näyttäytynyt sosiaalisen ja poliittisen yhteisöllisyyden perustana, saati väestöllisenä ryhmänä esittämissä vaatimuksia oikeudenmukaisesta vallanjaosta. Taloussaarron vuosina rakentuvassa poliittisessa narratiivissa shiialaiset katsoivat itsensä enemmistöksi etnisen ja uskonnollisten jakolinjojen halkomassa maassa ja olevansa siten oikeutettuja ohjaamaan maan poliittista tulevaisuutta.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että vuoden 2003 miehityksen alla lukuisat keskeisimmistä shiiaoppineista ja poliitikoista kokivat tilaisuutensa koittaneen.

Välittömästi Baath-hallinnon kaaduttua shiiojen uskonnolliset symbolit tulivat näkyvämmiin esiin julkisessa kaupunkitilassa. Abu Nawris kuvaa kokemaansa muutosta:

Maa oli kärsinyt jo runsaan vuosikymmenen talouskriisistä, jonka seurauksena ihmiset vetäytyivät kuoreensa, he kiinnittyivät tiiviimmin samanmielisiin alueensa ihmisiin ja välttivät vuorovaikutusta erilaisten ihmisten kanssa. Tämä johti siihen, että heidän maailmankuvansa rakentui enemmän ja enemmän yhdestä lähteestä käsin. Monille tämä tarkoitti moskeijoita ja rukoushuoneita. Ihmisten ymmärrys maailmasta, jossa he elivät, kaventui. Tuhannet lapset jättivät koulun kesken ja yhteiskunnallinen kehitys katkesi. Miehityksen jälkeiset ongelmat selittyivät pitkälti 1980- ja 1990-lukujen talouskriisillä. (Abu Nawris, syntynyt Bagdadissa 1971)

Taloussaarron aikana koettu kurjistuminen loi otollisen maaperän uskonnollisten järjestöjen ruohonjuuritason toiminnalle. Sajida kuvasi haastattelutilanteessa bagdadilaisten talousahdinkoa:

Ne, jotka kävivät töissä, pärjäsivät, mutta yli 60 % kohdalla tilanne oli vaikea, ja he kärsivät köyhyydestä. Ennen vuotta 2003 virkamiesten palkat olivat ainoastaan 5-7 Yhdysvaltain dollaria kuukaudessa, eläkkeet tulivat kerran kolmessa kuukaudessa, siis 3-4 dollaria kerrallaan. Vanhukset tai esimerkiksi vammaiset ja sodissa loukkaantuneet, jotka eivät pystyneet nousemaan bussiin hakeakseen eläkkeensä, olisivat joutuneet käyttämään takseja. Taksista olisi puolestaan joutunut maksamaan kolmen kuukauden eläkkeen. Tilanne oli siis monille hyvin vaikea. (Sajida, syntynyt Bagdadissa 1969)

Baathin ”sunnilaistuminen”

Vastatakseen uskonnollista retoriikkaa hyväksi käyttävään sosiaalisen ja poliittiseen aktivismiin Baath-puolue oli turvautunut taloussaarron aikana samaan aseen kuin vastustajansakin: se pyrki puhuttelemaan ihmisten uskonnollisia tunteuksia. Taloussaarron vuosina Saddam muutti muotoaan sekulaarionalistista hurskaaksi presidentiksi, pelastajaksi, joka tulisi suojelemaan kansalaisiaan läntisen imperialismien mädännäisyydeltä.

Saddamin hallintokauden lopulla pääosin sunniheimojen edustajista muodostuva Baathin hallinnollinen eliitti salli sunniien harjoittaman määrätietoisen uskonnollisen ja yhteiskunnallisen aktivismin. Uskonnon nimissä harjoitettu sosiaalinen kontrolli ja suoranainen julkisen moraalien vartiointi tulivat vähittäin osaksi katutodellisuutta. Aiemmin irakilaisessa yhteiskunnassa tuntemattomat uskonnon harjoittamisen muodot sekä uskonnolliset symbolit ilmaantuivat julkiseen tilaan. Pitkän poliittisen vankeuden kärsinyt vasemmistolaisaktiivi Abdelkarim kuvasi:

Maan poliittinen ja uskonnollinen ilmapiiri muuttuivat 1990-luvulle tultaessa Irakin ja Iranin sodan jälkeen. Baathilaisjunta pelkäsi vallankumousta ja siten se pyrki tukahduttamaan kaiken oppositioaktivismin. Samalla se tukeutui (Saudi-Arabian uskonnolliseen suuntaukseen) konservatiiviseen Wahhabi-sunnilaisuuteen pelatakseen muut uskonnolliset voimat pois kentältä. Hallinto toi moskeijoihimme Wahhabi-imaameja, kannusti nuoria lähtemään vapaaehtoisiksi Afganistanin sotaan ja salli islamilaisten hyväntekeväisyysjärjestöjen toiminnan. Totta kai ilmapiiri alkoi muuttua. Esimerkiksi kelpaa alkoholipolitiikka: 1990-luvun alussa kaikki Bagdadin anniskelupaikat suljettiin. (Abdelkarim, syntynyt Bagdadissa 1961)

Koululaitos alkoi ohjata tyttöjä ja poikia omiin opetusryhmiinsä, naisten hunnutautuminen lisääntyi, alkoholikauppaa rajoitettiin ja Abdelkarimin kuvaamalla tavalla suurimpien kaupunkien yöelämän ja viihteen tiloja suljettiin. Kehityskulku tuki maan etnistä ja uskonnollista jakautumista, tosin 1980–1990 lukujen taitteessa harva irakilainen osasi ennustaa, mihin suuntaan kansakunnan jakautuminen oli menossa. Haastattelemani irakilaiset kuvasivat 1980–1990 lukujen taitteen tilanetta hyvin yhdenmukaisesti; vaikka sodat ja talousahdinko olivat ajaneet ihmiset ahtaalle, niin etnisyys ja uskonto eivät vielä rajoittaneet ihmisten sosiaalista kanssakäymistä toistensa kanssa. Etenkin koulutetun keskiluokan edustajien keskuudessa, kuten ohessa Raghadin ajatuksista käy ilmi, Irakia kuvattiin yhä yhtenäisenä kansana:

Meidän kaupunginosassamme oli sunneja, shiioja, kurdeja, kristittyjä ja mandealaisia. Me emme koskaan kokeneet tilanteen tuottavan ongelmia. Kukaan ei

sanonut naapuristaan, että hän oli sunni tai shiia. (Raghad, syntynyt Bagdadissa 1964)

Harmoniaa korostavista muistoista huolimatta jo 1990-luvulla etnis-uskonnolliset jännitteitä kuitenkin esiintyi etenkin heterogeenisen väestöprofiilin alueilla kuten Kirkukin kaupungissa. Alueelta kotoisin oleva Nawzad muisteli:

Turkmeenit, arabit ja kurdit asuivat omissa kaupunginosissaan ja pian tilanne alkoi heijastua kaupungin poliittiseen kulttuuriin. Ihmisillä oli syvä luottamus-pula julkiseen valtaan ja asiat pidettiin ryhmien omassa piirissä. Mielestäni jo 1970-luvulta alkaen poliittinen elämä Kirkukissa oli eräänlaista etnisyysshakkaa. Nykyinen tilanne on jatkumoa tuolle asetelmalle. 1970-luvulla alkoivat poliittisten vastavoimien karkottamiset, murhat, rangaistukset ja vaino. Myös perinteinen kurdiasu kiellettiin, ja kurdin kielen asemaa kavennettiin. Minun isäni oli Irakin armeijan palveluksessa, mutta hän oli Kurdien KDP-puolueen jäsen. Hän joutui vainotuksi ja hänet vangittiin ja tuomittiin kuolemaan, mutta armahdettiin. Sittem pakenimme Kirkukista [...] Nyt ihmisiä kidutetaan uudella pelon kulttuurilla. Kaikki kyselevät toisten alkuperää, se on kuin uusi sairaus. (Nawzad, syntynyt Kirkukissa 1957)

Etnisesti ja uskonnollisesti moni-ilmeisen Irakin perinteinen sosiaalinen kudos repeili ja eri väestöryhmien välinen ”hyvänpäiväntoivotusten kulttuuri” tuli tiensä päähän vuoden 2003 miehitystä seuraavina vuosina. Uudesta Irakista kehittyi miehityksen vanavedessä etnisesti ja uskonnollisesti kriisiytynyt kansakunta. Väkivalan sävyttämä lähihistoria kosketti uusin ja yllättävin tavoin myös sukulaisuutta, kotitalouksia ja sukupuolten yhteiskunnallista asemaa, kuten seuraavassa saamme huomata.

Sukupuoli ja kotitalous

1950-luvun lopulta saakka Irakin sekulaarit hallitukset olivat panostaneet voimakkaasti terveydenhuollon, koulutuksen ja työelämän modernisointiin. Kiivaalla tahdilla toteutetuilla uudistusohjelmilla oli merkittäviä seurauksia etenkin naisten yhteiskunnallisen aseman kannalta. Vuoden 1958 perhelainuudistus takasi naisille muuhun arabimaailmaan verrattuna laajat sosiaaliset ja poliittiset oikeudet. Naisten lukutaitoisuus ja yleinen koulutustaso kohentuivat hyvin nopeasti. Naisten ”vapautuksesta” ja modernisoinnista oli muodostunut myös Baath-puolueen hallinnolle keskeinen ideologinen väline, etenkin sen pyrkiessä kaunistamaan kasvojaan kansainvälisen yhteisön edessä. Puolueen edistämän tasa-arvopolitiikan vanavedessä se rakensi kuitenkin poliittisten vastaänten tukahduttamiseen pyrkivää kauhunkoneistoaan. Tämä Baath-puolueen kaksikasvoisuus kävi yhä ilmeisemmäksi Saddam Husseinin hallinnon alkuvuosina.

1980- ja 1990-lukujen sotien ja taloussaarron synnyttämä taluskriisi tuotti muutospaineita kotitalouksille, perheille sekä sukulaisjärjestelmälle. Irakilaisperheiden perinteisesti tiivis koheesio heikkeni satojen tuhansien talouksien menetettyä keskeisimmän elannonhankkijansa sotatantereille tai heidän paettuaan maasta. Masatyöttömyys ja voimakas inflaatio ahdistivat kotitalouksia ja lopulta taloussaarron seuraukset olivat katastrofaaliset irakilaisperheille.

Taloussaarron vuosina miltei kaksi miljoonaa irakilaista menetti henkensä kulkuteihin ja aliravitsemukseen, joukossa miltei 700 000 lasta. Julkisten palveluiden romahtaminen pakotti ihmiset kääntymään sukulaisuusperustaisten sosiaalisten verkostojensa puoleen, ja pitkälti tästä syystä irakilaiset usein puhuvat taloussaarronvuosista "tribalismin" eli heimoperustaisen lojaalisuuden ja politiikan voimistumisen aikakautena.

Toisaalta tribalismin taustalla oli myös hallinnon pyrkimys asemansa pönkittämiseen; se eliminoi vastarintaa ohjaamalla etuisuuksia strategisesti keskeisille, pääosin sunniheimoille. Samalla aiemmin siviilioikeuksille kuuluvaa juridista valtaa siirrettiin heimojen vanhimmille. Taloussaarron kuristaessa kansalaisia katurikollisuus lisääntyi etenkin suurkaupungeissa, mikä puolestaan kavensi naisten liikkumistilaa.

Väkivalta ja sukupuoli

Irakin kokemaa väkivaltaa voidaan tarkastella kuten mitä tahansa historiallisesti muuttuvaa toimintaa, joka on vääjäämättä tiiviissä yhteydessä ympäröivään sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen todellisuuteen. Konflikti on tässä mielessä yhteiskunnallinen ilmiö; se syntyy kollektiivisesta toiminnasta ja samalla se muokkaa sosiaalista ympäristöä, jossa ihmiset toimivat. Väkivaltaiset konfliktit niin Irakissa kuin muuallakin maailmassa ovat usein voimakkaasti sukupuolitettuja ilmiöitä; nuoret miehet ovat poikkeuksetta aktiivisin aseelliseen väkivaltaan osallistuva väestöryhmä, ja asetelmaa tuetaan käsityksillä maskuliinisuudesta ja mieheydestä. Ensinnäkin konflikteissa tuotetaan miehinen velvollisuus suojella naisia, lapsia ja vanhuksia väkivallalta. Konfliktitilanne siten painostaa miehiä olemaan väkeviä ja rohkeita, ja naisia olemaan koskemattomia ja hoivaavia. Irakissa maskuliinisuuden militarisoituminen tuli voimakkaasti näkyviin Baath-puolueen hallinnon aikakaudella. Sotien ja konfliktien repimässä yhteiskunnassa lähes jokainen aikuinen mies osasi käyttää aseita. Miltei 40 % aikuisista miehistä osallistui Iranin vastaiseen sotaan (1980-1988), ja aikakauden median, populaarikulttuurin ja poliittisen propagandan kuvastolle oli tyypillistä näkemys miehestä taistelijana ja patriootina. Militarisoitu maskuliinisuus nivoutuu voimakkaasti myös käsitykseen heteroseksuaalisuudesta ainoana "sallittuna" seksuaalisuuden muotona. Tämä asetelma tuli voimakkaasti näkyviin välittömästi Saddamin hallinnon kaaduttua. Aseellisten ryhmittymien, kansanliikkeiden ja uskonnollisten liikkeiden johtajat hyökkäsivät kiivaasti heteroseksuaalisesta ideaalista poikkeavaa seksuaalisuutta kohtaan

tuomiten sen milloin epäluonnollisena ja jumalan ilmoituksen vastaisena toimintana, milloin uhkana kansakunnan moraalille.

Irakissa väkivalta siis satoi tiiviisti yhteen sukupuolen, moraalien sekä yhteisön, ja asennetta tuettiin ajatuksilla, jotka olivat kytköksissä etnisiin ja uskontokunta-kohtaisiin rajapintoihin. Käsitteitä, jotka koskevat uskontoperustaista identifiointia ja etnisyyttä on tarkasteltava sosiaalisesti tuotettuina ja ylläpidettyinä käsitteinä ihmisten välisistä eroavaisuuksista, aivan kuten mieheyteen ja naiseuteen sekä maskuliinisuuteen ja feminiinisuuteen liittyviä käsitteitäkin. Näiden erontekojen tuottaminen kiinnittyy (monesti ristiriitaisin ja epäsystemaattisin tavoin) käsitteisiin perheestä, suvusta ja yhteisöön kuulumisesta. Irakissa, kuten konfliktikohteissa yleisemminkin, etenkin naisen keho ja seksuaalisuus nivoutuivat käsitteisiin perheen ja moraalisen yhteisön puhtaudesta. Naisen kehosta rakentui Irakissa siten kriittinen yhteiskunnallinen kysymys; siitä muodostui sekä taustajoukkojen suojelun että vihollisleirin harjoittaman aggression kohde. Yhteisöä ja sen komponentteja haavoitetaan haavoittamalla naisen seksuaalista koskemattomuutta.

Jatkuva väkivalta halvaannutti Irakissa ne valtiolliset mekanismit, jotka olivat aina 1980-luvun alkuun saakka vapauttaneet naisia perinteisten patriarkaalisten auktoriteetin muotojen rajoitteista. Infrastruktuurin mureneminen, julkisten palvelujen romahtaminen ja taloudellinen kriisi voimistivat traditionaalisia auktoriteetin muotoja, jotka olivat kiinnittyneet heimoon, sukuun ja perheeseen. Nämä tekijät selittävät sukupuolta koskevien käsitysten äkillisen konservativisoitumisen Irakissa. Sosiologi Stanley Cohen on esittänyt, että äkilliseen ja odottamattomaan yhteiskunnalliseen muutokseen ja epävarmuuden tilaan liittyy usein moraalinen hälytystila; tietyt sosiaaliset ryhmät tai yksilöt määritellään uhkina yhteisölle tai sen perustaville arvoille ja heistä muodostuu yhteisöön kuulumista ja ulossulkemista koskevan keskustelun ydinjoukko. Pitkittyneissä konflikteissa toistuva systemaattinen sukupuolittunut väkivalta naisia, lapsia ja seksuaalisia vähemmistöjä kohtaan on esimerkki Cohenin kuvaamasta moraalisen paniikin tilasta. Naisiin kohdistuvat raiskaukset, seksuaalinen väkivalta ja häiriköinti yhdessä satojen homoseksuaalimiesten murhien kanssa olivat eräs irakilaisen yhteiskunnan moraalisen paniikin oire, jossa syytökset satelivat etnisiin ja uskontokunta-kohtaisiin kategorisoinnein tuotettujen ”vihollisleirien” välillä.

Uusi Irak: sisällissota ja väkivallan luonne

New Yorkiin ja Washingtoniin 11.9.2001 kohdistuneiden terrori-iskujen jälkimainingeissa Yhdysvaltojen varapuhemiesministeri Paul Wolfowitz kutsui Irakia terroristivaltioksi, syyttäen Saddam Husseinin hallintoa joukkotuhoaseiden piilottelemisesta sekä kansainvälisen terrorismin tukemisesta.

Yhdysvaltojen harjoittama aggressiivinen politiikka alkoi toden teolla materialisoitua vuoden 2003 kevätkuukausina. Massiivisen sotilasoperaation päätteeksi Yhdysvaltojen johtama kansainvälinen sotilaskoalitio saattoi päätökseen

Baath-puolueen 30-vuotisen hallintokauden. Saddam Hussein oli jättänyt jälkeensä satoja tuhansia uhreja, ajanut maanpakoon runsaat kolme miljoonaa maansa kansalaista ja tuottanut perustan syvenevälle sisäiselle kaaokselle.

Monien Suomessa jo vuosia asuneiden oppositioaktiivien parissa ilmapiiri oli kuitenkin hyvin toiveikas. Vierailu kotimassa oli lopultakin mahdollista:

Menin ensi kertaa vierailulle Irakiin kaksi kuukautta Saddamin hallinnon kaatumisen jälkeen. Kaikki näytti todellakin mahtavalta ja myönteiseltä. Uskontokuntien välisiä jännitteitä ei näkynyt missään, ja ihmiset olivat valmistelemassa jälleenrakennusta. Ilmassa oli iloa Saddamin kaatumisesta. Ihmiset olivat saaneet vapauden ilmaista itseään; lehtiä perustettiin ja todellinen kansalaisyhteiskunta alkoi ilmaantua; uusia ihmisoikeusjärjestöjä, ammattiliittoja, ja naisjärjestöjä. Kaikkialla vallitsi toiveikas ilmapiiri. Aseellisista ryhmittymistä ja vaarallisesta myöhemmästä kehityksestä ei ollut tietoaakaan. Ihmiset seurasivat tapahtumia ja odottivat hallituksen muodostamista ja demokratian juurruttamista. (Abdelkarim, syntynyt Bagdadissa 1961)

Kansainvälisen uutisoinnin kiinnittyessä sotilasoperaation päättymiseen irakilaiset todistivat lännessä huomaamatonta, mutta maan tulevaisuuden kannalta huolestuttavaa jakautumisen kehityskulkua. Shiialaiset uskonnolliset symbolit astuivat nopeasti julkiseen tilaan; lukuisat kaupunginosat ja kadut nimettiin uudelleen shiiojen historiaan viittavilla nimillä, ja shiia-liikkeiden marttyyrihahmojen kuvat korvasivat Saddamin kuvat tienvarsilla ja liikenneympyröissä. Samanaikaisesti uskonnolliset graffitit ilmaantuivat rakennusten seiniin. Shiiojen poliittisen ja hengellisen voimaantumisen ensinäytös tapahtui huhtikuussa 2003 kolmen miljoonan irakilaisen marssiessa Karbalan kaupunkiin muistamaan imaami Husseinin vuonna 680 tapahnutta marttyyrikuolemaa.

Kahden kuukauden kuluttua hallinnon kaatumisesta Yhdysvaltain asettaman Irakin väliaikaishallinnon johtaja Paul Bremer julisti Baath-puolueen laittomaksi ja sen sotilaalliset sekä sisäisen turvallisuuden instituutiot hajotettiin. Bremerin päätöksen seurauksena myös tavalliset kansalaiset, jotka olivat palvelleet puoluejäsenyyden turvin julkisen sektorin työpaikoissa, menettivät toimensa. Saddamin kauden päättyessä miltei 60 % kansalaisista oli ollut valtion työllistämiä ja nyt miljoonat jäivät yhtäkkiä vaille elantoa. Samalla maan turvallisuustilanne, joka ei missään vaiheessa ollut täysin miehittäjien kontrollissa, alkoi heiketä kuukausi kuukaudelta. Kun muistamme, että taloussaarron jäljiltä maan infrastruktuuri oli kehnossa kunnossa, sotilasoperaatio erittäin tuhoisine ilmaiskuineen oli heikentänyt entisestään mahdollisuuksia saattaa järjestystä yhteiskuntaan.

Haastatteleman miehityksen kokeneet irakilaiset seurasivat halvaantuneina koalition ilmaiskuja, täsmäpommituksia, yleistä epäjärjestystä, ryöstelyä, tienvarsipommein tehtyjä miehittäjän vastaisia iskuja ja kaikkialle ulottuvaa kaaosta. Kesäkuukausina lämpötila kohosi viiteenkymmeneen asteeseen, ja veden ja sähkön jakelu oli poikki. Olosuhteet olivat muuttuneet sietämättömiksi.

Kamppailu maan poliittisesta tulevaisuudesta, turvallisuustyhjiö ja laajalle levinnyt katurikollisuus lisäsivät ihmisten turhautumista. Baath-hallintoa tukeneet kansalaiset ja puolueen tukipiiriin kuuluneet sunniheimot, jotka pelkäsivät menettävänsä otteen uuden Irakin hallinnosta, alkoivat toimia aivan kuten shiiojen populaariliikkeiden johtajat kannattajineen; turhautuminen ja huoli tulevasta ilmaistiin uskontokuntaan kiinnittyvällä poliittisella retoriikalla. Maan politiikassa vuosia painineet voimat baathismi, poliittinen islam ja kommunismi olivat yhä läsnä, mutta nyt voimasuhteet olivat muuttuneet. Kenellekään Irakissa ei ollut enää epäselvää, että uskonto sekä sunneja että shiioja kuohuttavine symboleineen oli astunut peruuttamattomasti mukaan politiikkaan.

Kuukausia kestäneen takaa-ajon jälkeen Yhdysvaltain sotilaat pidättivät maakuopassa piileksineen Saddam Husseinin. Pitkällisen oikeussalidraaman päätteeksi hänet tuomittiin kuolemaan ja hän menetti henkensä hirttolavalla 30.12.2006 Kadhimiyan kaupungissa sijaitsevassa Yhdysvaltain armeijan hallinnoimassa Camp Justice -tukikohdassa Bagdadin koillispuolella. Sunni-islamilaisten arabimaailman kenties vaikutusvaltaisain taivaskanavasaarnaaja Yousuf al-Qaradawi lausui viikon kuluttua kymmenten televisiokameroiden edessä painokkaat sanansa, jotka entistään tulehduttivat Irakin kansanosien suhteita:

"Seikka, joka on laskettava Saddam Husseinin ansioksi on se, että elämänsä loppua kohden, kuten irakilaiset veljemme kertovat, hän alkoi muuttua tyystin toiseksi mieheksi. Hän piti kiinni rukouksistaan, luki Koraania, lahjoitti rahaa hyväntekeväisyyteen ja teki viipymättä parhaansa ihmisiä auttaakseen. Hän rakennutti moskeijoita ja ilmoitti, että mikäli jollakulla oli halukkuutta moskeijan rakentamiseen maan hallitus lahjoittaisi puolet rakennuskustannuksista. Kun hänet lopulta pidätettiin, piilopaikasta löytyi Koraani ja rukousmatto."

Ensimmäiset parlamenttivaalit

Paul Bremerin johtamalla väliaikaishallinnolla oli ilmeinen kiire osoittaa Irakin kulkevan kohti demokratiaa. Tulenarasta tilanteesta ja kärkkäästä kansainvälisestä kritiikistä huolimatta uuden Irakin ensimmäiset "vapaa" parlamenttivaalit päätettiin järjestää tammikuussa 2005. Shiiojen Dawa- ja SIIC-puolueet olivat organisoineet toimintansa irakilaisissa diasporisissa yhteisöissä ja siten ne olivat monta askelta muita Irakin valtatyhjiön täyttämiseen pyrkiviä toimijoita edellä. Vastaavasti Kurdien valtapuolueet Kurdistanin demokraattinen puolue (KDP) sekä Kurdistanin kansallinen unioni (PUK) olivat jo vuodesta 1992 lähtien johtaneet kurdialueen hallinnollista kulttuuria. Toisin kuin kymmenet vuoden 2003 jälkeen pikaisesti perustetut puolueet, shiitit ja kurdit olivat paitsi organisoituneempia, niin myös askelia muita edellä poliittisten strategioidensa valmistelussa.

Joulukuussa 2005 ilmapiiri enteili yhä vakavampia ongelmia. Irakilaisten poliittisten analyttikoiden mielestä maata oltiin ajamassa lopullisesti tilanteeseen, jossa

kansalaiset pakotettiin valitsemaan edustajansa, ja siten myös oma leirinsä uskontokunnan tai etnisen ryhmänsä perusteella. Monet Suomessa asuvat irakilaiset haastateltavani ilmaisivat huolensa sanomalla, että oman turvallisuutensa vuoksi etenkin kaupunkiväestön oli pakko päättää kenen joukossa seiso. Kansan jakautuminen uskontokunta- ja etnisyyserusteisesti tuntui tapahtuvan ällistytävän nopeasti. Vaalien jälkeen muodostettiin 55 henkinen komitea, jonka tehtävänä oli maan perustuslain valmistelu. Se astui voimaan kansanäänestyksen tuella 15.10.2005. Irakin poliittiseen kulttuuriin vakiintui pian etnis- ja uskontokuntaperustainen valanjako. Seuraavien vuosien poliittisen kulttuurin ohjaamana pääministeri valittiin rutiininomaisesti shiiojen joukosta, presidentti kurdiväestöstä, ja edustajainhuoneen puhemies sunneista. Maan perustuslaki ei toki edellyttänyt tämän kaltaista tehtävien jakoa.

Kärkkäimmät poliittista kulttuuria kritisoivat sunnitahot alkoivat syyttää taivaskanavilla sapekkaita sanoja Yhdysvaltain "armeijan tankkien selässä saapuneille shiia- ja kurdipuolueiden edustajille", jotka "olivat myyneet sielunsa iranilaisille tukijoilleen" ja Baath-puolueen rippeistä syntynyt vastarinta alkoi sekin saada yhä vahvemmin uskonnollisen, tässä tapauksessa sunni-islamilaisten leiman.

Siviileihin kohdistunut väkivalta

Dawa-puolueen vaalivoitto vuonna 2006 nosti uutisotsikoihin maan uuden pääministerin Nouri al Malikin. Hänen johtamansa "Kansallisen yhtenäisyyden hallitus" astui virkaansa toukokuussa 2006, mutta jo seuraavien kuukausien aikana paljastui, että Irak oli yhä kauempana yhtenäisyydestä. Samarran kaupungissa sijaitseva historiallisesti merkittävä Kultainen moskeija oli tuhottu pommi-iskussa helmikuussa 2006, ja shiiojen syyttävä sormi kohdistui sunni ekstremisteihin. Väkivallan ollessa kiivaimmillaan vuosina 2006 ja 2007 runsaat 53 000 irakilaissiviiliä menetti henkensä. Vuosien 2005 ja 2008 välillä itsemurhapommittajat ja autopommit tappoivat joka ikinen päivä keskimäärin 14 irakilaissiviiliä, ampumisvälikohtauksien ja teloitusten viedessä keskimäärin 137 siviilin hengen.

Yhdysvallat oli ilmoittanut kouluttaneensa runsaat 300 000 irakilaista sotilasta ja poliisivoimien edustajaa maan vakauttamiseksi. Tuhannet vastavalmistuneet viranomaiset olivat kuitenkin jättäneet tehtävänsä tai kadonneet luvattomille lomille. Synkeimpien neljän kuukauden aikana vuonna 2004, 1 300 irakilaista poliisia menetti henkensä, ja samalla paine yhdysvaltalaisien ja brittijoukkojen vetäytymiseen kasvoi. Kasvava sodan vastustajien joukko lännessä kysyi, kuka aikoi täyttää Irakin turvallisuustyhjiön. Brittien luovutettua 'Imaran alueen tukikohdansa irakilaisille kasarmirakennuksista puhdistettiin muutaman tunnin sisällä kaikki irtain. Irakista käsin The Independent- ja Financial Times -lehtiä avustavan Patric Cockburnin mukaan oli silkkää itsepetosta väittää, että miehitys tulisi päätymään vastuun siirtämiseen irakilaisille. "Irakissa ei ole ketään, jolle siirtää vastuuta", Cockburn katsoi.

Syyskuussa 2006 alkoi ilmaantua entistäkin karmaisevampaa näyttöä siitä, min-käläisen poliittisen perinteen Saddam oli jättänyt uusille vallanpitäjille. YK:n erikois-tutkija Manfred Nowak julkisti tuolloin raportin Irakin turvallisuustilanteesta, jossa todettiin kidutuksen lisääntyneen huolestuttavasti valtaan nousseiden shiia-puolu-eiden hallinnoimissa sisä- ja puolustusministeriön alaisissa vankiloissa ja pidätys-keskuksissa. Raportti piti päävastuullisina hallituksen kontrollin ulottumattomissa olevia, mutta silti puolueille lojaaleja aseellisia miliisiryhmittymiä.

Runsaat 180 000 irakilaista joko pidätettiin tai vangittiin ja runsaassa 13 000 tapauksessa Yhdysvaltojen sotilasjoukot olivat tietoisia kidutuksesta, mutta eivät puuttuneet tilanteeseen.

Nowakin raportin mukaan pidätetyillä ja vangituilla oli palovammoja sekä kemi-kaalein aiheutettuja kudosaivourioita. Aseellisten ryhmien jälkeensä jättämällä ruu-miilla oli murrettuja jäseniä ja sadoilta uhreilta puuttui ruumiinosia kuten sormia tai raajoja, silmiä ja jopa kokonaisia päitä. Nowakin mukaan kidutus oli muuttunut tyystin hallitsemattomaksi ja kuka tahansa kansalainen saattoi tulla siepatuksi ja kidutetuksi ainoastaan sukutaustansa vuoksi. Tilanne oli raportin mukaan monessa suhteessa huonompi kuin Saddamin päivinä.

Kaksi miehityksen kokenutta haastateltavaani Abu Mahmud ja Abu Faris kertoivat:

Aseistetut ryhmittymät olivat kiinnostuneita etenkin alueista, joilla ei liikkunut amerikkalaisia. Ne keskittyivät toimimaan "tyhjillä" (kiistanalaisilla) vyöhykkeillä ja saattamaan niitä kontrolliinsa. Kyseessä oli myös väestön uudelleenjärjestely. Kurdeilla oli myös oma armeijansa Peshmerga. Luoja paratkoon niitä koteja, joiden tiedettiin kuuluneen aikaisemman hallinnon kannattajiin. (Abu Mahmud, syntynyt in Qayimissa 1947)

Erityisen turvattomia siviilien kannalta olivat kaupunginosat, joissa asui kaiken-laisia ihmisiä. Kortteliimme saapui perheitä sekä shiiojen että sunnien dominoimilta alueilta. Olimme kuin pelikentällä. Ilmapiiri ei ollut välttämättä jännitty-nyt, mutta tiesimme, että yksikään ryhmittymä ei pitänyt sitä omana vyöhykkeenään. Toisella puolella oli shiiojen dominoima Sadr-kaupunginosa ja toisella sunnien dominoimat Fadl ja Adhamiya. Asetelma tarkoitti sitä, että molemmista lei-reistä hyökättiin kortteliimme tarpeen vaatiessa. Näin kävi etenkin silloin, kun ne pelkäsivät tehdä iskuja vastapuolen kanta-alueille. (Abu Faris, syntynyt Bag-dadissa 1957)

Kansainvälinen uutisointi käsitteli väkivaltaa sunnien ja shiiojen välisenä selkka-uksena, mutta konfliktilla oli itse asiassa hyvin kirjavia ilmiäsuja alueesta ja ajan-kohdasta riippuen seuraavien kolmen vuoden aikana. Verta vuodatettiin paitsi kan-sainvälisen koalition joukkojen ja pääosin sunniretoriikkaan kiinnittyvien aseellis-ten vastarintaryhmittymien välisissä sotatoimissa. Sunnien intressien puolustajina

esiintyvät ryhmät olivat hyvin hajanaisia; joukossa oli sekä sunniekstremistejä että Baath-puoluetta tukeneita tahoja, joista monet olivat kuuluneet Irakin armeijaan ja turvallisuusviranomaisiin. Kolmas vastarintaryhmittymä muodostui sekulaareista sunni-nationalisteista. Ekstremistit vastasivat autopommi- ja itsemurhaiskuista kaduilla ja toreilla sekä länsimaisten liikemiesten, alihankkijoiden, diplomaattien toimittajien, avustustyöntekijöiden sekä Irakin poliisivoimien edustajien ja tavallisten kansalaisten sieppauksista. Irakista oli muutamassa vuodessa kehkeytynyt lisäksi läntisen imperialismiin vastainen sunniekstremistien taistelutanner, johon osallistuttiin ympäri Lähi-itää ja Pohjois-Afrikkaa. Tuhannet Saudi-Arabiasta, Syyriasta, Jemenistä, Jordaniasta, Algeriasta ja Marokosta saapuneet vapaaehtoiset liittyivät lukuisiin sunnien ekstremistiryhmittymiin, etenkin jordanialaistautaisen Abu Mus'ab al Zarqawin johtamaan Irakin al-Qaida-järjestöön. Vuodesta 2005 alkaen Zarqawi osoittikin yhä määrätietoisempia pyrkimyksiä kohdentaa sotatoimet miehittäjästä shiia-ryhmittymiin. Hän nimittäin uskoi, että laajamittainen sunniväestön vastarinta voitiin synnyttää ainoastaan uskontokuntien välejä kriisiyttävällä toiminnalla ja tuottamalla sunnien keskuuteen käsitys, että he olivat valtaan nousseiden shiiojen marginalisoimia.

Baath-puolueelle lojaalit tahot sekä sen turvallisuusinstituutioihin kuuluneet iskiivät aseellisesti sekä kansainvälistä koalitiota, Irakin uuden hallinnon joukkoja että vallasta kilpailevia shiia-ryhmiä vastaan. Osa sunnitoimijoista ei ollut sidoksissa niinkään Baath-puolueen ideologiaan, vaan ryhmien retoriikassa korostui sunni-arabien nationalismi sekä löyhästi määritelty maltillinen Islam.

Shiiojen aseellinen toiminta oli puolestaan voimistunut vähitellen vuodesta 2004 alkaen, ja paisui avoimeksi sodaksi sunniryhmittymiä vastaan pian Samarran terrori-iskun jälkeen keväällä 2006. Hawzan merkittävät shiiauskonoppineet olivat siten vuoden 2003 tuottaneet kirjavia näkemyksiä maan miehityksestä. Johtava oppineisto, mukaan lukien Hawzan korkein auktoriteetti Ajatolla Ali al-Sistani, vastustivat koalition sotatoimia sekä maan miehitystä. Kiivainta kritiikkiä esitti Baath-puolueen kauhunkoneiston vainoamaksi joutunut ja arvovaltaiseen shiiasukuun kuuluva Muqtada al-Sadr. Al-Sadrin liike ja sen sotilaallinen yksikkö (al-Mahdi-armeija) alkoivat pian kontrolloida kokonaista kaupunginosaa Bagdadissa, jonka aiempi nimi Saddam-city korvattiin nimellä Sadr-kaupunginosa (Madinat al-Sadr). Al-Mahdi-armeijan komennossa oli laajimmillaan miltei 60 000 asemiestä ja se saavutti pian jalansijaa kaikkialla keskeisissä shiiaenemmistöisissä kaupungeissa.

Vuoteen 2005 mennessä jokaisella hiukankaan merkittävämmällä poliittisella puolueella ja intressiryhmällä oli taustallaan, jollei suoranaisten koordinoitu armeija, niin vähintäänkin aseellinen ryhmittymä. Miltei 30 000 irakilaisiviiliä menetti henkensä seuraavien kolmen vuoden aikana tiesuluilla ja ryhmittymien taistellessa etupiireistään.

Shiiaapuolue SIIC/SCIRI piti komennossaan tuhansia Badr-prikaatiinsa kuuluvia asemiehiä, jotka koostuivat Baathin hallintokaudella Irakin armeijaan kuuluneista shiia-taustaisista upseereista ja sotilaista. Joukossa oli myös sadoittain pääosin Iranin

puolelta saapuneita irakilaisia, jotka olivat viettäneet vuosia puolueen johdon rinnalla Iranissa.

Väkivallan kohteiksi joutuivat usein kokonaiset perhekunnat, jotka olivat olleet lojaleja Saddamin hallinnolle. Kirjakauppias Abu Mahmud, joka oli toiminut Baathin hallinnon aikana Baghdadin Dawra-korttelin puoluetoimiston kirjurina, esitteli haastattelutilanteessa valokuvaa kranaatti-iskun tuhoamasta kotitalostaan. Hänen vaimonsa menehtyi iskussa palovammoihin. Abu Mahmud kertoi:

Terroristiryhmittymä tuhosi kotimme, kyseessä oli uskontokuntakohtainen väkivalta. Miehityksen jälkeen aluettamme hallitsivat shiiaryhmittymät, ja ne etsivät sellaisia, jotka olivat aiemmin Baathin suojelemia. Ne tekivät listoja baathilaisista ja etsivät heitä käsiinsä. Nuorempi poikani oli osallistunut vapaaehtoisena Iranin vastaiseen sotaan helikopterin apulaislentäjänä. Hän kuoli sodassa. Shiinaryhmittymä sieppasi vanhemman poikani Hamidin vuonna 2008. Sen jälkeen en ole kuullut hänestä. Oliko kyseessä Badrin prikaati, vaiko joku muu ryhmä, sitä en tiedä. Tässä tausta omalle paolleni. Koko perheeni on nyt tuhottu. Minulla on myös tytär, joka pakeni puolisoineen Syyriaan Abu Kamaliin. Saddamin aika oli ohi. Kukaan ei pystynyt estämään kostotoimia niitä kohtaan, jotka olivat olleet aiemmin suojelettuja. Me tai muut sunnit olimme olleet Saddamin suojelemia. Olimme jumalan palvelijoita. Kyse oli kostosta. Taustalla oli tietoista yllytystä, jota tietyt poliittiset ryhmät harjoittivat. Kyse oli poliittisista toimista, joiden takana oli valtioita, etenkin Iran. (Abu Mahmud, syntynyt Qayimissa 1947)

Puoluejäsenyyden omanneiden viranomaisten ohella miliisiryhmät teloittivat tuhansia liian ”vapaamielisiä” pidettyjä kansalaisia, epäsovinnnaisiin asusteisiin pukeutuneita, kotinsa ulkopuolella työskenteleviä naisia, seksuaalivähemmistöihin kuuluvia, taiteilijoita, muusikoita, alkoholi-, musiikki- ja kosmetiikkakauppiaita, prostituoituja, sekä henkilöitä, jotka olivat saaneet töitä miehitysjoukoilta ja kansainvälisiltä avustusjärjestöiltä. Kreikkalaisen avustusjärjestön autokuskina Mosulin kaupungin lähistöllä toiminut Soran kuvasi kokemuksiaan haastattelussa:

Hyvin monet kansainväliset järjestöt tulivat pohjoiseen, niiden joukossa kreikkalainen humanitääristä avustustyötä tekevä järjestö. Se keskittyi terveydenhuoltoon ja järjesti sairaanhoitoa potilaille, joita ei voitu hoitaa Kurdistanissa. Puhun hieman englantia ja tutustuin sattumalta erääseen kreikkalaisnaiseen, joka oli tarvinnut apua. Nainen toimi koordinaattorina tässä järjestössä, ja sillä oli toimistot Erbilissa ja Dohukissa. Päädyin lopulta autonkuljettajaksi kreikkalaisille. Autossa oli kreikkalaiset rekisterikilvet ja hyvin monet ihmiset saivat siten tietää, että työskentelin heidän kanssaan. Terroristit eivät tehneet eroa humanitäärisen työn ja miehitysvuimien välillä. He ainoastaan syyttivät siitä, että joku työskentelee ulkomaalaisten kanssa, ja on siten heidän mukaansa islamia vastaan. Tuon kaltaisia ihmisiä tapettiin. Kaikki ulkomaalaisten kanssa työskentelevät

joutuivat vaaraan. Tiedostin toki riskit ryhtyessäni työhön. Esimerkiksi Syyrian rajaa lähestyttäessäni minulla täytyi olla aseelliset turvamiehet mukana. Kreikkalaiset joutuivatkin lähtemään pois alueelta vuonna 2007 turvallisuustilanteen heikettyä. Aloin saada arabiankielisiä uhkailusoittoja, joissa sanottiin ensiksi, että amerikkalaiset saapuivat tänne ja veivät maamme. Terroristit käskivät minua jättämään työni, koska heidän mukaansa kreikkalaisyritys toimi vakoajina amerikkalaisille. Sanoin nähneeni kuinka kreikkalaiset todellakin auttoivat paikallisia. Järjestön poistuttua henkeäni uhattiin. Lopulta päätin että oli tehtävä ratkaisu ja paettava Irakista. (Soran, syntynyt Shangalissa 1969)

Väestöllisesti kirjava kaupunkitila pilkkoutui nopeasti etnisyyteen, uskontokuntaan ja uskontoon vetoavan poliittisen ja aseellisen toiminnan luomiin saarekkeisiin. Vuoteen 2010 mennessä Bagdad oli jakaantunut runsaaseen viiteenkymmeneen ”turvamuurien” rajaamaan alueeseen. Alueellisiin vähemmistöihin kuuluvat ja vailla aseellista suojelijaa olevat perheet olivat pakotettuja pakenemaan. Bagdadista kotoisin oleva nuori mies kuvasi perheensä pakoa:

Asuimme sunnien hallitsemalla alueella ja pian shiiojen karkotukset alkoivat. Kaikki olivat kuulleet tappolistoista. Meikin saimme viestin, jossa mainittiin, että isäni ja veljeni nimet olivat Irakin al-Qaidan tappolistalla ja että meidän tuli muuttaa pois. Otimme kaiken minkä pystyimme matkaamme. Veljeni oli jo aiemmin muuttanut (Qatariin). Ajan myötä monia muitakin ajettiin pois alueelta ja ensimmäisen pommi-iskujen ja murhien aallon jälkeen sanottiin että Irakin al-Qaida oli asettunut alueellemme. (Samir, syntynyt Bagdadissa 1986)

Jakaantunut julkinen tila heijastui luonnollisesti pian lasten maailmaan. Zakaria kuvasi perheensä tilannetta:

Eräänä päivänä lapset tulivat koulusta. Ennen kuin he edes tervehtivät he kysyivät: ”Isä olemmeko me sunneja vaiko shiioja?” He eivät tienneet mitä sanat tarkoittivat. Tytär oli tuolloin kuusivuotias ja poika kahdeksan. Kotimme ilmapiiri ei ole uskonnollinen - emme erotelleet asioita sen suhteen, mikä on uskontoa ja mikä on etnistä perinnettä. Lapset eivät kyselleet. Mutta sitten he sanoivat, että koulussa kyseltiin, eivätkä he osanneet vastata. Lapset sanoivat: ”Huomenna, kun palaamme kouluun, meidän on osattava vastata.” Lapset saattoivat joutua välikäsi kyselemään tuollaisia asioita. Jos esimerkiksi perheen tausta ei tullut näkyviin nimestä, lapsilta alettiin tiedustella perheen asioita. Jotkut kauppasivat tietoja ja siepattuja leiristä toiseen - shiit sunneja ja sunnit shiioja. Niitä kauppamiehiä kutsuttiin termillä ’allasa. (Zakaria, syntynyt Bagdadissa 1969)

Termit kuten uskontokuntakohtainen väkivalta tai sisällissota, eivät useinkaan vastanneet haastateltavien kokemusta väkivallasta. Kaaoksen vallitessa ihmiset olivat

monessa kuulemassani tapauksessa tietämättömiä, kuka heitä vainosi ja miksi. Abu Faris kertoi kauhunhetkistään Bagdadissa:

Olimme tulossa torilta veljeni kanssa ja näimme kuinka asemiehet seisoivat noin kymmenen metrin päässä ovestamme. Meillä ei ollut tuona päivänä muuta vaihtoehtoa kuin mennä torille, sillä Sadr-kaupunginosassa oli tapahtunut lukuisia terrori-iskuja. Se tarkoitti, että pian korttelimme tehtäisiin kostoiskuja. Olimme ostaneet munia, öljyä, maitoa ja leipää runsaan viikon tarpeisiin. [...] Asemiehiä oli viitisenkymmentä, kaikilla joko Kalashnikovit tai PKC-konepistoolit mukanaan ja valtaosa heistä näytti hyvin nuorilta, monet vain 15-17-vuotiailta. Kaikki olivat mustissa vaatteissa, ja mitä ilmeisimmin ulkopaikkakuntalaisia olivat ne, jotka olivat jättäneet kasvonsa paljaiksi. Joillakin puolestaan huivi peitti kaiken paitsi silmät. Eräs miehistä ampui pääni yli niin läheltä, että kuuloni palautui kunnolla vasta kahden päivän päästä. Olin varma, että miehet teloittaisivat meidät. Tuo poika jätti minut rauhaan, mutta sitten toinen, PKC kourassaan, tuli luokseni. Sitten näin naapurini, joka sanoi, ettei meillä ollut mitään tekemistä väkivallan kanssa, sillä tuskin poistuimme kodeistamme tuohon aikaan. Noin puolen tunnin neuvottelun jälkeen kuulin, kuinka noin 25-vuotias mies astui paikalle ja sanoi: "Nuo eivät ole etsimiämme". Miehet olivat ilmeisesti tulleet paikalle etsien toista perhettä, eivätkä halunneet poistua tyhjin käsin. Tämän vuoksi he olivat tulleet minun kotini ovelle. (Abu Faris, syntynyt Bagdadissa 1957)

Myös naisiin ja lapsiin kohdistuva vaino kiihtyi voimakkaasti miehitystä seuranneina vuosina, etenkin vuodesta 2005 alkaen. Sajida kuvaa naisten ja lasten tilannetta Bagdadin Filastin kadulla:

Radikaalit islamilaiset puolueet ottivat hallituksen haltuun. Naisia, jotka eivät pukeutuneet soveliaasti, alettiin vainota, ja heidän oli pakko pukeutua huntuun. Tyttäreni, joka oli tuolloin seitsemän ikäinen, joutui myös uhkailujen kohteeksi. Uhkaukset olivat aluksi sanallisia. Peräämme lähetettiin ihmisiä, joskus he ajoivat moottoripyörällä, tulivat takaani ja soittivat nauhurista koraanin jakeita. Aloitin pukeutua huntuun. Esimerkiksi sellaisia naisia saatettiin puukottaa jalkoihin, jotka olivat pukeutuneet farkkuihin [...] Lapsia joko kaapattiin tai sitten heitä raiskattiin. Sitten heistä käytiin kauppaa. Perheen isältä alettiin vaatia lunnasrahoja. Meidän alueellamme kiinteistöjen hinnat olivat melko korkeita. Mutta esimerkiksi me emme olleet erityisen vauraita. Asemiehet saattoivat painostaa sanomalla, että myykäää kotinne. Talosta saattoi saada sadasta sataan viiteenkymmenen tuhanteen dollariin alueellamme. Ne sanoivat "älä kuvittele jättäväsi taloa perinnöksi lapsillesi, osta nyt lapsesi tai vaimosi tai sisaresi henki talorahoilla". Ne sanoivat noin tilanteessa, jossa siepatun perhe sanoi, ettei heillä ole rahaa lunnaisiin. (Sajida, syntynyt Bagdadissa 1967)

Osa tätä tutkimusta varten Irakissa haastatelluista henkilöistä oli tullut aseellisten ryhmittymien sieppaamaksi. Bagdadilainen yliopisto-opiskelija Nur kuvasi kokemuksiaan:

Tilanne muuttui (vuonna 2006) myös yliopistossa; sunnien ja shiiojen miliisiryhmit alkoivat hallita kaikkea. Ne puuttuivat jopa opiskelijoiden väliin suhteisiin, tunkeutuivat luennoille, eivätkä kunnioittaneet edes lehtoreita. Pukeutumisasiossa keskeisin seikka oli, että naisten tuli peittää hiuksensa huivilla. Asemiehet rankaisivat sellaisia, jotka eivät totelleet. Oli vaikeaa enää puhua mistään vapaasti. Yritimme puhua asemiehille ja sanoa, että opettajia oli kunnioitettava ja saimmekin opiskelijoita taaksemme. Me kärsimme tilanteesta paljon. Henkeämme uhattiin. Aluksi katsoimme, että tilanteeseen oli vain totuttava, aseellisilla ryhmittymillä oli rahaa ja valtaa. Sitten maksoin kovan hinnan. Minut siepattiin. Ryhmässä oli neljä henkilöä, jotka olivat kaikki opiskelijoita tiedekunnassa. He veivät minut autioon taloon. Minut jätettiin huoneeseen ja he alkoivat huutaa ja tivata, miksi en pitänyt suutani kiinni yliopistossa, miksi yritin saada vapaammin pukeutuvia opiskelijoita puolelleni. En vastannut, koska olin peloissani. Pyyysin heitä päästämään minut vapaaksi, mutta he raiskasivat minut ja jättivät siihen taloon. (Nur syntynyt Kirkukissa 1984)

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen päättyessä ihmisten liikkumista pääkaupungin Bagdadin sisällä valvottiin 1400:lla aseellisten ryhmittymien valvomalla partipisteellä. Tuhannet ihmiset menettivät henkensä ollessaan väärässä paikassa väärällä hetkellä. Bagdadin julkinen tila miellettiin kaikkialla joko sunnien tai shiiojen dominoimiksi alueiksi. Abdelkarim kuvasi tuolloista tilannetta Bagdadin kaduilla:

Vartioiduilla pisteillä tarkastetaan henkilöllisyystodistukset. Korttiin on merkitty uskonto; kristitty, muslimi tai madealainen. Kortti ei mainitse muslimien kohdalla, onko kyse sunneista vaiko shiioista. Kortti myös kertoo etnisyyden; sen oletko arabi, kurdi vaiko turkmeeni. Viime aikoina assyrialaiskristityt ovat esittäneet vaatimuksia, että myös heidät tulisi tunnustaa etniseksi ryhmäksi. Esimerkiksi Thawra- ja Adhamiya-kaupungiosien välillä on tavattoman vaikeaa liikkua joutumatta tarkastuksiin. Ihmisillä on useita henkilökortteja; oikeita, vilpillisin keinoin hankittuja virallisia todistuksia mutta myös väärennöksiä. Ihmiset pyrkivät todistamaan olevansa (tarpeen vaatiessa) joko sunneja tai shiioja nimensä perusteella. Partipisteillä asemiehet ovat alkaneet käyttää mitä erilaisimpia testejä todentaakseen puhuvatko ihmiset totta. He esimerkiksi kysyvät rukousrituaalista tai peseytymisrituaalista, koska näissä on eroja sunnien ja shiiojen välillä. (Abdelkarim, syntynyt Bagdadissa 1961)

Vuoteen 2008 tultaessa miltei 40 prosenttia bagdadilaisista perheistä oli menettänyt väkivaltaisesti vähintään yhden lähisukulaisensa. Maassa oli kolmesta neljään

miljoonaan orpoa, puolitoista miljoonaa leskeä ja 2,8 miljoonaa maan sisäistä pakolaista. Kotimaansa rajojen ulkopuolelle väkivaltaa oli paennut runsaat kaksi miljoonaa irakilaista.

Kaupunkien kaaosta lisäsivät kasvava toivottomuus ja huumeongelma. Abu Faris, joka pakeni Bagdadista perheineen vuonna 2008, muisteli:

Alkoholi oli uskonnollisten puolueiden mielestä kielletty asia, mutta Bagdadin keskustasta Battawin alueelta ja Bab Sharqista, Fardous-aukion luota, saattoi ostaa mitä tahansa huumetta ja vielä tavattoman halpaan hintaan. Ennen vuotta 2003 Irakissa oli hyvin vähän huumeita. Niitä ei ollut saatavilla. Rikollisryhmät alkoivat levittää huumeita, tarkoituksenaan saada ihmiset kiinnostumaan niistä. Etenkin teini-ikäiset olivat tietämättömiä huumeiden vaaroista ja heitä yritettiin saada tarkoituksella riippuvaisiksi ja toteuttamaan heiltä pyydettyjä asioita. Samalla kuitenkin alkoholikauppoja räjäytettiin, kukaties huumeiden suosion kasvattamiseksi. Radikaalit islamilaiset puolueet ajoivat siten omia päämääriään. Näin toimiaan rahoittivat sekä al-Qaida että shiiaryhmät. Päämäärä pyhitti keinot. Rahoituskeinot olivat monenlaisia, sieppauksista huumeisiin ja alkoholiin. (Abu Faris, syntynyt Bagdadissa 1957)

Demografinen muutos

Kaoottisesta luonteestaan huolimatta väkivallalla oli selkeä erityispiirre. Aseelliset ryhmittymät pyrkivät yhdenmukaistamaan etupiiriensä väestön karkottamalla ei-toivotut asukkaat ja iskostamalla taustaryhmäänsä ajatuksen siitä, että ihmiset olivat jatkuvan väkivallan uhkan alla ja siten suojelun tarpeessa. Kansalaisten peloista tuli aseellisille liikkeille arvokas poliittinen pääoma.

Vuoteen 2008 mennessä Irakissa oli käsillä laajin pakolaisaalto sitten vuoden 1948 Palestiinan kriisin. Miltei 18 % irakilaisista joutui jättämään kotinsa. Valtaosa pakolaisista, noin 2,7 miljoonaa pääosin naista ja lasta siirtyi turvallisemmille alueille maan rajojen sisällä. Shiiaväestö hakeutui maan keski- ja eteläosiin jo ennestään shiiaenemmistöisille alueille. Riippumatta etnisestä ja uskonnollisesta taustastaan sadat tuhannet irakilaiset hakivat turvaa Kurdistanin itsehallintoalueelta. Etenkin Erbilin kaupunki veti puoleensa tuhansia maan kristittyyn vähemmistöön kuuluneita perheitä Mosulista ja Bagdadin kristittyjen asuttamista kortteleista Karra-dasta, Battawinista ja Kamsarasta.

Erbilin Ankawa-kaupunginosassa vuonna 2012 haastattelemani kaldealaiskristittyjen kulttuurijärjestön johtajan mukaan alueen kristittyjen määrä oli kasvanut vuoteen 2012 mennessä runsaaseen 37 000, lukumäärän ollessa noin 12 000 vuonna 1988. Turvan hakeminen maan rajojen sisältä vaikeutui huomattavasti maan aluehallintojen asetettua rajoitteita sisäiselle muuttoliikkeelle. Asetelma pakotti yhä useamman hakemaan turvaa kotimaansa ulkopuolelta.

Myös pääkaupungin Bagdadin sisällä muuttoliike oli hyvin vilkasta. Yksinomaan vuonna 2007 runsaat 350 000 bagdadilaista vaihtoi asuinpaikkaansa korttelista toiseen. Kaupungin länsiosien sunnit muuttivat sunnienemmistöisille alueille pohjoisiin ja koillisiin lähiöihin, kun taas länteen puolestaan kohdistui laaja kaupungin itäosien shiiojen muuttoliike.

Noin 2,4 miljoonaa irakilaista pakeni naapurimaihin Jordaniaan, Syyriaan ja Turkkiin. Vuoteen 2009 mennessä ainoastaan noin 100 000 irakilaista oli onnistunut hakeutumaan turvapaikanhakijoiksi Länsi-Eurooppaan.

Irakilaispakolaisuus sai vielä vuosina 2006–2007 niukalti huomiota kansainvälisessä uutisoinnissa, koska se oli varsin näkymätöntä. Sekä maan sisäiset että naapurimaihin suunnanneet irakilaiset käyttivät säästöjään ja sosiaalisia verkostojaan löytääkseen yksityisasunnon turvallisemmalta alueelta. Vain hyvin harvan irakilaisen kohtalona oli päätyä pakolaisleireihin. Lisäksi läntisen median, avustusjärjestöjen ja humanitääristen organisaatioiden edustajien oli erittäin vaarallista liikkua maan sisäisten pakolaisten parissa. Vailla uutisartikkeleita, pakolaiskriisi oli vailla kasvoja, nimiä ja kärsimystarinoita.

Poliittinen kulttuuri

Irak on kuin Tšernobyl. Elämä kaikesta huolimatta jatkuu. Uudet viljelijät saapivat alueelle, mutta ydinreaktorin räjähdettyä kaikki saastui. (Hisham, syntynyt Karbalassa 1957)

Yhteiskuntatieteilijä Qasim Husayn Salihin mukaan aikamme Irakin politiikkaa ohjaa voimakas uhriuteen ja koston liittyvä poliittinen eetos. Vanha valtakoneisto julistettiin laittomaksi ja sille myötämieliset tahot (sunnit) pyrittiin määrätietoisesti siivoamaan julkisista instituutioista ja poliittisesta päätöksenteosta.

Salihin mielestä toinen keskeinen poliittinen jännite syntyi ”ulkopuolisten” ja ”maahan jääneiden” välille. Sodissa taistelleet ja Baathin hallinnon tyrannian kokeneet poliitikot syyttivät ulkomailta käsin toimivia irakilaispoliitikkoja siitä, etteivät he osallistuneet hallinnon kaatamiseen ja vastarintaan kansanvälisiä miehittäjiä vastaan. Saddamin vuosina ulkomaille paenneet shiia-aktivistit olivat onnistuneet Irakiin jääneiden mielestä – ja vailla kansan valtuutusta – omimaan poliittisen vaikutusvallan syntyneessä valtatyhjiössä.

Irak todisti kolmansia parlamenttivaalejaan vuonna 2010 ja oli ilmeistä, että maa tulisi pysymään shiiojen Dawa-puolueen tiiviissä komennossa. Salihin mukaan Irakissa vallitsi hajanaisten poliittisten lojaliteettien kulttuuri, jolle tyypillistä on se, että kansalaiset ovat yhtäaikaaisesti pettyneitä yhteiskunnan syvän etnis- ja uskonto-kuntaperustaisen jakaantumisen vuoksi, mutta samalla he pysyvät lojaaleina omiksi kokemilleen poliitikoille, koska uskovat heidän pystyvän suojelemaan omaa taustaryhmäänsä ulkopuolisilta uhkilta.

Valtaosa irakilaisista kamppailee yhä päivittäin sen tosiasian edessä, että lupa-uksistaan huolimatta shiiojen dominoimat hallitukset ovat osoittautuneet kykene-mättömiksi vakauttamaan turvallisuustilannetta, korjaamaan vaurioitunutta infra-struktuuria, kitkemään rehottavaa korruptiota ja uudistamaan maan hallinnollista kulttuuria. Uskonnollinen ja uskontokuntaakohtainen retoriikka, heimoperustaisen ja etnisten symbolien ohella, ruokkivat poliittisten ryhmien välisiä kamppailuja pai-kallistasolta maan parlamenttiin. Ilmapiiri pakottaa jokaisen irakilaisen varovaisuuteen heidän toimiessaan jännitteisessä julkisessa tilassa.

Öljy ja kiistanalaiset alueet

Poliittisyhteiskunnallisten umpikujien ohella Irakia repii myös kiista maan luonnon-varoista. Irakin kirouksena on se, että osa rikkaimmista öljykentistä sijaitsee Kurdistanin itsehallintovyöhykettä reunustavissa maakunnissa, jotka ovat etnisesti ja uskonnollisesti maan heterogeenisimpiä alueita, ”kiistanalaisia vyöhykkeitä”, kuten niitä Irakissa kuvataan. Kurdien itsehallintoalue Irakin pohjoisosissa pani toimeen oman öljyntuotantoa koskevan lainsäädäntönsä vuonna 2007 ja alkoi viedä raakaöljyjä ulkomaille Turkin kautta vuonna 2009. Bagdadin keskushallinto on puolestaan ponnistellut viime vuosina estääkseen ulkomaisten öljy-yhtiöiden suoran liiketoiminnan Kurdistanin hallinnon kanssa.

Öljyn ohella kysymys kiistanalaisten vyöhykkeiden tulevaisuudesta ja hallinnollisesta asemasta vaikeuttaa maan vakauttamispyrkimyksiä. Baathin hallintokaudella näitä heterogeenisiä, joskin valtaosin kurdienemmistöisiä, alueita pyrittiin ”arabisoimaan” (ts. painostamalla kansalaisia vaihtamaan etnisyytensä väestörekisterissä), väestönsiirtoin ja tarvittaessa väkivalloin. Teloitukset, satunnainen ammuskelu, autopommit, sieppaukset ja palkkamurhat ovat päivittäisiä tapahtumia tällä vyöhykkeellä.

Nawzad kuvaili monietnisen kotikaupunkinsa Kirkukin lähihistoriaa:

Kurdien itsehallinto (1992) ei tuonut rauhaa Kirkukiin. Kaupungissani kurdien on yhä hyvin vaikeaa liikkua arabien alueilla, mutta sen sijaan arabit liikkuvat kurdi-alueilla. Kun esimerkiksi minä vierailin Tis'in kaupunginosassa (arabialue), ilmoitin aina poliisina toimivalle serkulleni tarvitsevani suojelua ja minua tultiin nou-tamaan. Kaupungin alueella tarkastuspisteitä valvovat pääasiassa kurdit, mutta osin myös arabit ja turkmeenit. Serkkuni joutuvat myöskin pyytämään jatkuvasti suojelua omilta luottomiehiltään. Pelkona ovat palkkamurhaajat. Kolme serkku-ani tuli murhatuiksi vuonna 2006. Heidän eteensä ajoi kadulla auto, ja kun he jou-tuivat jarruttamaan, heidät ammuttiin moottoripyörästä käsin. Mitä ilmeisim-min kyseessä oli turkmeeni. Kirkukissa turvamiehet käyttävät PKC-konekiväärejä. Jokainen irakilainen on jo lapsuudestaan saakka koulutettu käyttämään aseita. Ihmiset ovat kasvaneet aseet kourissaan [...] Kirkuk ei tule rauhoittumaan. Muu-alta muuttaneet irakilaiset ovat viettäneet alueella koko elämänsä, eivätkä he

luovu kodeistaan. Samalla öljypolitiikka sotkee asioita. Öljylähteet ovat aivan kaupungin sydämessä, tuskin viittäkään kilometriä keskustasta. (Nawzad, syntynyt Kirkukissa 1957)

Isis-järjestön voimaantuminen

Jo vuosia ennen äärimmäisestä väkivallastaan tunnetun Isis-järjestön ilmaantumista Syyrian ja Irakin taistelulentäille lukuisat kansainväliset tahot olivat varoittaneet Syyrian sisällissodan tuottavan huolestuttavaa epävakautta naapurimaihin. Syyrian radikaaliryhmittymien havainnoitiin lisänneen sotilaallista ja rekrytointiin tähtäävää toimintaansa myös Irakin puolella. Huoli kohdistui etenkin Syyrian hallitusta vastustaviin sunniryhmittymiin ja niiden mahdollisiin liittolaisiin Irakin puolella. Irakista oli muotoutunut jo vuosia aiemmin kansainvälisten jihadistien taistelutan-ner etenkin jordanialaistaustaisen Abu Mus'ab al-Zarqawin julistettua johtamansa ja Irakissa toimivan Tawhid wa Jihad -liikkeen lojaalisuuden kansainväliselle al-Qaidajärjestölle vuonna 2004. Al-Zarqawin kuoltua Yhdysvaltojen ilma-aseiskussa vuonna 2006 liike uudelleenorganisoitui ja otti käyttöönsä nimen Irakin islamilainen valtio (ISI). Syyrian kansannousun käynnistyessä vuonna 2011 ISI:n johtoon nousi irakilainen Abu Bakr al-Baghdadi. Liike oli pyrkinyt luomaan yhteisen rintaman Syyrian jihadistiryhmittymien kanssa siinä onnistumatta. Se kykeni kuitenkin vakautamaan asemansa Syyrian koillisosissa ja ulottamaan vaikutuspiiriinsä Irakiin läntiseen Anbarin maakuntaan.

Joulukuussa 2012 Irakin pääministeri al-Malikin sunniväestöä marginalisoivaan politiikkaan turhautuneet kansalaiset aloittivat laajamittaiset mielenosoitukset Irakin sunnienemmistöisissä maakunnissa. Protestien aalto levisi pian sunnikeskittyymiin ja sai taakseen sekalaisen joukon Baathin kannattajia kuten sunniheimojen vanhimpia, federaatioihin jaettua Irakia puoltavia sekulaareja sunneja, sekä sunni-jihadisteja. Mielenosoitukset olivat kuukausien ajan rauhanomaisia kansanjoukkojen syyttäessä pääministeri al-Malikia vallan monopolisoinnista, kyvyttömyydestä ratkaista kiistanalaisten vyöhykkeiden kohtaloa ja terrorisminvastaisen toiminnan lain varjolla tehdyistä vakavista ihmisoikeusrikkomuksista.

Keskushallinnon ylenkatse sunnimielenosoittajien turhautumista kohtaan laukaisi nopeasti väkivallan. Jännitteiden kasvaessa huhtikuun lopulla 2013 Kirkukin maakuntaan kuuluvassa Hawijassa hallituksen joukot tappoivat miltei 200 sunnimielenosoittajaa.

Irakin ja Levantin Islamilainen valtio (ISIL) nimen omaksunut ISI-järjestö saavutti nopeasti jalansijaa mielenosoitusten ydinalueilla. Se otti nopeasti haltuunsa Ramadin ja Fallujan kaupungit vuodenvaihteessa 2014. Al Malikin kannalta kriittinen kysymys oli alueen sunni-heimojen lojaalisuuden suunta. Hallinnon kyvyttömyys osallistaa keskeisimpiä sunniheimoja yhteiseen poliittiseen projektiin johti Isilin aseman vakiintumiseen läntisessä Anbarin maakunnassa ja lopulta Irakin toiseksi suurimman kaupungin Mosulin miehitykseen kesäkuussa 2014. Abu Bakr al

Baghdadi julisti islamilaisen kalifaatin syntyneen ja ISIL otti käyttöönsä nimen *al Dawla al Islamiya* ”Islamilainen valtio”, joka vakiintui suomalaisessa tiedonvälityksessä muotoon Isis – Irakin ja Shamin (Syyria) Islamilainen valtio.

Isis laukaisi nopeasti uuden laajamittaisen ja erittäin raa’an väkivallan aallon. Järjestön sotilaat ovat hyökänneet sittemmin toistuvasti Irakin etnisiä ja uskonnollisia vähemmistöyhteisöjä (kristityt, turkmeenit, shabakit, jezidit, kakait, mandealaiset) kohtaan murhaten ja siepaten tuhansia kansalaisia. Vuoteen 2014 mennessä se oli ajanut kodeistaan runsaat 800 000 irakilaista valtaamiltaan alueilta maan pohjoisosissa. Valloitetuilla alueilla vähemmistöuskontokuntiin kuuluvia pakotettiin kääntymään islamiin, nuoria tyttöjä siepattiin vanhemmiltaan, ja heitä kaupattiin puolisoiksi tai tarjottiin lahjoiksi Isisin taistelijoille. Järjestön hallinnoimilta alueilta kantautui toistuvasti uutisia raa’asta kidutuksesta, brutaaleista rangaistuksista ja teloituksista sekä seksuaalisesta väkivallasta.

Vuosina 2014-2015 Isis osoittautui hallinnoimillaan alueilla Irakissa itsensä pahimmaksi viholliseksi. Lukuisat haastattelemistani vuoden 2015 pakolaisaallon mukana Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista kuvasivat Isisin saapuneen asuinalueilleen sunniväestön suojelijana, mutta hyvin pian sen harjoittama väkivalta ja moraalinvartiointi kääntyivät sitä itseään vastaan. Vaino näyttäytyi haastateltavien lähihistoriassa osana jatkuvaa turvattomuuden kierrettä, jonka syypäinä olivat keskenään kilpailevat sunni- ja shiiryhmittymät. Monet Suomessa vuonna 2015-2016 haastattelemistani turvapaikanhakijoista olivatkin paenneet kodeistaan jo lukuisia kertoja ennen Isisin saapumista ja pakomatkaansa kohti Eurooppaa.

Syyskuussa 2015 Suomeen saapunut Layla kuuluu tunnettuun sunnisukuun Diyalan maakunnassa. Epävakaa alue on väestöltään yhä hyvin heterogeeninen, koostuen sunnienemmistöstä (n. 60 %), shiioista (n. 30 %) sekä turkmeeneista, kurdeista, kristityistä ja mandealaisista. Laylan isä toimi armeijan upseerina Baath-puolueen hallinnon aikana, ja Layla perheineen joutuikin pakenemaan kotikaupungistaan Miqdadiyahasta jo vuonna 2003 puolue-eliittiin ja turvallisuusviranomaisiin kohdistuneiden kostotoimien pelossa. Alue rauhoittui hieman vuoteen 2008 mennessä ja Irakin al-Qaidan operaatiot alueella vähenivät tuntuvasti. Kolmilapsinen perhe päätti palata takaisin. Olosuhteet huononivat kuitenkin hyvin nopeasti; nyt turvattomuutta aiheuttivat Laylan mukaan Iranin tukemat shiiryhmittymät:

Koska kaupunkimme on Iranin rajan lähellä, sieltä saapuu shiiojen mielisiryhmittymiä. Ne muuttivat meidän elämäämme. Kaduille alkoi ilmestyä mustia lippuja. Shiitit viettivät julkisesti 'ashura-juhlan rituaalejaan ja kaduille asetettiin kovaäänisiä. Kaikki ongelmamme tulivat Iranista käsin. Olimme kuin kuristuksissa. Valtaosa pommi-iskuista, joista syytettiin sunneja, oli itse asiassa iranilaisten tekoa. Tunnemme osan noista syyppäistä. Iskujen päämäärä oli ajaa meidät (sunniväestö) pois kodeistamme ja pakottaa meidät myymään kotimme hyvin halpaan hintaan. (Layla, syntynyt Miqdadiyahassa 1974)

Tässä jännitteisessä tilanteessa Isisin taistelijat alkoivat toimia alueelle. Layla kuvasi tilannetta:

Aluksi Isis oli toiminut luoteessa. Sitten se saapui meidän alueellemme. Aluksi Saadiyassa oli levotonta. Tunnistimme Isisin taistelijat vaatteiden perusteella. Ensimmäisinä viikkoina he eivät tehneet pahaa kenellekään vaan ilmoittivat: "Tulimme auttamaan teitä (sunniväestöä)". Tietysti he valehtelivat. He alkoivat tappaa ihmisiä, ensiksi poliiseja, aivan ihmisten kasvojen edessä. He polttivat vankeja elävältä vankiloissa. Jotkut sanoivat, että väkivallan taustalla olivat todellisuudessa shiia-ryhmät, jotkut toiset sanoivat, että syyppä oli Isis. Kun Isis oli ottanut alueemme haltuunsa, pakenimme ja meistä tuli maan sisäisiä pakolaisia. Menimme Khaniqinin lähelle [...] Veljeni on Ruotsissa, ja hän kehotti minua hakeutumaan Suomeen. (Layla, syntynyt Miqdadiyassa 1976)

Syyskuussa 2015 Suomeen saapunut Abu Mansur kuvaa olosuhteitaan Miqdadiyassa hyvin samankaltaisella tavalla kuin Laylakin. Turvallisuuksustilanne on pysynyt epävaakaana myös sen jälkeen, kun Isis saatiin ajettua alueelta Irakin armeijan ja Hashd as Sha'bi -kansanarmeijan toimesta (runsaasta neljästäkymmenestä, pääosin shiia-ryhmittymästä muodostettu sotilaallinen yksikkö).

Abu Mansurin mukaan Irakin al-Qaida juurtui hänen kotiseudulleen vuosina 2005-2006, ja hän joutui Laylan tavoin pakenemaan Syyriaan, mutta palasi vuonna 2009 turvallisuustilanteen parantuessa. Kaupungin demografinen rakenne oli kuitenkin muuttunut. Nyt shiia-ryhmittymät olivat vallassa. Abu Mansur asettui ehdolle paikallisvaaleissa sunnikoalitiossa ja tästä ongelmat kärjistyivät. Hän kuvasi tapahtumia:

Kesäkuun 10. 2014 Mosulin kaupunki kaatui Isisin käsiin ja järjestön vaikutusvalta levisi kaikkialle sunnienemmistöisille alueille. Samalla alueellamme alkoivat toimia Hasd as Sha'bi -kansanarmeijaan kuuluvat ryhmittymät. Meidän alueemme alkoi muuttua alati vaarallisemmaksi. Koska olen yhteiskunnallisesti aktiivinen henkilö ja olin ollut ehdokkaana sunnien vaalilistalla, minua uhkailtiin sekä Isisin että shiia-miliisiryhmittymien toimesta, koska olin kuullut sunnikoalitiioon. Kotiini iskettiin kaksi kertaa. Taloni julkisivuun ammuttiin ja yritin muuttaa muualle, mutta se ei ollut mahdollista, koska Isis oli läsnä sunnienemmistöisillä alueilla, enkä voinut hakea turvaa shiia-alueilta. Eräs ystäväni, joka oli liittynyt shiia-ryhmittymään, sanoi minulle suoraan: "Abu Mansur olet puhdistettavien listalla. Lähde välittömästi turvaan, Irakin ulkopuolelle." Se oli selkeä viesti: olin vaarassa. Samaan aikaan kaupungissani tapahtui lukuisia murhia. Päätin paeta heinäkuussa 2015. Suuntasin Istanbuliin lentäen ja sieltä Turkin rannikolle Izmiriin. (Abu Mansur, Syntynyt Miqdadiyassa 1971)

Tämän raportin viimeistelyvaiheessa keväällä 2016 Irakin poliittiselle umpikujalla ei näy loppua. Isisin vastainen taistelu kansainvälisen sotilaskoalition ja

irakilaistaistelijoiden toimesta jatkuu kiivaana Anbarin ja Ninewan maakunnissa, mutta Isisillä on yhä vankkaa kannatusta etenkin Fallujan ja Anbarin alueen heimo- ja uskonnollisten johtajien parissa. Samalla Irakin hallitukseen kohdistuvat vasta-reaktiot voimistuvat Bagdadissa, jossa shiiajohtaja Muqtada al Sadrin mobilisoimat tuhannet mielenosoittajat vaativat nopeita ministerivaihdoksia. Bagdadin keskuks-hallinnon ja kurdien aluehallinnon välit ovat jälleen kerran kriisiytymässä öljyn hin-nan romahtamisen myötä; vastatakseen talousongelmiinsa Kurdistanin aluehallinto jatkaa öljyviientään Bagdadin keskushallinnon vastustuksesta huolimatta.

OSA II

MATKOJA: Irakilaiset turvapaikanhakijat matkalla kohti Eurooppaa

Jokaisen Suomeen saapuneen irakilaisen taustalla on kokemus tietyssä historiallisessa tilanteessa koetusta matkasta. Tässä osiossa tarkastellaan maahamme saapuneiden irakilaisten liikkuvuudessa ja sitä ympäröivissä olosuhteissa tapahtuneita muutoksia aina vuoden 2015 pakolaisaallon syntyyn saakka. Koska irakilaisen kansainvälinen liikkuvuus on ollut vuosien ajan tiiviisti kytköksissä siirtolaisten salakuljetukseen, avaan seuraavassa ilmiön eri ulottuvuuksia sekä empiirisesti että teoreettisesti.

Laajamittainen irakilaispakolaisuus kohti Länsi-Eurooppaa käynnistyi pääosin Persian lahden sodan (1990–1991) jälkimainingeissa sekä sitä seuranneina taloussaarron vuosina. Tähän historialliseen tilanteeseen liittyy myös Suomen irakilaisyyhteyden synty. Irakilaispakolaisuuden varhaisimman ”aallon” vilkkaimpina vuosina 1996 ja 1997 Suomi otti vastaan runsaat tuhat irakilaista.

Merkittävä osa varhaisimmista maahan saapujista oli Etelä-Irakin shiia muslimiväestöä, jonka pakolaisuus liittyy tämän raportin ensimmäisessä osassa kuvattuun kaoottiseen tilanteeseen kansannousun päättyessä keväällä 1991. Satoja maasta paenneita irakilaisperheitä sijoitettiin Suomeen kiintiöpakolaisina Saudi-Arabian pohjoisosiin pystytetyiltä pakolaisleireiltä. Suomen irakilaisten keskuudessa on yhä hyvin tavanomaista kategorisoida joukko maan irakilaisväestöstä ”leiriläisiksi”, millä stereotyyppisesti viitataan poliittisuskonnollisiin asenteisiin, jotka myötäilevät Irakin nykyparlamentin keskeisiä shiialaisia voimia, SIIC- ja Dawa-puolueita.

Toinen keskeinen kiintiöpakolaisten joukko saapui Suomeen 1990-luvulla Turkista, Syyriasta ja Jordaniasta ja koostui poliittisilta mielipiteiltään sekä etniseltä ja uskonnolliselta taustaltaan hyvin heterogeenisestä väestöstä. Yhteisenä nimityksinä tälle väestölle toimi hallitsevan Baath-puolueen vastaisuus. Kuten raportin ensimmäisessä osassa kuvasin, Irakin turvallisuusviranomaisten vaino oli kohdistunut kokonaisuin perheisiin, joissa oli maanalaisten shiiaoppositioliikkeiden aktiiveja, varsin sekulaareja keskiluokkaistaustaisia vasemmistolaisia ja opiskelija-aktiiveja. Joukkoon kuului myös etnisen ja uskonnollisen taustansa vuoksi vainottuja kurdeja, turkmeeneja, mandealaisia, sekä lukuisten kristillisten ryhmien edustajia.

Lisäksi sadat irakilaiset saapuivat Suomeen siirtolaissalakuljettajiin turvautuen turvapaikanhakijoina, vietettyään vuosia tien päällä, milloin Turkissa, Kreikassa,

Venäjäillä ja eri puolilla Itä-Eurooppaa. Monien kohdalla vaikea matkakokemus voimisti etnistä ja uskonnollista identifiointumista, sillä ihmisten oli vääjäämättä valittava ”leirinsä” selviytyäkseen.

Suinkaan kaikkien Suomeen päätyneiden irakilaisien kohdalla pako kotimaasta ei näyttäytynyt kertaluontoisena tapahtumana. Haastattelin vuosina 2005–2015 lukuisia miehiä ja naisia, jotka olivat oleskelleet pidempiä ajanjaksoja 1990–2000-luvuilla Irakin naapurimaissa, etenkin Iranissa, Syyriassa, Jordaniassa ja Turkissa, palanneet turvallisuustilanteen kohentuessa kotiseuduilleen ja paenneet uudemman kerran väkivallan kiihtyessä. Osa haastateltavista oli puolestaan viettänyt useita vuosia ”transitmaissa”, kuten Turkissa, Kreikassa, Bulgariassa, Italiassa ja Ranskassa, etsien samalla mahdollisuutta siirtyä kohti suotuisampia olosuhteita Pohjois-Euroopassa.

Mitä siirtolaissalakuljetus on?

Vaikka siirtolaisten salakuljettamisella onkin monivuosisatainen historia, ilmiön nopea globalisoituminen sekä laajeneminen tapahtuivat vuosituhannen taitteessa. Siirtolaisten salakuljettaminen nimettiinkin maailmanlaajuisesti ongelmaksi vuonna 1998, jolloin uutisoitiin kymmenistä salakuljettajaverkostojen pidätyksistä eri puolilla maailmaa, järjestettiin laajoja kansainvälisiä konferensseja ja paisuuneseen julkiseen keskusteluun osallistuivat niin poliittiset johtajat kuin kansainväliset järjestötkin. Vuoteen 2005 tultaessa arvioitiin, että salakuljettajat vastasivat sadoista tuhansista luvattomista kansainvälisten rajojen ylityksistä vuosittain. Ilmiö oli laajentunut miljardiluokan liiketoiminnaksi.

Tutkimuskirjallisuudessa siirtolaisten salakuljetus katsotaan osaksi kansainvälistä *luvatonta siirtolaisuutta*, jolla tarkoitetaan yksinkertaisesti liikkuvuutta kansainvälisten rajojen yli vailla valtioiden tarjoamaa laillista valtuutusta. Luvaton siirtolaisuus on hyvin moniulotteinen ilmiö. Haastattelemieni irakilaisien kokemukset kuvaavat hyvin tätä moni-ilmeisyyttä: matkoihin liittyy väärennettyihin matkustusasiakirjoihin ja viisumeihin turvautumista, tietojen salaamista maahan-tuloviranomaisilta sekä valtioiden asettamien oleskelulupa- ja viisumikäytäntöjen rikkomista.

Salakuljetukseksi rutiininomaisesti määritellään valtioiden rajat ylittävä liikkuvuus, joka tapahtuu vapaaehtoisesti ja *maksettuihin salakuljettajiin* tukeutuen. Tapauksissa, joissa yksilö pakotetaan matkaan, puhutaan *kansainvälisestä ihmiskaupasta*.

Ainoastaan noin puolet siirtolaisten salakuljetuksessa liikkuvista pääomista päätyy salakuljettajille. Haastateltavieni kokemusten perusteella liiketoiminta näyttäytyy erittäin tuottoisana niin asiakirjojen väärentäjille, korruptoituneille viranomaisille (kuten tullimiehille, rajavaltioille, kansainvälisten lentokenttien henkilökunnalle) kuin salakuljetuksessa toimivan palvelusektorin (esim. majoittajat, kuljettajat) toimijoille.

Siirtolaisten salakuljetuksen lajityypit

Suomeen saapuneiden irakilaisien kohdalla siirtolaisten salakuljettamisessa on kyse hyvin monimuotoisesta ilmiöstä, josta on jäljitettävissä seuraavat lajityypit.

- *Kertaluontoinen salakuljetus*: Osa salakuljettajista vastaa ainoastaan yhdestä kansainvälisestä rajanylityksestä.
- *Transnationaali salakuljetus*: Salakuljettajat luovat ylirajaisia yhteistyömuotoja, jotka mahdollistavat useita rajanylityksiä käsittävien ”matkapakettien” kauppaamisen asiakkaille.
- *Asteittainen ja ennakkoon organisoitu salakuljettaminen*: Usein transnationaali salakuljetus sisältää erilaisia matkaetappeja, joissa osa rajanylityksistä tapahtuu laillisiin asiakirjoin tukeutuen ja osa luvattomasti.
- *Yksilökeskeinen salakuljetus*: varattomimmat luvattomat liikkujat turvautuvat hyvin yksilöllisiin strategioihin kuten salamatkustamiseen laivoissa, busseissa ja rekoissa, ja he maksavat korvauksen ainoastaan kriittisille ”portinvartioille”, kuten esimerkiksi satamien ja rekkaterminaalien vartijoille.

Salakuljettajien toiminta voi perustua myös hyvin erilaisiin strategioihin:

- *Kätketty salakuljetus*: perustuu väärin perustein hankittuihin laillisiin asiakirjoihin, joiden hankintaan salakuljettajat välikäsineen osallistuvat.
- *Väärennettyihin asiakirjoihin perustuva salakuljetus*: salakuljettajat mahdollistavat liikkuvuuden asiakirjaväärennösten avulla. Osa asiakkaista matkustaa vailla salakuljettajien apua, osa tukeutuu maksettuihin avustajiin matkalla.
- Ystävä- ja sukulaisverkostoihin perustuva ”*humanitääri salakuljetus*”. Osassa tapauksista rajapinta rikollisen liiketoiminnan ja avustamisen välillä on hämärä. Usein sukulaiset ja tuttavat yksinkertaisesti auttavat asiakkaan rajan yli. Palveluksen korvaaminen voi pitää sisällään hyvin monenlaisia järjestelyjä.

Stereotyyppiset käsitykset

Siirtolaisten salakuljettamista koskevassa julkisessa keskustelussa elää joukko toistuvia stereotyyppisiä käsityksiä, joita etenkin vuoden 2015 pakolaisaalto toi runsaasti julkiseen keskusteluun. Salakuljetus katsotaan Suomessakin lähes poikkeuksetta organisoiduksi rikollisuudeksi. Viimeaikaisen tutkimuskirjallisuuden valossa on osoittautunut, että ilmiön taustalla on harvoin järjestäytynyt rikollisuus. Ylivoinmainen enemmistö etenkin EU-alueella ja sen rajoilla toimivista salakuljettajista on taustaltaan hyvin kirjavia ”tavallisia” kansalaisia. Heidän ammatillinen taustansa vaihtelee yrittäjistä kotirouviin. Valtaosa salakuljettajista on päätenyt liiketoimintaan sukulaisten, tuttavien ja liike-elämän kontaktien kautta, ja monilla on itselläänkin siirtolaistausta. Toiminnan on oltava joustavaa muuttuvien olosuhteiden paineessa, ja mikä saavutetaan ainoastaan pitämällä päätöksenteko ja toiminnan koordinointi suppeassa piirissä. Päätöksentekijöiden ”hermokeskus” ulkoistaa

käytännön toiminnan alihankkijaverkostoille, kuten kuljettajille ja majoittajille. Hyvin monet salakuljetuksen piirissä toimivat henkilöt pyrkivät säilyttämään julkisen kuvansa lainkuuliaisina ammatinharjoittajina ja epäilyksien välttämiseksi organisoivat salakuljetusta ainoastaan satunnaisesti.

Salakuljetettavat nähdään lähes rutiininomaisesti salakuljettajien armoilla olevina uhreina. Haastattelemini henkilöiden kokemuksessa suhteet näyttäytyvät kuitenkin huomattavasti moniulotteisempina. Joissain tapauksissa salakuljettajiin turvautuvat henkilöt valitsevat tarkoin pääteasemansa ja salakuljettaja toimii ainoastaan palvelusten tarjoajana. Toisaalta väkivallan tai sen uhkan sävyttämät matkakokemukset ovat hyvin yleisiä; salakuljetettava antautuu salakuljettajan päätäntävaltaan tuntematta tarkkaa pääteasemaa. Tyypillisimmillään matka on kuitenkin seurausta neuvottelusta ja kaupankäynnistä palvelun tarjoajan ja asiakkaan välillä koskien hintoja, matkareittejä, välineitä ja pääteasemia.

Useissa havainnoimissani tapauksissa tiukka kategorinen erottelu salakuljettajien ja salakuljetettavien välillä johtaa ilmiön analyysia harhaan. Tuhannet EU:n alueelle pyrkivät henkilöt, irakilaiset muiden ohella, toimivat osana luvattoman siirtolaisuuden liiketoimintaa matkakassansa kartuttaakseen. Osa matkalla olevista henkilöistä saa tuloja avustamalla tai hyväksikäyttämällä toisia liikkeessä olevia henkilöitä; he ovat samanaikaisesti sekä salakuljettajia että salakuljetettavia.

Kymmeniä salakuljettajiin turvautuneita irakilaisia haastatelleena tutkijana minun on tunnustettava, että salakuljetuksen tutkimus törmää vääjäämättä menetelmällisiin ongelmiin. Monet haastateltavat eivät ole suinkaan aina halukkaita jakamaan avoimesti henkilökohtaisia kokemuksiaan ja motivaatioitaan. Asetelman taustalla oli lukuisia syitä; salakuljettajien harjoittamaa painostusta, stressiä ja uupumusta ja aiempia negatiivisia kokemuksia jännittyneistä kuulustelutilanteista poliisin ja maahanmuuttoviranomaisten kanssa.

Etenkin nuorempien irakilaisten kohdalla salakuljettajat, oikeusavustajat, kansalaisjärjestöaktiivit ja etenkin tuttavat ja sukulaiset ovat oletettavasti vaikuttaneet haastateltavieni kerrontaan henkilökohtaisista kokemuksista. Monessa ennen vuotta 2015 toteuttamissani haastattelussa hämärän peittoon jäi, miksi juuri Suomi oli valittu kohdemaaksi. Valtaosa ”kaiken kattavan” matkan maksaneista irakilaisista antoi minun ymmärtää, ettei matkaan lähdetäessä kohdemaana ollut tiedossa; se syntyi osana keskusteluja niin muiden turvapaikanhakijoiden kuin salakuljettajienkin kanssa. Usein haastatteluissa paljastui vasta loppuvaiheessa, että haastateltavilla oli kuin olikin yhteyshenkilöitä – sukulaisia tai tuttavvia – Suomessa. Etenkin vuosia matkalla olleilla ja useissa transitmaissa oleskelleilla oli selkeä kuva potentiaalisista kohdemaista ja niiden siirtolais- ja pakolaispolitiikasta. Vuoden 2015 pakolaisaallon yhteydessä salakuljettajien pelon tuottama salailun kulttuuri tuntui hajonneen ja haastattelemani henkilöt kuvasivat nyt hyvin avoimesti matkansa vaiheita. Keskeisin syy tähän oli se, että Euroopan läpi pääsi kulkemaan suhteellisen vaivattomasti; salakuljettajille ei ollut enää tarvetta. Palaan näihin kysymyksiin yksityiskohtaisemmin tämän osion lopussa.

Edellä mainituista metodologisista haasteista johtuen päätin rakentaa kuvaukseni irakilaiden matkoista kohti Eurooppaa haastatteleamalla ei ainoastaan matkan tehneitä henkilöitä (sekä Irakissa että Suomessa) vaan myös kuuntelemalla vuosituhaten taitteessa turvapaikanhakijoina ja kiintiöpakolaisina Suomeen saapuneiden henkilöiden näkemyksiä turvapaikkaliikkuvuudesta.

Reittejä

Turvapaikanhakijoiden matkareittejä voidaan tarkastella kulttuurisina tuotteina – eräänlaisena modernina folkloreina, joka rakentuu jaetuista kokemuksista, muistoista ja huhuista. Vuoden 2003 miehityksen kokeneiden irakilaiden kohdalla Turkista ja etenkin Istanbulin metropoloalueesta muodostui pian keskeisin välietappi matkalla länsieurooppalaisiin kohtemaihin. Vierailtuani Irakissa vuosina 2009, 2012 ja 2013 havaitsin, kuinka irakilaiset yleisesti käsitteellistävät EU-maat ”turvapaikkamaiksi” sekä maiksi ”jotka eivät myönnä suojelua”. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluviksi katsottiin Pohjoismaat, Saksa sekä Alankomaat, kun taas Kreikka, Italia, Ranska ja Balkanin maat katsottiin kauttakulkumaiksi, joiden läpi oli pyrittävä mahdollisimman nopeasti niiden ankaran turvapaikkapolitiikan ja vaikeina pidettyjen sosiaalisten olosuhteiden vuoksi.

Monet vuosina 2004–2010 Irakista paenneista haastateltavistani olivat joutuneet pysähtymään matkan varrella lukuisia kertoja odottamaan rahalähetystä läheisiltään, keräämään informaatiota työmahdollisuuksista ja siirtolais- ja pakolaispoliittisista linjauksista eri kohtemaissa matkan seuraavaa askelta varten.

Siirtolaisten salakuljetuksen moni-ilmeisyydestä huolimatta sen taloutta ohjaa yksi periaate: salakuljettajat pyrkivät maksimoimaan taloudellisen voittonsa, ja siten he kilpailevat asiakkaistaan. Luonnollisesti poliittiset muutokset ympäröivissä yhteiskunnissa vaikuttavat suoraan salakuljettajien toiminnan mahdollisuuksiin ja pakottavat heidät muokkaamaan jatkuvasti toimintansa strategioita. Salakuljettajien löytäminen ja kommunikointi heidän kanssaan näyttäytyy haastateltavien kertomuksissa vaivattomana.

Kaiken kattavan ”pakettimatkan” ostaneet kertoivat maksaneensa vuosien 2004–2010 välillä noin 8 000 euroa matkastaan Suomeen. Samana ajanjaksona Irakin pohjoisosista Turkin kaakkoisosiin siirtymisestä velotettiin noin tuhat euroa ja Turkin ja Kreikan välisellä merialueella kahdesta kolmeen tuhanteen euroa aluksen koosta ja turvallisuudesta riippuen. Valtaosa haastateltavistani mainitsi rahoittaneensa matkansa myymällä autonsa, kiinteistön, maaomaisuutta, karjaa tai kääntymällä omaisten ja sukulaisten puoleen. Etenkin kokonaisine perhekuntineen liikkeellä olevat kertoivat myyneensä kaiken omaisuutensa päästäkseen matkaan.

Kerrontaan, joka koski yhteydenottoja salakuljettajiin, liittyi selkeä paradoksi: kaikki tunnistivat matkan potentiaaliset vaarat, mutta samalla salakuljettajien puoleen kääntyneellä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin luottaa henkilöihin, joita yleisesti pidetään epäluotettavina. Riskit oli minimoitava kääntymällä välikäsien puoleen,

joiden suosittelijoina puolestaan toimivat matkaan pyrkijän sosiaaliseen verkostoon kuuluvat tuttavat ja sukulaiset. Bagdadista kotoisin oleva nuori mies, Hussein, kuvasi matkajärjestelyjään Irakin Suleimaniassa vuonna 2004:

Suleimaniassa tuttavani kehottivat minua kääntymään tuntemansa paikallisen kurdimiehen puoleen. Koska olen arabi, kurditaustainen salakuljettaja olisi voinut helposti huijata minua ja jättää minun vuorille [Irakin ja Turkin välillä]. Ystäväni olivat takeina siitä, että mies oli luotettava. (Hussein, syntynyt Bagdadissa 1976)

Asiakkaat ovat vain harvoin tekemisissä suoraan salakuljettajien kanssa. Järjestelyistä, reiteistä ja hinnoista sovitaan heidän välikäsiensä kanssa. Moniin vuosina 2004-2010 toteutetuista matkoista liittyy salakuljettajien harjoittamaa uhkailua ja kontrollia asiakkaita kohtaan. Haastatteleman henkilöt lähtivät matkaan henkilöautoilla, minibusseilla ja kuorma-autoilla, ja ennen Irakin ja Turkin väliselle rajalle saapumista salakuljettajat pysähtyivät lukuisia kertoja ja komensivat asiakkaat kiertämään jalan tien varteen sijoitetut viranomaisten tarkistuspaikat. Haastateltavistani moni oli saapunut rajalle jalan patikoituaan kolmesta neljään päivään salakuljettajarenkkaan piirissä toimivien oppaiden perässä. Rajan tuntumassa autoilla tai jalan saapuneet asiakkaat järjestettiin muutaman kymmenen ryhmiin ja heidät luovutettiin rajanylityksestä vastaaville toimijoille. Jotkut haastateltavistani kuvasivat, kuinka raja-alueen asukkaat olivat kytkeytyneet luvattoman siirtolaisuuden talouteen tarjoten majoituspalveluja, elintarvikkeita, huumeita ja väärennetyjä lupapereita kaupasta. Hussein kuvasi tilannetta rajan pinnassa vuonna 2004.

Kun joukko saapui Iranin ja Turkin rajalle kyläläiset tulivat vastaan ja kamppailivat vastaanotostamme. He velottivat viidestä mustasta oliivista ja kupista teetä viisikymmentä dollaria. Kylä oli kuin teurastamo. Itse asiassa kaikki raja-alueen kylät olivat mukana salakuljetuksessa - kaikki. Ja asioita johtivat kylien vanhimmat. Monet olivat vaurastuneet paljon, heillä oli jopa kuorma-autoja. Ihmiset tarjosivat yösijoja, ja monesti he varastivat matkalaisten kenkiä, jos ne olivat uusia. Joskus he laittoivat tilalle käytettyjä. Olin ostanut hyvät urheilukengät, mutta ne varastettiin. Tilalle oli pantu repaleiset jalkineet. (Hussein, syntynyt Bagdadissa 1976)

Varakkaammat selvisivät ymmärrettävästi matkasta vaivattomammin. Vuonna 2010 haastatteleman mies kertoi maksaneensa Suleimaniassa toimineelle välikädelle 14 000 euroa ja jo 48 tunnin kuluessa hän oli matkustanut vaimoineen Istanbuliin. Matka jatkui salakuljettajarenkkaan yhteistyökumppanien kanssa läpi Etelä- ja Keski-Euroopan Suomeen. Iäkäs bagdadilaismies, jonka tarinan kuulin myös vuonna 2010, mainitsi maksaneensa salakuljettajille 8 000 euroa kaiken kattavasta matkasta Suomeen. Hän kertoi Turussa sijaitsevassa vastaanottokeskuksessa käymäsämme keskustelussa:

Salakuljettajat toimivat tavallisissa matkatoimistoissa Suleimaniassa. Etsin jotakuta, joka pystyisi viemään minut Zakhoon ja sieltä rajan yli Turkkiin. Vietin yön pensionaatissa ja minut ohjattiin miehen luo, joka lupasi järjestää minut aina Eurooppaan saakka, koska en ollut aikeissa jäädä Turkkiin. Hän sanoi, että se tulisi kalliiksi eikä matka tulisi olemaan niitä helpoimpia. Sanoin olevani valmis. Lähdimme siis matkaan kohti Venäjää, Georgian kautta. Matkassa olimme ainoastaan minä, kuljettaja ja eräs toinen asiakas. Olimme matkalla noin kolme viikkoa. (Abu Mahmud, syntynyt Qayimissa 1947)

Rajaseudulle saapuneet pyrkivät mahdollisimman nopeasti kohti Istanbulia. Koska Turkilla ei ole toimivaa turvapaikkajärjestelmää, YK:n pakolaisjärjestö UNHCR vastaa maan alueelle saapuneiden turvapaikanhakijoiden suojelutarvetta koskevista arvioinneista. Turkin viranomaiset ovat läpi 2000-luvun karsastaneet turvapaikanhakijoiden asettumista maahan ja tukeneet UNHCR:n pakolaisstatuksen saavuttaneiden henkilöiden sijoittamista kolmansiin maihin. Vaikka UNHCR onkin myöntänyt auliisti pakolaisstatuksia irakilaisille, vastaanottajamaiden löytäminen on osoittautunut alati vaikeammaksi. Tästä syystä murto-osa Turkkiin saapuneista irakilaisista rekisteröityy UNHCR:n toimistoissa. Turkki ei aseta laillisia rajoitteita turvapaikanhakijoiden työskentelylle mutta kymmenet tuhannet irakilaiset ovat hakeutuneet luvattomille työmarkkinoille jähmeän työlupia koskevan byrokratian vuoksi.

Ne joiden on varojen tai kontaktien puutteen vuoksi jäätävä Istanbuliin hakeutuvat kaupungin köyhempiin kortteleihin, joissa on tarjolla runsaasti väliaikaisia majoituspaikkoja. Jo 1990-luvun alkupuolella tietyistä huonomaineisista kaupunginosista, kuten Aksaraystä, muodostui luvattomasti maassa oleskelevien siirtolaisten suosimia kohteita epävirallisine informaatio- ja palvelusektoreineen, halpoine hotelleineen, huumekauppiaineen, kabareineen ja bordelleineen. Idästä saapuvien irakilaisten, iranilaisten, afganistanilaisten, pakistanilaisten ja bangladeshilaisten ohella alueelle on majoittunut tulokkaita Saharan etelänpuoleisesta Afrikasta sekä Afrikan sarvesta.

Matkakassan kartuttamiseksi paperittomat työskentelevät katukaupan ja pieneteollisuuden parissa, toivottomimpien hankkiessa elantonsa prostituutiosta, huumekaupasta ja pikkurikollisuudesta. Epäluulo, pelko poliisiratsioista ja huoli siitä, kuinka löytää luotettava salakuljettaja sävyttävät haastateltavien kokemusta. Hussein kertoi:

Muistan kuinka salakuljettajat olivat erään kerran saaneet kasaan joukon nuoria, komensivat heidät rekkaan ja lupasivat kuljettaa heidät Kreikkaan yön yli. Yöllä rekka kiersi ympäri Istanbulia ja aamulla matkustajat olivat onnellisia päästessään mukamas Kreikkaan. Päivän sarastaessa heidät päästettiin kyydistä keskellä Istanbulia puiston tuntumassa. "Hiljaisuus! Menkää metsään, älkää liikkuko", he komensivat. Nuoret menivät makaamaan puistoon, nousivat päivän sarastaessa, ja tajusivat tullessa huijatuiksi. (Hussein, syntynyt Bagdadissa 1976)

Kreikassa

Jo vuosia ennen vuoden 2015 pakolaiskriisiä Kreikka on ollut EU-maissa käytävän pakolaiskeskustelun polttopisteessä. EU-jäsenvaltiot ihmisoikeusjärjestöjen ohella ovat kritisoineet maan turvapaikkapolitiikkaa sekä vastaanottokeskusten ylikuormitettuja ja ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita. Kreikan viranomaiset ovat syyllistyneet viimevuosina turvapaikanhakijoiden laittomiin karkotuksiin ja palautuksiin sekä mielivaltaisiin iänmäärityksiin nuorten hakijoiden kohdalla. Tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat saapuneet Turkin ja Kreikan välisen Evros-rajajoen yli kumiveneellä tai uiden. Viime vuosina ylivoimainen enemmistö Kreikkaan saapuneista rantautui maan itäisimmille saarille lähdettyään matkalle meren poikki Turkin länsirannikolla sijaitsevien Izmirin ja Bodrumin kaupunkien tuntumasta. Haastattelujen kokemuksissa Kreikka ja etenkin Kreikan ja Turkin välinen raja näyttäytyvät matkan kovimpana koettelemuksena. Erbilin kaupungissa Irakin Kurdistanissa vuonna 2012 haastattelemani Karzan kertoi:

Menimme kävellen rajan yli Turkista Kreikkaan. Matka vei noin kolme tuntia. Olimme perillä vappuna vuonna 1997, meillä oli oppaat matkassamme ja koko ryhmä oli kooltaan miltei sata henkeä. Kun kohtasimme rajavartijan, huomasimme, että hän soitti poliisin paikalle. Kolmen päivän ajan Kreikan ja Turkin viranomaiset pelasivat meillä kuin palloa: kreikkalaiset käskivät Turkkiin ja turkkilaiset palauttivat Kreikkaan. Kohtasimme irakilaisia, jotka olivat olleet kaksi kuukautta rajan pinnassa - jommallakummalla puolella. Ihmisiä kuoli noissa olosuhteissa, sillä alueella oli miinoja. Eräs mies ryhmästämme hukkui. Olin onnekas, sillä olimme matkassa keväällä. Muistan, kuinka alueella muodostettiin ”perheitä”, koska yksin matkassa olleet tiesivät, että perhekuntia kohdellaan muita matkalaisia paremmin. Salakuljettajat tiesivät myös, että tiettyinä aikoina kokonaisia perheitä pelastettiin alueelta. (Karzan, syntynyt Erbilissä 1969)

Turvaa hakevien vaihtoehdot olivat vähissä; rajanylityksen epäonnistuessa oli yrittävä uudestaan. Uudesta yrityksestä sai maksaa jotakuinkin saman hinnan kuin aiemmastakin ja vain varattomimmat ja epätoivoisimmat palasivat takaisin Irakiin; usein valmistellakseen uutta matkaa. Rezgar kertoi traagisista kokemuksistaan Kreikassa Irakin Suleimaniassa tekemässäni haastattelussa keväällä 2013.

Jäin lopulta Kreikkaan kolmeksi vuodeksi, kunnes päätin palata takaisin kotiin. Olin aikeissa mennä Suomeen, koska siskoni asuu siellä, mutta minulla ei ollut rahaa uuteen yritykseen epäonnistuttuani. Joulukuussa 2007 nousin afganistanilaisen salakuljettajan veneeseen, joka kaatui merellä. Olin seitsemän tuntia vedessä, kunnes Kreikan rannikkovartiosto pelasti minut. Samana päivänä alueella hukkui kymmeniä. Anoin lopulta haastattelun muun muassa al Jazeera-kanavalle ja kurdimedialeille kokemuksistani. Vene oli sovelias tuskin kahdellekymmenelle

matkustajalle, mutta se oli ahdettu ääriään myöten täyteen. Maksoin pyrkimyksestäni päästä Kreikkaan runsaat kolmetuhatta euroa. (Rezgar, syntynyt Suleimaniassa 1977)

Eurooppaan pyrkivien taloudellisen tilanteen salliessa Turkissa toimivat salakuljettajat tarjosivat yhteistyöverkostojensa turvin pakettimatkoja eri puolille Eurooppaa, aina Pohjoismaita myöten. Suomeen vuonna 2009 saapunut Khalid kuvasi kokemuksiaan:

Jatkoimme matkaa Izmiristä pienellä purjeveneellä yhdessä noin 35 henkilön kanssa. Emme pysähtyneet ymmärtääkseni lainkaan Kreikassa, koska matka kesti pitkään. Uskon, että saavuimme lopulta Italiaan tai Ranskaan. Otin matkalla salaa valokuvia kännykkäkamerallani. Perille saapuessamme oli aamuyö. (Khalid, syntynyt Shangalissa 1967)

Ennen vuotta 2015 haastattelemani henkilöt kertoivat, kuinka salakuljettajat olivat painostaneet heitä pysymään vaiti matkajärjestelyistä, verkostojen toiminnasta ja matkareiteistä. Monissa kuulemissani kertomuksissa, kuten oheisessa Alin kuvauksessa, salakuljettajat harjoittivat ankaraa kuria ja kieltäytyivät vastaamasta asiakaidensa kysymyksiin:

Lähdimme Istanbulista, mutta en saanut tietooni missä nousimme veneeseen ja minne olimme suuntaamassa. Kyseessä oli tavallinen matkustaja-alus. Salakuljettaja kieltäytyi vastaamasta kysymyksiimme eikä sallinut meidän puhua toisillemme. Emme saaneet edes nähdä passiväärengöksiämme (jotka salakuljettaja oli hankkinut). (Ali, syntynyt Bagdadissa 1988)

Kuulemissani kertomuksissa EU-alueelle saapumista sävyttää sekä henkinen että fyysinen uupumus. Koska Kreikka ei näyttäydä lainkaan vastaanottavaisempana maana kuin Turkkikaan, jokainen, jolla oli varoja, pyrki välittömästi kohti pohjoista. Läpi 2000-luvun turvapaikkaprosessi Kreikassa kesti muutamia kuukausia ja vain ani harvoin päätökset olivat irakilaiden kannalta myönteisiä. Vuonna 2003 Kreikka myönsi 22 turvapaikkaa Irakin ja Afganistanin väkivaltaa paenneille henkilöille, mutta vuoteen 2008 tultaessa maan linja vain kiristyi; satojen tuhansien irakilaiden paettua vuosien 2006–2007 kiivasta väkivaltaa Kreikka ei myöntänyt ainoatakaan turvapaikkaa irakilaishakijoille.

Kreikasta turvapaikkaa hakevilla oli 2000-luvun lopulla mahdollisuus oleskella enimmillään kuusi kuukautta karuissa vastaanottokeskuksissa ja kielteisen päätöksen saaneiden tuli poistua maasta kolmen kuukauden (myöhemmin määräaika laskettiin 30 päivään) kuluessa. Viranomaiset ryhtyivät vain harvoin toimenpiteisiin kielteisen päätöksen saaneiden poistamiseksi maasta; kurjissa olosuhteissa heidän odotettiin poistuvan omin neuvoin.

Tuhannet maastapoistumismääräyksen saaneet henkilöt hakivat suojaa Ateenan puistoista, tyhjiillään olevista rakennuksista ja väliaikaisista leireistä, joita nousi irakilaiden, iranilaisten ja afgaanien toimesta etenkin Ateenan laitamille. Onnekkaimmat hankkivat elantonsa rakennustyömailta ja maataloudesta, mutta vain poikkeustapauksissa virallisen työluvan turvin. Matkan jatkuminen tarkoitti uuden kamppailun alkua.

Varakkaimmat haastateltavistani olivat saapuneet Kreikasta Suomeen viiden viidentoista päivän matkan päätteeksi. Kuten seuraavassa otteessa monet valmiin ”pakettimatkan” hankkineista välttivät puhumasta matkansa yksityiskohdista haastattelutilanteessa seurausten pelossa. Irakin Kurdistanin Shangalista liikkeelle lähteneen perheen isä, Khalid kuvasi matkaansa:

En ole varma, missä maassa nousimme veneestä, mutta sen on täytynyt olla Italia tai Ranska. Perille saavuttiin kolmelta yöllä. Maa ei voinut olla Kreikka, koska sinne pääsee Izmirista (Turkista) hyvin nopeasti. Vietimme yön kaupunkialueen ulkopuolella aina kymmeneen saakka aamulla. Sitten saavuimme 35 ihmisen ryhmässä pieneen kaupunkiin. Joukossa oli afgaaniperhe, jezidiperhe ja kristitty perhe. Meidän lisäksi ainoastaan afgaaneilla oli lapsia mukanaan. Muut olivat joko pariskuntia tai nuoria miehiä. Heti perille saavuttuamme salakuljettaja soitti lukuisia puheluja. Matkaajat jaettiin ryhmiin, ja he lähtivät kohteisiinsa. Meidät sekä afgaaniperhe vietiin kerrostaloasuntoon, muut menivät tahoilleen. Kapteeni oli puhunut turkkia ja myös Syyrian arabiaa. Olimme maksaneet matkamme Suomeen saakka. Salakuljettajilla oli verkosto etelästä pohjoiseen, ja he pystyivät kuljettamaan asiakkaansa minne tahansa. He toimittivat paikalle rekkoja. En muistanut, mitä rekan kyljessä luki. Olin ainoastaan kiittollinen kuljettajalle, joka oli ystävällinen ja kunnioitettava mies. Pysyttelimme rekassa kolme päivää. Kaikista hankalinta oli kolmevuotiaalla tyttärelläni. Vanhemmat lapset kestivät matkan paremmin. Matkan aikana virtsattiin pulloon, ja kolme kertaa auto pysäytettiin. Meille ei koskaan kerrottu missä olimme. Sitten saavuimme Ruotsiin. Nousimme laivaan, ja meitä käskettiin pitämään lapset hiljaisina. Yön vietimme laivassa ja aamulla olimme Suomessa. (Khalid, syntynyt Shangalissa 1967)

Pelko ja epävarmuus kuvastavat poikkeuksetta ennen vuotta 2015 haastatteleminen henkilöiden matkoja Euroopan läpi. Matkan traumat painoivat etenkin alaikäisinä yksin saapuneita. Afganistanilaisten ohella viime vuosina myös irakilaiset ovat muodostaneet suurimpia Eurooppaan saapuvien alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmiä. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkimmäisellä puoliskolla Pohjoismaista etenkin Norja veti puoleensa alaikäisiä turvapaikanhakijoita avokattisen turvapaikkapolitiikkansa vuoksi. Vuonna 2010 haastattelemistani alaikäisistä irakilaisista ja afgaaneista kaikki olivat teini-ikäisiä poikia, enkä onnistunut tuolloin löytämään ainoatakaan irakilaistyttöä Etelä-Suomen vastaanottokeskuksista

haastatteluun. Nuorten haastateltavien taakkana oli kivulias ero vanhemmista, perheenjäsenistä ja ystävistä. Matkan traumaattisuutta korosti se, että salakuljettajat pyrkiivät rikkomaan nuorten keskinäistä solidaarisuutta ja pitämään heidät erossa turvaa ja luottamusta tarjoavista aikuisista. Nuoret majoitetaan matkan varrella suojataloihin tai väliaikaisiin leireihin aikuisten miesten keskelle, vailla suojaa seksuaaliselta väkivallalta.

Haastattelemani 17-vuotias Irakin kurdi Sarbast, joka oli viettänyt valtaosan nuoruudestaan pakolaisena Iranin Kurdialueella sijaitsevassa Qandilin kaupungissa, kertoi vuonna 2010 tapahtumista, joiden seurauksena hän kadotti perheenjäsenensä noustuaan rekan perävaunuun hänelle tuntemattomassa paikassa eteläisessä Euroopassa:

Rekka lähestyi, ja salakuljettaja käski meidän nousta perävaunuun. Ryhmäsämme oli kymmenen matkustajaa; meidän perheemme ja eräs toinen perhe. Kuljettaja komensi ainoastaan minut viereensä ohjaamoon. Oltuamme kauan aikaa tien päällä, joku soitti kuljettajalle. Hän käski minun mennä tuolien taakse varastolaatikkoon, joka oli tuskin kuutiometriä suurempi. Hän jatkoi matkaa, mutta jonkin ajan kulutta pysähtyi uudelleen. Sitten kuulin ulkoa ääniä, ja taas jatkoimme matkaa. Hänen pysähdyttyään myöhemmin hän sanoi, että meidän tulisi syödä jotakin. Sanoin, että meidän pitäisi antaa myös perheeni jäsenille ruokaa. Sitten kuski mainitsi yllättäen, että perheeni on yhä paikassa, jossa hän käski minun piiloutua varastolaatikkoon. Hän jatkoi, että oli saanut käskyn viedä minut kohteeseen, ja olevansa varma, että perheeni olisi jo odottamassa minua siellä. Tämä kaikki tapahtui seitsemän kuukautta sitten. En ole vielääkään (Suomeen saapumisen jälkeen) saanut yhteyttä heihin. Sain välitettyä uutiseni sedälleni, joka asuu Qutissa Irakissa. Hänkään ei ole kuullut mitään perheestäni. (Sarbast, syntynyt Qutissa 1993)

Vaeltajat

Liikkeessä olevien ihmisten tulevaisuus riippuu siis keskeisesti heidän henkilökohtaisista taloudellisista resursseistaan, sosiaalisista sidoksistaan kohdemihiin ja kyvystä päästä käsiksi luotettavaan kansainvälisen liikkuvuuden mahdollistavaan epäviralliseen informaatioon. Epäonnisimmat kotimaansa jättäneistä irakilaisista olivat pakotettuja muuttamaan kurssiaan matkansa varrella useita kertoja ja päätyivät muiden turvapaikanhakijoiden opastamina anomaan turvapaikkaa lukuisista EU-maista eri henkilötiedoilla. Esimerkiksi vuonna 2009 Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista noin kolmannes oli hakenut suojelua myös toisista EU-maista. Suojelun saamisen näyttäessä epätodennäköiseltä matkaa jatkettiin tuttavien ja sukulaisten luo muihin EU-maihin. Epätoivoisimmat päätyivät vaeltamaan vuosiksi maasta toiseen paperittomina siirtolaisina. Heidän kohdallaan elämää kaduilla ja väliaikaisissa majapaikoissa rytmittivät

uusien turvapaikkaprosessien käynnistäminen, asuminen vastaanottokeskuksessa tai säilöönottoyksiköissä. Kun toivo turvapaikasta mureni, edessä oli siirtyminen joko omin keinoin tai viranomaistoimin maasta toiseen. Muutamat haastattelimistani henkilöistä olivat jättäneet kolmesta jopa tusinaan turvapaikkahakemusta eri EU-maihin.

Vuoden 2015 pakolaisaalto

Vuonna 2015 irakilaiden valmius hakea suojelua Suomesta kasvoi räjähdysmäisesti. Maahamme saapuneiden irakilaiden turvapaikanhakijoiden määrä oli pysytellyt vilkkaimpinakin 2000-luvun vuosina hieman runsaassa tuhannessa henkilössä mutta yhtäkkiä Suomesta oli muotoutunut selkeästi houkuttelevampi turvapaikkamaa irakilaisille. Seuraavassa pyrin vastaamaan kysymykseen, mistä ilmiössä oli kyse.

Välimeren ja läntisen Balkanin kautta Eurooppaan saapuneiden turvapaikanhakijoiden lukumäärä lähti nopeaan nousuun vuonna 2015. Kun edellisvuonna luvatta saapuneiden siirtolaisten kokonaismäärässä jäätiin Euroopassa hieman alle 300 000 henkilöön, yksinomaan heinäkuussa 2015 saapujien määrä ylitti 100 000 henkilöä ja vuoden loppuun mennessä määrän arvioitiin nousseen runsaaseen miljoonaan henkilöön. YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n lähteiden perusteella runsaat 80 % Välimeren ylittäneistä oli peräisin Syyriasta, Afganistanista, Eritreasta, Irakista, Somaliasta ja Sudanista, maista, jotka olivat jo useamman vuoden ajan tuottaneet maailmanlaajuisesti laajimmat kansainväliset pakolaisvirrat. Maan verisenä jatkuva konflikti oli tosin kiihdyttänyt vuonna 2015 tuntuvasti syyrialaisien osuutta Eurooppaan saapujien joukossa.

Euroopan kaakkoisrajan tapahtumat heijastuivat hyvin nopeasti Suomeenkin. Yksinomaan syyskuussa Suomeen saapui miltei neljä tuhatta uutta turvapaikanhakijaa. Irakilaiset olivat ylivoimaisesti suurin maahantulijaryhmä, ja heitä oli saapunut maahamme vuoden loppuun mennessä runsaat 20 000. Marraskuuhun 2015 tullessa miltei jokaisessa Suomen kunnassa on vähintäänkin tilapäinen vastaanottokeskus turvapaikanhakijoille.

Aiemmasta poiketen irakilaiset osoittivat kasvanutta halukkuutta hakeutua etenkin Suomeen. Sisäasianministeriön mukaan turvapaikkahakemusten kokonaismäärän kasvulle vuonna 2015 ei ole yksiselitteistä syytä. Ministeriö ei katsonut, että maamme sosiaaliturva, työmarkkinat tai muutkaan yhteiskunnalliset asiat toimisivat houkuttelevina tekijöinä, vaan kasvu selittyi lähtö- ja kauttakulkumaiden olosuhteiden muutoksilla. Kun huomio kohdennetaan erityisesti irakilaispakolaisiin, näkemykseni mukaan taustalta paljastuu joukko viimeisten viiden vuoden aikana syntyneitä globaaleja, kansainvälisiä, pohjoiseurooppalaisia ja kansallisia tekijöitä, joiden kautta ilmiö asettuu mielestäni ministeriön kannasta poikkeavaan valoon. On myös syytä kohdentaa huomio irakilaisiin turvapaikanhakijoihin itseensä ja kysyä, mikä sai heidät suuntaamaan kulkunsa nimenomaan Suomeen.

Pohjoismaisia kehityskulkuja

Pohjoismaista Ruotsi harjoitti vuosia hyvin avokätistä turvapaikkapolitiikkaa irakilaisten suhteen. Vuoden 2003 miehitystä seuranneiden neljän vuoden aikana maa myönsi runsaalle 18 000 irakilaiselle oleskeluluvan. Vuonna 2006 Ruotsi tarjosikin turvaa useammille irakilaisille kuin muut EU-maat yhteensä. Muutoksen tuulet alkoivat kuitenkin puhaltaa jo seuraavana vuonna. Runsaat 1 400 kielteisen turvapaikkapäätöksen saanutta irakilaista vastaanotti Ruotsin maahanmuuttoviraston kirjeen, jossa heille ilmoitettiin, että viranomaiset pyrkisivät palauttamaan sellaiset henkilöt, jotka osoittautuisivat haluttomiksi palaamaan kotimaahansa vapaaehtoisesti.

Helmikuussa 2008 Ruotsi solmi Irakin hallituksen kanssa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden palautussopimuksen ja vastaavanlaisen sopimuksen solmimiseen päädyttiin Tanskassa ja Norjassa. Saksassa, Britanniassa ja Tanskassa pyrkimys laajamittaisiin palautuksiin oli rakentunut jo vuosina 2006 ja 2007, jolloin Irak kärsi verisimmästä väkivallasta sitten vuoden 2003. Saksan maahanmuuttaja pakolaisvirasto BAMF oli pyrkinyt epäämään kansainvälisen suojelun runsaalla 4 400 irakilaiselta, joista osa oli jo integroitunut saksalaiseen yhteiskuntaan. Runsaasta 14 000 irakilaista uhkasi palautus kotimaahansa, mutta tuolloin palautussopimuksen puuttuminen Irakin hallituksen kanssa esti laajamittaisen palautustoiminnan. Iso-Britanniassa sisäministeriön lähteiden mukaan 632 irakilaista pakkopalautettiin kotimaahansa vuosien 2005 ja 2008 välillä.

Palautussopimuksen solmimiseen ja tehokkaampaan palautuspolitiikkaan oli selkeää poliittista halukuutta Suomessakin jo vuonna 2009, mutta neuvotteluyhteydet kariutuivat Bagdadin hallituksen kanssa, koska Irak oli ajautunut vuoden 2010 vaaleja seuranneina kuukausina poliittiseen umpikujaan. Hallitusneuvottelut olivat jäissä kuukausia eikä sopimuksen luonnostelu edennyt.

Naapurimaiden kiristytvä linja alkoi vähitellen ohjata yhä useampia irakilaisia Suomeen. Vuosien 2006 ja 2013 välillä irakilaisia koskevien turvapaikkapäätösten määrä miltei nelinkertaistui, mutta vuosittainen hakijoiden määrä säilyi vielä vuoteen 2015 verrattuna marginaalisena; esimerkiksi vuonna 2013 hieman alle 900 irakilaista haki turvapaikkaa Suomesta.

Miltei kaikki vuonna 2015 kohtaamani irakilaiset turvapaikanhakijat – oli kyse tätä tutkimusta varten haastatelluista henkilöistä, irakilaisten tuttavieni sukulaisista, joita tapasin satunnaisesti tai sattumalta tapaamistani turvapaikanhakijoista busseissa, junissa, kahviloissa, kaduilla, monikulttuurisuuskeskuksissa ja vastaanottokeskuksissa – katsoivat Suomen monessa suhteessa naapurimaita suotuisammaksi kohteeksi. Olin havainnoinut tämän kaltaisen ilmapiirin rakentumista jo vuonna 2010 haastatellessani Varsinais-Suomen vastaanottokeskuksiin saapuneita irakilaisia. Soranin näkemys oli hyvin tyypillinen tuolloin:

Olin kuullut Suomesta, että se on maa, joka kunnioittaa ihmisoikeuksia. On mahdollista, että monet suuntaavat Suomeen, koska Ruotsia pidetään vaikeampana

maana. Jotkut kyllä seuraavat tarkoin eri maiden tilanteiden kehitystä, mutta minä en ole erityisen hyvin perillä asioista. (Soran, syntynyt Shangalissa 1969)

Monien vuonna 2015 saapuneiden mielestä Ruotsi ja Saksa olivat jo ”täynnä” turvapaikanhakijoita. Suomen menestyksekkäs koululaitos ja ilmainen korkeakouluopetus nousivat esiin vetävinä tekijöinä etenkin perheellisten kohdalla. Suomea pidettiin myös turvallisenä ja ihmisoikeuksia kunnioittavana yhteiskuntana, jossa ei kärsitty vakavasta muukalaisvihamielisyydestä eikä liioin muslimiyhteisön radikalisoitumisesta.

Irakilaisnäkemyksiä pakolaiskriisistä

Keskustelin läpi vuoden 2015 syyskuukausien kahdentoista Suomeen jo 1990-luvulla asettuneen irakilaisen tuttavani kanssa syksyn pakolaisaallostasta. Poikkeuksetta kaikille tapahtumat olivat tulleet yllätyksenä. Liikkuvuuden taustalla olevat tekijät, kuten terroriteot, epävakaa turvallisuustilanne, palvelujen, veden ja sähkönjakelun puute, jotka saivat nuoret lähtemään matkalle kohti Eurooppaa, olivat toki kaikkien tiedossa, mutta tyystin uutta oli itse liikkuvuuden kontrolloimattomuus, pelon kulttuurin katoaminen ja matkakustannusten yhtäkkinen romahtaminen. Monet olivat selvinneet Suomeen kahden kolmen viikon vaikean matkan päätteeksi alle 3 000 euron kustannuksilla. Koskaan modernin irakilaispakolaisuuden historian aikana Eurooppa ei ollut avannut porttejaan kuten vuonna 2015.

Hyvin suuri osa syyskuukausina 2015 saapuneista oli iältään alle 25-vuotiaita miehiä, mutta joukossa oli toki naisia ja kokonaisia perheitäkin. Haastattelin marraskuun 2015 ja tammikuun 2016 välillä neljäätoista elokuun ja lokakuun 2015 välillä Suomeen saapunutta uutta tulijaa. Joukon nuorimmat miehet (1821-vuotiaita) kuvasivat, kuinka heidän omat vanhempansa ja perheenjäsenensä olivat kannustaneet heitä lähtemään. Osa vanhemmista pelkäsi nuorten joutuvan rikosten tai väkivallan uhriksi tai ajautuvan järjestäytyneen rikollisuuden tai aseellisten ryhmien pariin kotimaassaan.

Suomeen asettuneet irakilaisuttavani puolestaan korostivat Angela Merkelin syyskuun alussa 2015 antamien itäisen Välimeren poikki saapuneisiin pakolaisiin suopeasti suhtautuvien lausuntojen motivoineen monia matkaan. Turkin rooli nähtiin myös poikkeuksetta keskeisenä, sillä maa oli katsonut sormien läpi salakuljettajien toimintaa läntisillä rannikkoalueillaan.

Monille syyskuukausina Suomeen saapuneille syyrialaistaen liikkeelle lähteminen kohti Eurooppaa oli ratkaiseva kannustin. Abu Rana, joka oli saapunut perheineen Suomeen syyskuussa 2015, oli paennut Irakista heinäkuussa 2014 ja asettunut Ankaran eteläpuolelle Turkkiin. Hän kuvasi perheensä syitä lähteä matkaan kohti Eurooppaa:

Lähdimme heinäkuussa 2014 Istanbuliin Bagdadin lentokentän kautta. Rekisteröidyimme YK:n pakolaistoimistoon, jotta voisimme oleskella maassa huoletta.

Saimme luvan jäädä. Olimme lopulta Turkissa kokonaisen vuoden, kunnes poistuimme maasta elokuussa 2015 Izmirin kautta Kreikkaan. Matka maksoi – oli kyse perheemme lapsista tai aikuisista – 1 500 Yhdysvaltain dollaria henkilöltä. Olosuhteet Turkissa olivat erittäin vaikeat eikä toivoa paremmasta ollut näkyvissä. Katsoimme mahdollisuutemme koittaneen, kun portit Eurooppaan aukenivat ja syyrialaiset alkoivat paeta Turkin kautta. Valitsimme Suomen siitä syystä, että olimme kuulleet Facebookin ja muiden internetsivustojen välityksellä maasta. (Abu Rana, syntynyt Bagdadissa 1974)

Facebook-siirtolaisuus

Vuoden 2015 tapahtumilla oli lisänä erityispiirre, joka liittyi kommunikaatioteknologian keskeiseen rooliin irakilaiden kansainvälisen liikkuvuuden motivoijana ja suuntaajana.

Kesäkuukausista 2015 alkaen keskeisille internetin tarjoamille sosiaalisen median sivustoille alkoi ilmaantua kymmeniä irakilaiden turvapaikanhakijoiden perustamia arabiankielisiä keskusteluryhmiä, jotka avasivat erittäin mielenkiintoisen tutkimuksellisen näkökulman Euroopan kokemaan pakolaiskriisiin. Monet pitkäaikaiset irakilaiset tuttavani alkoivatkin kutsua käsillä olevaa pakolaisaaltoa termillä *hijrat al facebookiyin* – ”Facebook-sukupolven siirtolaisuus”.

Sosiaaliantropologin näkökulmasta kyseessä oli ennen kokematon murros irakilaiden turvapaikanhakijoiden liikkuvuuden teknologisoitumisessa. Vuoden 2015 pakolaiskriisiä voidaankin lähestyä ensimmäisenä laajamittaisena kansainvälisen turvapaikkasiirtolaisuuden aaltona, jossa älypuhelimien kuvattu ja sosiaalisessa mediassa jaettu materiaali näyttelivät erittäin keskeistä osaa. Tämä pakolaisuuteen kytkeytyvä tiedon tuottamisen ja jakamisen kulttuuri oli irakilaiden kohdalla syntynyt tavattoman nopeasti. Vuosituhannen taitteessa ja sitä ennen Suomeen saapuneet irakilaiset olivat kasvaneet tyystin erilaisessa yhteydenpidon ja tiedonvälityksen todellisuudessa. Ennen Saddam Husseinin hallinnon kaatumista eri puolille Länsi-Eurooppaa päätyneiden irakilaispakolaisten yhteydenpito kotimaahan oli erittäin hankalaa ja vastaavat ongelmat koskettivat Irakissa asuvien mahdollisuuksia kommunikoida ulkomaille asettuneiden irakilaiden kanssa. Ensinnäkin yhteydenpito oli sekä ulkomaille sijoitettujen että Irakissa toimivien Baath-puolueen ilmiantajien vuoksi vaarallista ja toiseksi se oli usein teknisesti ongelmallista. Persianlahden sodan (1990–1991) ja sitä seuranneen taloussaarron jäljiltä (1991–2003) maan puhelinverkko oli kehnossa kunnossa ja vain noin neljällä prosentilla kotitalouksista oli puhelin. Puhelinliikenne, etenkin ulkomaanpuhelut, olivat turvallisuusviranomaisen tarkkailussa. Ennen vuotta 2003 matkapuhelimet olivat käytännössä kansalaisten ulottumattomissa.

Kirje oli turvallisuusnäkökohdat huomioon ottaen valtaosalle ainoa mahdollinen yhteydenpitoväline ja posti oli parasta saattaa kohteeseensa Irakin naapurimaihin asettuneiden tuttavien ja sukulaisten muodostamien kuriiriverkostojen välityksellä.

Kirje saattoi kulkea lukuisten välikäsien kautta ja saapua perille vasta kuukausien kuluttua. 2000-luvun taitteessa Irakin hallinnolliset instituutiot siirtyivät internet-aikaan, mutta tavallisten kansalaisten kommunikointia diasporisten irakilaisten kanssa tilanne ei parantanut. Vuonna 2003 runsaan 26 miljoonan asukkaan maassa oli vain noin 12 000 internetin käyttäjää, ja sähköposti sekä chat-keskustelut olivat kiellettyjä. Internetyhteyden ottaminen tapahtui soittamalla hallinnon tarjoamaan ja tarkkailun alla olleeseen modeeminumeroon.

Irakin avautuminen vuoden 2003 jälkeen tapahtui hyvin nopeasti; jo vuonna 2005 maassa oli 35 000 internetin käyttäjää ja laajakaistayhteyksin varustetut internetkavilat ja matkapuhelimet olivat pian miltei kaikkien ulottuvilla. Suomen irakilaisten parissa päästiin pian eroon useiden satojen eurojen kuukausittaisista puhelinlaskuista yhä useampien ulkomaanpuhelijujen siirryttyä verkkoon. Sosiaalisen median ensimmäisen sukupolven sovellukset, kuten Paltalk-keskustelupalsta, saavuttivat suurta suosiota irakilaisten parissa vuosina 2005–2008, mutta ne toimivat ainoastaan tekstin ja reaaliaikaisen äänen välittämiseen. Sekä Facebook että Google-hakupalvelu tuottivat kuluttajille arabiankieliset sovellukset vuonna 2009, ja lopulta älypuhelimien saavutettua riittävän huokean hintatason (2012–2013) uusi, ajasta ja paikasta riippumaton tiedon välittäminen, oli vähitellen jokaisen turvapaikanhakijaksi pyrkivän irakilaisen käsillä.

Matkapuhelimien potentiaali liikkuvuuden ohjaamisessa ja motivoinnissa tuli pian näkyviin pakolaiskriisin käynnistyessä kesäkuukausina 2015. Puhelimilla otettuja valokuvia ja videoita julkaistiin sadoittain Suomeen, Ruotsiin, Saksaan, Itävaltaan ja etenkin Kreikkaan saapuneiden turvapaikanhakijoiden toimesta joka päivä. Sosiaaliseen mediaan tuotettu sisältö koostui pian terveisistä Irakiin jääneille sukulaisille ja tuttaville sekä ohjeista ja neuvoista matkalle pyrkiville maanmiehille. Lähtöä suunnittelevia opastettiin kuinka löytää luotettava salakuljettaja, mihin vaaroihin tulisi varautua matkan varrella ja mitä paikkoja tulisi välttää. Kontrasti vielä muutamia vuosia aiemmin siirtolaissalakuljetuksen kontekstissa vallinneeseen salailun ilmapiiriin oli valtava. Nyt salakuljettajat mainostivat seuraavien esimerkkien tavoin arabiankielisillä sivuillaan veneitään ja hintojaan ja tarjosivat täysin avoimesti jopa kontaktihenkilönsä puhelinnumerot.

"Kutsumme sekä perheitä että nuoria miehiä mukaan. Lähdemme matkaan Bagdadista lokakuun lopussa ja jatkamme matkaa huviveneellä Turkista, kunnes saavumme Saksaan. Hinta 4 500 euroa, alle kaksivuotiaat lapset ilmaiseksi ja muut [alaikäiset] puoleen hintaan. Lähdemme matkaan Marmariksesta Turkista kohti Rodosta Kreikassa. Merimatka kestää kuusi tuntia." (käyttäjän Muhammad Mughtarib Facebook-sivu 28.9.2015)

"Jatkamme yhä liikennöintiä, seitsemänmetrinen pikavene vain kymmenelle matkustajalle. Saavumme 45 minuutissa, takaamme turvallisuutemme, hinta 2 600 euroa." Varaukset Abu Hakim. Puh (Turkista) 05315112186 (Käyttäjän Abu Jarrah al-Iraqi Facebook-sivu 30.9.2015)

Samalla matkaan mielivät etsivät Facebook-sivustoilla matkakumppaneita ja tiedustelivat mahdollisista riskeistä ja vaaroista sekä haravoivat luotettavia salakuljettajia, jotka toimivat Turkin ja Kreikan rajapinnassa.

”Hyvät veljet. Lähdin kaksi viikkoa sitten Turkkiin, mutta jouduin palaamaan takaisin (Irakiin), koska olin matkassa yksin ja aloin epäroidä. Haluaisin nyt lähteä, mutta ainoastaan osana luotettavaa ryhmää. Olen kotoisin Najafista.” (Käyttäjän Qasim Ali Zubaydi Facebook-sivu 30.9.2015)

Pian turvapaikanhakijoiden aalto tuotti hyvin moni-ilmeisen populaarikulttuurin, joka muutti pakolaistilanteen edetessä muotoaan. Osaa sisällöstä voi luonnehtia matkakokemuksia dokumentoiviksi videopäiväkirjoiksi. Aloin syyskuun alussa 2015 seurata lukuisia irakilaisia turvapaikanhakijoita, jotka saavuttivat Facebook-julkisuudessa suosiota tämän kaltaisina tiedottajina muille matkaan pyrkiville turvapaikanhakijoille. Irakin Basrasta Tukholmaan elokuussa 2015 saapunut Anwar oli jo syyskuun alussa tuottanut Facebook-sivulleen useita jaksoja kattavan videopäiväkirjan, joka käynnistyi matkakuvauksella turistiviisumin turvin tehdystä lentomat-kasta Bagdadista Istanbuliin. Anwar jatkoi matkaansa miltei välittömästi Turkin rannikolle Izmirin kaupunkiin. Hän kertoo edenneensä italialaisen salakuljettajan huviveneessä parinkymmenen muun irakilaisen nuoren seurassa Kreikkaan. Vael-lus jatkui tuhansien muiden Eurooppaan saapuneen tavoin Makedonian ja Serbian kautta Unkariin. Anwar kuvaa turvautuneensa maksettuihin salakuljettajiin ainoas-taan yhdellä rajavyöhykkeellä (Turkki-Kreikka), sillä hänen mukaansa rajat yksin-kertaisesti vuotivat aina Ruotsiin saakka; kukaan ei vaatinut uusia tulijoita rekiste-roiitymään saati pakottamaan antamaan sormenjälkiä.

Vuoden 2015 matkakokemukset vaikuttavatkin hyvin yhdenmukaisilta. Tätä tut-kimusta varten haastattelemani tuoreet turvapaikanhakijat saapuivat lähestulkoon samaa reittiä (Istanbul-Izmir-Kreikka-Makedonia-Unkari/Serbia-Itävalta-Saksa-Tanska-Ruotsi-Suomi) kuin Anwarin. Esimerkiksi marraskuussa 2015 haastattelemani Abu Mansur kuvaa matkaansa:

Suuntasimme heti Unkariin ja sieltä välittömästi Itävaltaan. Jokaisella pysäkillä matkamme varrella esitimme paperimme, jotka Kreikka oli myöntänyt. Saavuttu-amme papereillamme ei ollut enää mitään merkitystä. Paikalla oli busseja, jotka kuljettivat ihmisiä Wienerin rautatieasemille. Matkasta vaadittiin noin 180 euroa. Hotelliyö Wienissä maksoi noin 70 euroa. Päätin mennä hotelliin terveydentilani vuoksi, mutta halusin myös tutustua Wieneriin. Jäinkin sinne kahdeksi päiväksi. Sen jälkeen menin Müncheniin, Saksaan. Rautatieasemalla oli poliiseja, jotka hoitivat pakolaisten asioita. En joutunut vaikeuksiin; olin pukeutunut uusiin vaatteisiin ja näytin pikemminkin turistilta kuin pakolaiselta. Münchenissä menin ystäväni luokse. Hän tarjoutui kuljettamaan minut Tukholmaan 1 200 dollarilla. Todellakin, päädyimme Tukholmaan, ja sieltä jatkoin Turkuun laivalla. Ilmoittauduin poliisille

Turussa vain kolmentoista päivän matkan jälkeen. Olin saapunut Suomeen. (Abu Mansur, syntynyt Miqdadiyahassa 1971)

Anwar puolestaan kuvaa Facebook-sivustollaan, kuinka lukuisilla Keski-Euroopan läpi kulkevilla junamatkoilla häneltä ei vaadittu lainkaan maksua. ”Vaarallimmat paikat ovat Turkin ja Kreikan välisellä merialueella sekä Unkarin rajalla, muutoin reitti on selvä”, Anwar ohjeistaa eräällä videoistaan.

Omar, myös Facebookissa julkisuutta saavuttanut henkilö on asunut jo vuosia Düsseldorfissa. Hän rakentaa profiliaan huhupuheiden ja harhaanjohtavan informaation oikaisijana. Omar kertoo arabiankielisillä videoillaan seikkaperäisesti, kuinka saksalainen turvapaikkajärjestelmä toimii ja tarjoaa näkemyksiään, jotka koskevat turvapaikan myöntämisen perusteita. Omar katsoi syyskuun alussa ilmaantuneessa videossa, että irakilaiset uskonnollisten vähemmistöjen edustajat, jezidit, mandealaiset ja kristityt, tulevat saamaan automaattisesti oleskeluluvan Saksassa, jopa ilman näyttöä vainosta. Muiden tilanne on hänen mukaansa hankalampi. Omar listaa saksalaisviranomaisien vaarallisina pitämät alueet Keski- ja Länsi-Irakissa sekä alueet, joita Saksassa pidetään turvallisina. ”Jos tulette näiltä alueilta, teidän on turha kuvitella saavanne turvapaikkaa ilman pitäviä todisteita”, Omar lausuu. Kyseisen videonsa lopuksi Omar ilmoittaa ykskantaan, että Kurdistanin Erbilistä, Sulaymaniasta ja Dohukista tulleiden on käytännössä mahdollon saada turvapaikkaa. Videonsa päätteeksi Omar kehottaa olemaan uskomatta huhupuheisiin ja vannoo, ettei aio koskaan muuttaa takaisin Irakiin.

Monet sivustoille Suomesta lähetetyt videot tukevat aiemmin kuvaamaani myönnteistä Suomi-kuvaa. Syys-lokakuun taitteessa 2015 tuotetuissa tyypillisissä videoissa kännykkäkamera vaeltaa pyöräteillä tai vastaanottokeskusten lähimetsissä ja taustalla kuuluu arabiankielinen selostus, jossa esitellään turvapaikanhakijoiden majoitustiloja, ruoka-annoksia ja arjen järjestelyjä. Yleissävy on ylistävä ja monissa videoissa kritisoidaankin niitä, jotka valittavat saamastaan kohtelusta ja suunnittelevat paluumatkaa Irakiin.

Syyskuun lopulla 2015 lukuisat suomalaismediat raportoivat irakilaisten tuotetusta Facebook-materiaalista, jossa kritisoitiin Suomen hintatasoa, suomalaista yhteiskuntaa ja turvapaikanhakijoiden kohtaamia olosuhteita. Jotkut kokivat tulleetensa harhaanjohtetuiksi; Suomi ei vastannutkaan sosiaalisessa mediassa välitettyä kuvastoa. Facebook-ryhmissä irakilaisten reaktio tämän kaltaista valittamista kohtaan oli pääosin hyvin tuomitseva. Suomeen kriittisesti suhtautuvia videoita syytettiin irakilaisten maineen mustaamisesta. Lisäksi monissa kommentteissa kyseenalaistettiin valittajien tarve kansainväliseen suojeluun.

Eräs Helsingissä lokakuussa 2015 kuvattu video sai pian osakseen poikkeuksellisen runsaasti muiden irakilaisten kritiikkiä. Videossa nuori irakilaismies istuu ikkunalaudalla, yhdestä pääkaupunkiseudun vastaanottokeskuksista. Toinen irakilaismies suuntaa katseensa kameraan ja lausuu aloittavansa terveisensä hiljaisella hetkellä Camp Speicherin uhreille, viitaten verilöylyyn Tikritin kaupungin lähellä

olevassa sotilastukikohdassa, jossa Isis teurasti 14.6.2014 jopa 1 500 Irakin armeijan sotilasta. Shiitaustaiset miehet kertovat videolla lähteneensä Irakin armeijasta ja pitävät puolustuspuheen, jossa korostavat isänmaallisuuttaan ja kertovat miksi heidän oli pakko jättää horjuva kotimaansa. Videota seuraavissa kommentteissa monet irakilaiset esittivät huolensa ja peläten videon mustaavan ”tavallisten” turvapaikan hakijoiden maineen Suomessa.

Pian tämän kaltaiset videot saivat rinnalleen huomattavasti huolestuttavampaa materiaalia. Facebook-ryhmiin alkoi ilmestyä valokuvia ja videoita, jotka kuvasivat sotarikoksiin tai raakuuksiin syyllistyneitä henkilöitä, joiden arveltiin paenneen Eurooppaan. Osa tämän kaltaisesta sisällöstä oli julkaistu Suomesta käsin ja tapaukset johtivat rikostutkintoihin ja tuomioihin. Suomen poliisin mukaan hatarin perusteiden tehdyt ilmiannot työllistivät runsaasti poliisia. Keskustellessani uusien tulijoiden aiheuttamista turvallisuusuhkista turvapaikanhakijoiden sekä Suomessa jo vuosia asuneiden irakilaisien kanssa, kolme henkilöä mainitsi itsekin julkaiseen sivustoilla kyseisen kaltaista materiaalia. Kymmenet Suomeen asettuneet irakilaisittavani esittivät huolensa siitä, että turvapaikanhakijoiden joukossa oli mitä ilmeisimmin turvallisuusuhkia. Monia turhautti viranomaisten hitaus tutkia tapauksia. Keskusrikospoliisi ja suojelupoliisi olivatkin perustaneet syksyllä 2015 keskitetyn käsittelyn toimielimen maahantulijoita koskevien vihjeiden käsittelemiseksi. Tämän raportin viimeistelyvaiheeseen mennessä tutkimuksen alla oli toistakymmentä epäiltyä sota- tai terroritekoa. Rikospoliisin mukaan vakavimmat tapaukset koskivat epäilyjä maahan saapuneen henkilön osallisuudesta useiden ihmisten surmaamiseen. Vihjeiden taustalla oli lukuisia kansainvälisiä lähteitä sekä Suomessa asuvia yksityishenkilöitä.

Huolta herättävän aineiston ohella Facebook-sivustot alkoivat syksyn 2015 aikana välittää myös pakolaisuuteen kytkeytyvää populaarikulttuuria, josta osa oli tarkoitettu ainoastaan viitteeksi. Jotkut Irakissa asuvat nuoret ryhtyivät pian ironisoimaan Euroopasta saapuvaa videomateriaalia. Tämän kaltainen aineisto viittasi selkeästi siihen, että myös Suomesta oli muotoutunut osa irakilaisnuorten populaarikulttuurin kuvastoa.

Ironian kohteeksi ei niinkään muodostunut Eurooppa tai turvapaikanhakijat, vaan ongelmiansa kanssa painiva Irak ja ne valtavat kontrastit, jotka pakolaisuuden kohdemaiden ja kotimaan välillä vallitsevat. Saksaan saapunut nuori irakilaisnainen julkaisi lokakuussa harmittoman videon, jossa hän ihasteli saksalaisten ravintoloiden kanta-asiakastarjouksia. ”Mahtavaa, syöt kuusi ateriaa ja saat seitsemännen ilmaiseksi”, nainen sanoo ja kuvaa ravintolan asiakaskorttia kädessään. Vajaan vuorokauden kuluttua kommenttivideo saapui Irakista; kamera kuvaa lähietäisyydeltä miehen otsaa ja selostajan ääni kuuluu: ”Eilen Saksasta lähetetyssä videossa sanottiin, ettei meillä olisi tarjouskuponkeja kanta-asiakkaille. Se ei pidä paikkaansa.” Sitten kamera kohdistuu karkeaan paperilappuun, johon on piirretty käsin kuusi kömpelöä ympyrää. ”Aina kun käyt syömässä, niin piirretään rasti ympyrään. Kyllä meillä täällä Irakissa on kaikkea tarjolla”.

Samanlainen perusvire on videossa, jossa neljä nuorta istuu meluisalla tienpenkereellä jossakin päin Irakia. Nuoret miehet näyttävät olevansa Suomessa ja selostavat liikenteen sekamelskan keskellä kuinka luonto on kaunista, vastaanotto miellyttävää ja aurinkokin paljon lempeämpi kuin kotimaassa.

Vuoden 2015 aaltoon osallistuneiden turvapaikanhakijoiden matkoja motivoi paitsi Irakissa koettu vaino ja väkivalta tai sen uhka, niin myös tuntemukset henkilökohtaisesta tulevaisuudettomuudesta Irakissa. Osalla yhtälössä oli mukana halu nähdä maailmaa, ystävien ja sukulaisten tarjoama esimerkki siirtolaisuuden avaamista mahdollisuuksista ja kateus menestyneitä kohtaan. Erityisen vahva tekijä muodostui sosiaalisen median tarjoamasta informaatiosta ja dis-informaatiosta. Monet niistä, joille Suomi oli osoittautunut pettymykseksi eikä paluu kotimaahan tuottanut välitöntä hengenvaaraa, päättivät palata. Tuhannet, jotka kokivat palamisen mahdottomaksi, jäivät odottamaan turvapaikkapäätöstään.

OSA III

Irakilaisena Suomessa

Jo vuosituhatien taitteessa maamme kasvukeskusten lähiötiloissa asui monimuotoinen joukko Irakista liikkeelle lähteneitä henkilöitä, joka heijasteli irakilaisen yhteiskunnan etnistä, uskonnollista ja poliittista moniäänisyyttä.

Kuten edellisen osion alussa mainitsin, lukuisat Suomeen saapuneet arabiankieliset identifioituvat vahvasti uskontoon, sillä 1990-luvulla Etelä-Suomen kasvukeskuksiin asettui runsaasti Etelä-Irakin shioja, joista monilla oli takanaan erittäin raskaita kokemuksia Persianlahden sotaa 1991 seuranneesta shiiojen kansannoususta ja paosta Saudi-Arabiaan perustetuille pakolaisleireille. Saddamin hallinnon vainoaman ja shiialaiseen islamilaiseen vallankumoukseen tähtäävän poliittisen liikkeen *Supreme Council of Islamic Revolution in Iraq (SCIRI, sittemmin Supreme Iraci Islamic Council, SIIC)* vaikutusvalta oli ollut hyvin näkyvää irakilaisleireillä. Tämä väestönosa oli perustanut aluksi Turkuun, Helsinkiin ja Tampereelle etnisesti homogeenisiä keskuksia, jotka ylläpitivät tiiviitä yhteyksiä SIIC-puolueen alaiseen kansainväliseen *Shahid al-Mihrab* -järjestöön.

Hyvin monet Irakin kurdiväestöön kuuluvista 1990-luvulla saapuneista sunnimuslimeista olivat puolestaan poliittisilta katsomuksiltaan sekulaareja vasemmistolaisia, mutta Irakin kurdeja toimi myös näkyvästi monietnisessä sunniyhdyksunnissa maamme suurimmissa kaupungeissa.

Vuosituhatien taitteen molemmin puolin Suomi otti vastaan myös koulutettuun ja etnis-uskonnolliselta taustaltaan monenkirjavaan keskiluokkaan kuuluvia irakilaisia, joiden poliittiselle menneisyydelle oli tunnusomaista samaistuminen vasemmistolais-sekulaareihin poliittisiin näkemyksiin. Vasemmistolais-sekulaarit sekä kurdit olivat myös muodostaneet jo 1990-luvun puolivälissä joukon kulttuurijärjestöjä, jotka toimivat eteläisen Suomen kasvukeskuksissa.

Vuoden 2005 jälkeen Suomeen saapuneiden irakilaisten sosiaalinen profiili alkoi muuttua. Nyt valtaosa turvapaikanhakijoista koostui henkilöistä, jotka olivat jääneet miehityksen jälkeisessä kotimaassaan vaille suojelijaa. Vaikka pakoon lähteneet edustivatkin kaikkia maan etnisiä ja uskonnollisia ryhmiä Suomessa jo oleskelevien irakilaisten kannalta käsillä oli huolestuttava kehityskulku: nyt turvapaikanhakijoiksi hakeutui henkilöitä, jotka olivat aiempaa useammin olleet Baath-puolueen jäseniä ja joissain tapauksissa jopa varsin korkealla puolueen hierarkiassa. Nyt heidät alettiin yhä useammin käsitteellistämään sunneiksi. Uskontokuntaakohtaista jakautumista kuvastava retoriikka oli saapunut Suomeen.

Yhä useampi 1990-luvulla saapuneista irakilaistuttavistani esitti jo 2005 vuodesta alkaen huolensa Suomeen saapuneiden nuorten miesten osallisuudesta aseelliseen

toimintaan tai yhteyksistä maassa toimiviin rikollisjärjestöihin. Turvallisuusuhkien ohella monet varhaisemman sukupolven edustajista varoittelivat, että väkivallan ja kaaoksen synnyttämä ja vaille koulutusta jäänyt nuorten sukupolvi oli nyt saapumassa maahan. Uusia tulokkaita kuvattiin usein termeillä *jil mafqud* - väliinpudonnut sukupolvi tai vaihtoehtoisesti *jil mutakhallif*, taantumuksen sukupolvi - ja heidän pelättiin mustaavan kaikkien suomenirakilaiden maineen. Maaperä oli mitä otollisin huhuille ja epäluuloille.

Perheidensä, sukujensa tai henkilökohtaisten kokemustensa kautta maan väkivaltaiseen historiaan kytköksissä olevat irakilaiset joutuvatkin parhaillaan rakentamaan tulevaisuuttaan Suomessa sen tosiasian edessä, että heidän alkuperämaansa on todistanut viimeisen vuosikymmenen saatossa äkillistä jakaantumista keskenään kamppaileviin etnisiin, heimoperustaisiin ja uskontokuntakohtaisiin piireihin. Suomalaisissa monikulttuurisissa lähiötiloissa Irakin väkivallan taustalla oleviin jakolinjoihin kytköksissä olevat perheet asuvat toistensa naapureina. Suomen irakilaiset ovat siten ymmärrettävästi hyvin moniääninen ja monin tavoin sirpaloitunut joukko ihmisiä, jotka tuottavat toisiaan haastavia tulkintoja kotimaastaan, yhteisöstään, siitä mitä tapahtui, ja kuka on syyppää koettuun väkivaltaan. Vahva erimielisyys valitsee myös itse pakolaisuuden taustoista, siitä kuka on oikeutettu saamaan turvaa Suomesta, ja kuinka rakentaa irakilaisuutta Suomessa.

Globaali ja paikallinen

Irakin kokemalla poikkeustilalla on jo vuosikymmenien ajan ollut globaali ulottuvuus, kuten raportin edellisissä osioissa totesin. Irakin poliittinen tulevaisuus ja viime vuosina väkivallan liikkeelle ajamat miljoonat pakolaiset näyttäytyivät akuuttina turvallisuus- ja siirtolaispoliittisena ongelmana koko globaalille järjestelmälle. Aikamme irakilaispakolaisuutta onkin tulkittava kaksitasoisena draamana. Yhtäältä se on nähtävä seurauksena hatarin perustein käynnistetystä läntisen hegemonian kamppailusta terrorismin uhkaa vastaan, mutta toisaalta siinä on kyse myös läntisen miehityksen laukaisemasta uskontokuntakohtaisesta ja etnistyneestä kriisistä, johon kytkeytyy joukko Lähi-itää muokkaavia globaaleja ja alueellisia geopoliittisia intressejä. Niitä määritellään etenkin Yhdysvalloissa, Venäjällä, Turkissa, Iranissa ja Saudi-Arabiassa.

Suomeen asettuneet irakilaiset ovatkin näiden tekijöiden vuoksi samanaikaisesti *muualla* ja *täällä*: he liikkuvat ja verkostoituvat globaalissa tilassa, jossa tapahtuu symbolisten, sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten resurssien vaihtoa. Väestöryhmiä halkovien ylirajaisen elementtien ohella irakilaiset ovat kuitenkin täällä Suomessa. He asettuvat monin tavoin osaksi Suomen valtion rajaamaa hallinnollisten ja poliittisten käytäntöjen piiriä, joka koostuu liikkuvuuteen, maahanmuuttoon, oleskelulupiin, kansalaisuuteen ja järjestäytymiseen kohdistuvista poliittista ja juridisista menettelytavoista, sekä joukosta maahanmuuttoon, rotuun, etnisyyteen ja uskontoon kiinnittyviä virallisia ja kansalaiskeskusteluja. Tutkijan kannalta

tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että Suomeen asettuneiden irakilaisen elämän havainnointi edellyttää sekä paikallisten että myös yllirajaisten ja globaalien (reaali-elämän ja virtuaalisten) vuorovaikutuskenttien samanaikaista huomiointia.

Seuraavassa keskitynkään esittelemään irakilaisen itsensä kokemaa keskeistä haastetta; sitä kuinka Irakin globalisoitunut kriisi ja jatkuva väkivalta tuottavat hyvin monenlaisia jännitteitä ja akuutteja ristiriitaisuuksia Suomeen asettuneiden irakilaisen arkeen. Jännitteissä on läsnä Irak-Suomi-akselia laajempi ulottuvuus; Suomen irakilaiset joutuvat ottamaan kantaa jatkuvasti arjessaan Lähi-itää ja globaalia muslimimaailmaa jakaviin uskontokunta-kohtaisiin ja etnisiin kiistakysymyksiin.

Jakolinjoja

Riippumatta uskonnollisesta ja etnisestä taustasta kaikkia irakilaisia yhdistää jännittynyt suhde globaalissa tilassa tuotettuihin käsityksiin uskonnon ja yhteiskunnan suhteesta. Olipa henkilö taustaltaan uskontoaan harjoittava shiia tai sunni, sekulaari tai uskonnoton, kristitty tai mandealainea, hän ei voi astua tämän keskustelun varuuden ulkopuolelle aikamme Suomessa. Muistivihkoihini ja kenttäpäiväkirjoihini on tallentunut lukemattomia keskusteluja niin mandealaisten kuin kristittyjenkin irakilaisen ulkonäkönsä vuoksi kokemasta islamofobiasta, sekä pohdiskeluja, jotka koskevat heidän näkemyksiään aikamme turvallisuusuuskista. Sekä uskonnottomat että uskonnolliset irakilaiset saavat (tai joutuvat) ottamaan kantaa ympäröivään yhteiskuntaan keskusteluissa, joissa islam on eräs keskeinen komponentti.

Aikamme islam näyttöytyy Suomeen asettuneiden irakilaisen parissa jännitteisenä normatiivisena ja poliittisena keskusteluna, jota tuotetaan kaikkialla globaalissa tilassa. Jotkut keskusteluista ovat vahvasti kytköksissä etnisyyteen ja alkuperään, mutta samalla etenkin taivaskanavien ja internetin islam-kuvastoa sävyttää traditioista irti revitty uskonnollisuus, jossa korostuu pyrkimys rakentaa maailman muslimien yhteisöllisyys globaalien haasteiden keskellä. Islam on tästä näkökulmasta katsottuna ennen kaikkea yleismaailmallinen ja yksilölliseen valintaan perustuva vakaumus. Irakilaisen kuten monien muidenkin Lähi-idästä ja Keski-Aasiasta saapuneiden turvapaikanhakijoiden käsitykset uskonnon ja politiikan suhteista vaihtelevat myöskin tavattomasti. Joillekin kohtaamilleni irakilaisille henkilöille uskonto on puhtaasti yksityisasia. Jotkut ovat avoimesti sekulaareja, joskus jopa kiivaasti uskonnonvastaisia. Toisille taas uskonnollisuus on vahvasti politisoitunutta, mutta käsitykset poliittisen toiminnan strategioista saattavat vaihdella suuresti. Islam ei myöskään näyttäyty koskaan tyystin riippumattomana yksilön koulutuksesta, iästä, sukupuolesta ja perhe- ja sukutaustasta. Irakilaiset eivät yksinkertaisesti puhu uskonnollisesta identiteetistään ilman monenkirjavia lisämaareita, jotka vaihtelevat heijastellen puhujan yhteiskunnallista asemaa, taustaa ja kärsimyshistoriaa.

Suomeen asettuneet irakilaiset tuottavat ymmärrettävästi tavattoman monenkirjavia ja usein keskenään kilpailevia käsityksiä kulttuuristaan ja traditioistaan,

yhteiskuntansa tilasta ja käsillä olevan katastrofin syistä. Sekulaari irakilaisjärjestö saattaa järjestää lasten tekemiä maalauksia esittelevän näyttelyn samalla kun moskeijayhteisön uskontoaan harjoittavat jäsenet katsovat, ettei muslimilasten tulisi osallistua koulun kuvaamataidon tai musiikin opetukseen. Osa uskonnollisten vähemmistöjen edustajista ja kaikenlaisen uskonnonharjoittamisen jättäneistä on puolestaan omaksunut voimakkaan islamofobisen käsityksen Euroopassa rakentuvasta islamista.

Joukko näkyvimmistä irakilaisten muslimien uskonnollisista järjestöistä ja vakauksellisista yksilöistä esiintyy puolestaan mielellään ”muslimiväestön” intressien julkituojina ja ”muslimikulttuurin” edustajina käyden dialogia ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Osa maamme irakilaisista siis tukee identiteettien uskonnollistamista ja osa kamppailee kiivaasti sitä vastaan.

Muslimiväestön uskonnollinen järjestäytyminen¹

Uskontoaan aktiivisesti harjoittavan irakilaisen muslimiväestön uskonnollinen järjestäytyminen Suomessa viestii kahdesta hyvin erilaisesta organisoitumista ohjaavasta logiikasta. Shiiojen parissa kyse on eriytyneen, joskin transnationaalissa tilassa tehokkaasti verkottuneen etnis- ja kansallisuusperustaisen sisäpiirin toiminnasta. Irakilaissunnit ovat puolestaan integroituneet monietnisiin sunnijärjestöihin, jotka osoittavat aktiivisia pyrkimyksiä tuottaa etnisyydestä riippumatonta ja ympäröivään julkiseen tilaan osallistuvaa, kansallisesta ja kulttuuriperustastaan irtaantunutta vakaumuksellisten muslimien yhteisöllisyyttä. Molemmat järjestäytymisen logikat kuvastavat kuitenkin varsin samankaltaista identiteettipolitiikkaa. Ne pyrkivät mahdollistamaan toimintansa laadullisesti erilaisina ja omaleimaisina muslimiyhteisöinä.

Huomattava osa irakilaisista puolestaan vieroksuu minkäänlaista julkista identifiointumista uskontoon, ja katsoo Suomen monikulttuuristen kaupunkitilojen ilma- piirin konservativisoituneen Irakin sisäisen jakautumisen myötä. Muslimijärjestöjen harjoittamaa toimintaa pidetään uskonnon politisoimisena, prosessina, jonka dramaattista kehityskulkua nämä henkilöt saivat seurata Irakissa jo ennen pako- matkaa. ”Kuinka voisinkin kunnioittaa sellaista kulttuuria joka haluaa tappaa minut”, eräs nuori ateistina itseään pitävä irakilaismies ilmaisi kantansa keskustellessamme maaliskuussa 2007 monikulttuurisesta suvaitsevaisuudesta ja irakilaisten uskonnollisesta järjestäytymisestä Suomessa.

Maamme suurimmissa kaupungeissa toimivien irakilaisten shiiajärjestöjen ilma- sema uskonnollisuus tarkoittaa käytännössä Irakin shiiaislamilaisten traditioiden kommunikointia transnationaalissa tilassa. Niiden poliittinen toiminta on suun- tautunut miltei yksinomaan irakilaisdiasporaan sekä uuden Irakin rakentamiseen.

¹ Suomenirakilaisten uskonnonharjoittamisen kentän kokonaisvaltainen analyysi eri kristillisine ja gnostilaisine traditio- neen on yksinkertaisesti mahdoton tehtävä yhden tutkimuksen puitteissa. Koska ylivoimainen enemmistö Suomeen saapuneista irakilaisista on uskonnolliselta taustaltaan joko sunni- tai shiiaislaimia käsittelen tässä tutkimuksessa ainoastaan muslimien uskonnollista järjestäytymistä.

Etenkin näiden järjestöjen aktiivihenkilöt ovat hyvin huolissaan irakilaisdiasporan sisäisten jännitteiden lisääntymisestä tuoreen pakolaisaallon myötä. Järjestöjen poliittinen rooli suomalaisessa julkisessa tilassa on marginaalinen. Nämä shiiajärjestöt ovat jättäytyneet esimerkiksi Suomen islamilaisten yhteisöjen yhteistyöelimen ja keskustelufoorumin SINE:n toiminnan ulkopuolelle. Järjestöjen internetsivutot sekä tiedotustoiminta ovat miltei yksinomaan arabiankielisiä. Järjestöjen piiriin kuuluu kuitenkin hyvin monipuolista toimintaa, kuten uskonnollisten juhlapyhien viettoa, vainajien muistotilaisuuksia sekä transnationaalissa tilassa toimivien shiiaoppineiden vierailuja. Shiiaustaisille lapsille ja nuorille suunnattu arabian kielen ja uskonnonopetus tapahtuu viikonloppuisin.

Suurittaessani haastatteluja shiiajärjestöissä vuosina 2005-2008 sain kuulla, että uskontokuntakohtaisten jännitteiden läsnäolo toki tiedostettiin, mutta niistä keskustelu sekä muiden muslimijärjestöjen että viranomaisten kanssa koettiin erittäin vaikeaksi. Abu Muntadar, shiiajärjestön aktiivijäsen, tulkitsi tilannetta seuraavasti:

Kun kamppailu leimahti Irakissa, sillä oli uskontokuntakohtainen perusta, koska hallitseva systeemi oli perustaltaan sunnilainen. Sorrettu enemmistö oli shiialaisia. Kun valtasuhteet vaihtuivat, alkoi uskontokuntakohtainen kamppailu merkinä muutoksesta. Tuo sama kamppailu siirtyi myös ulkomaille. Me olimme Saddam Husseinia vastaan ja muut arabit olivat Saddamin puolella. Siitä syntyi törmäyksiä ja kiistoja. Nyt ongelma on se, että siirtolaisyhteisön keskuudessa ei ole pyrkimystäkään avata mielipiteitä, koska meillä on rajapintoja, joita ei saa ylittää. Kuinka me silloin toimisimme viranomaisten edessä? (Abu Muntadar, Suomessa vuodesta 1996)

Etelä-Suomen kasvukeskuksien suurimmat sunnijärjestöt ovat puolestaan etniseltä perustaltaan heterogeenisiä ja usein vailla selkeää dominoivaa etnistä ryhmää. Keskuksen järjestämään monipuoliseen toimintaan rukoustilaisuuksista oppitunteihin, lasten koraanikouluun ja kesäleireihin osallistuu sunnimuslimiväestöä kaikista suurimmista muslimimaahanmuuttajaryhmistä irakilaisten ohella.

Varsinais-Suomessa havainnoimassani monietnisessä sunnijärjestössä maahanmuuttajamuslimien yhteenkuuluvuutta pyritään edistämään sekä kansallisella, transnationaalilla että paikallisella tasolla. Järjestö pyrki aktiivisiin dialogisuhteisiin suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueiden kanssa. Se onkin toiminut näkyvässä roolissa myös SINE-organisaatiossa. Järjestö on käynyt laajaa dialogia ”muslimiväestön edustajana” toiminta-alueensa viranomaisten kanssa niin kasvatukseen, nuorisotyöhön, koulutukseen, terveydenhuoltoon kuin hautaamiseenkin liittyvissä asioissa.

Uskonnollisesti identifioitumattomien arabian- ja kurdinkielisten irakilaisten järjestäytyminen on Suomessa tyyppillisesti vasemmistolaiseen poliittiseen perinteesseen nivoutunutta järjestötoimintaa. Irakilaisväestön 1990-luvun lopulla perustama

Suomen irakilainen kulttuuriyhdistys koostui yksinomaan vasemmistolaistaustaisista henkilöistä, joista monet olivat kokeneet henkilökohtaisen poliittisen vainon Irakissa. 2000-luvulla yhdistyksen toiminta on ollut verkkaista eteläisessä Suomessa, mutta monet toimijat osallistuvat aktiivisesti Irakin kommunistisen puolueen transnationaaliin toimintaan ja samanmielisten irakilaisten tietoverkkoyhteisöjen aktiviteetteihin.

Fragmentoitunut virtuaaliavaruus

Irakilaisten kommunikaatioteknologian kuluttaminen kuvastaa samankaltaista jakautumista kuin järjestötasokin. Irakin kärsimyshistoria piirsi jo vuosia ennen arabiankielisiä Facebook- (2007) ja Twitter-sovelluksia (2009) sosiaalisen median varhaisimpiin versioihin omat symboliset rajansa. Irakia koskevan uutisvirran kommentoinnin, mutta myös vertaistuen ja terapian valtatieksi muodostui 2000-luvun alkuvuosina internetin laajin keskustelufoorumi, vuonna 1998 perustettu Paltalk, jonka kehittymistä seurasin vuosina 2005-2008.

Irakilaisten perustamat keskusteluryhmät olivat jakautuneet Paltalkissa vuonna 2005 36 aktiiviseen arabiankieliseen keskusteluhuoneeseen, joihin osallistuttiin sekä kotimaasta että läntisistä irakilaisyhteisöistä, etenkin Pohjoismaista, Hollannista ja Saksasta.

Lukuisat mielipide- ja harrasteryhminä aloittaneet keskusteluhuoneet ovat muuttuneet maan tilanteen kriisiytyessä poliittisten, uskontokuntakohtaisten ja etnisten ryhmien dominoimiksi keskustelukanaviksi.

Keskusteluhuoneita alettiin merkitä irakilaiskaupunkien ja jopa tiettyjen shiia-tai sunnienemmistöisten korttelien mukaan. Illan vilkkaimpina tunteina Paltalkissa järjestettiin uskonnollisia puhetilaisuuksia, politiikkaa, väkivaltaisuuksia ja diasporista kulttuurielämää kommentoivia luentoja, runo- ja kirjallisuusiltoja sekä virtuaalitalaan siirrettyjä perhejuhlia, kuten diasporisissa yhteisöissä vietettyjä häitä ja hautajaisia, joihin oli ”kutsuttu” keskusteluhuoneiden aktiivijäseniä eri puolilta maailmaa.

Pakolaistaustaisille irakilaisille internet tarjosi siis ennen kaikkea mahdollisuuden kommunikoida diasporista muistia ja Irakin globaalia kriisiä kommentoivia ajatuksia, joista mieluiten vaiettiin reaalielämässä jännitteiden välttämiseksi. Samalla tilanne johti internetin keskusteluavaruuksien kasvavaan eriytymiseen, mikä puolestaan korosti jo olemassa olevia sosiaalisia, poliittisia ja uskonnollisia rajapintoja diasporassa.

Osallistuminen julkiseen tilaan – sekä tietoverkossa että asuinympäristössä – oli erityisen ongelmallista henkilöille, jotka eivät identifioineet itseään ensisijaisesti uskonnollisin termein. He katsoivat, kuten Muhsin, 34, seuraavassa lainauksessa, että vapaan informaation kulun esteenä ei ollut niinkään kotimaan poliittinen järjestelmä vaan pikemminkin se tosiasia, että konservatiiviset poliittisuskonnolliset kannat olivat nousseet arabiankielisen internetin hallitsevaksi ääneksi.

Internet on vaikuttanut vain vähän kulttuuripiirien äänivaltaan. Intellektuellit loistavat yhtä lailla poissaolollaan internetissä kuin lehdistössä tai televisiossa. Vanhoilliset islamilaiset tahot ovat internetissäkin enemmän äänessä kuin intellektuellit. Ihmiset etsivät Internetistä enemmän vanhoillisten kuin kulttuuripiirien ääntä. Mitä tavallinen kansanmies tekisi kulttuurisivuilla? Korkeakulttuuri ei ole osa arabiyhteiskuntien rakennetta. Ihmiset eivät tunne, että sellainen on tarpeellista. He tarvitsevat leipää, turvaa ja kunniansa. Ja kunnia on heille uskontoa, ja radikaaliipiirit korostavat tätä, leipää ja turvaa. (Muhsin, Suomessa vuodesta 2004)

Poliittisia hiljaisuuksia

Uskontokuntakohtaiset jännitteet ovat synnyttäneet irakilaisten keskuuteen varjeltua sisäpiiriin tietoutta ja keskustelunaiheita, joista vaietaan ympäröivän suomalaisen yhteiskunnan suuntaan. Samalla monikulttuurinen kaupunkitila on muodostunut alueeksi, jossa oli vältettävä astumasta toisten varpaille. Uskonnollisen järjestytyksen hajanaisuuden ja tietoverkon jakautumisen ohella irakilaisten poliittinen järjestäytyminen Suomessa kuvasti jo vuodesta 2005 alkaen jännitteistä tilannetta. Irakilaisten yhtenäisyyttä pyrittiin rakentamaan perustamalla Suomessa toimivia irakilaisia poliittisia voimia koordinoiva toimielin, joka kattoi Irakin 2005 valitun parlamentin keskeisimpien poliittisten voimien edustajat Suomessa. Sunnitahojen edustajia toimielimessä ei ollut. Poliittisen, etnisen ja uskonnollisen heterogeenisyyden vuoksi suomenirakilaiset eivät onnistuneet luomaan kaikkia väestönosia yhdistäviä yhteiskunnallisia tai kulttuurijärjestöjä. Toimielin ilmaisikin tiedotteessaan vuonna 2007: ”Millään järjestöllä ei ole oikeutta puhua Suomen irakilaisten nimissä”.²

Irakilaisten jakamaa arkea Suomessa läpäiseekin tänä päivänä hienovarainen diasporiseen politiikkaan ja etnisuskonnollisiin jakolinjoihin viittaava koodisto. Uskontokuntakohtainen ja poliittisia identiteettejä merkitsevä jännitteinen symboliikka on Irakin jakautumisen myötä uudella tavalla läsnä julkisessa tilassa, mikä näkyy pukeutumisesta arkiseen kielenkäyttöön.

Irakin kriisin myötä etenkin uskontokunnan merkitys julkista tilaa jäsentävänä rajapintana korostui. Monet sekulaarin taustan omaavat saattavat mainita, etteivät he ole tervetulleita alueen uskonnollisten muslimiyhdistysten tiloihin tai että tietyn uskonnollisen yhdistyksen tarjoama opetustoiminta on ainoastaan teoriassa avointa kaikkien arabiankielisten perheiden lapsille.

Muslimiyhteisöjä ympäröivä terrorismin torjunnan sävyttämä turvallisuuspoliittinen tilanne, populistinen maahanmuuttovastainen retoriikka ja alati vahvistuva islaminvastaisuus Länsi- Euroopassa ovat tuottaneet jo koko joukon irakilaisiinkin kohdistuneita negatiivisia stereotyyppioita eikä lisää vettä myllyyn kaivata kertomalla

2 www.shahidalm7rab.com.

irakilaisten ja muiden diasporisten yhteisöjen keskuudessa vallitsevista jännitteistä. Samalla hyvin monien käsitykset viestivät irakilaisten kärsivän äänettömyydestä ja institutionaalaisesta marginalisoinnista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Julkiseen tilaan osallistuminen koetaan yleisesti ottaen riskialttiiksi. Siellä yksilöt joutuivat vääjäämättä puhumaan sosiaalisten kategorioiden nimissä, joiden kiistanalaisuuden he tunnistavat. Tätä asetelmaa irakilaiset, etenkin vahvasti uskoon kiinnittyneet henkilöt kuvaavat termillä *taqawqu'* (kuoreen vetäytyminen, ts. kääpertyminen), jolla viitattiin paitsi sisäpiiriytymiseen niin myös sulkeutumiseen.

Sukupuoli

Osassa II kuvattu miehityksen jälkeisessä Irakissa konservatiivisemmaksi muuttuva yhteiskunnallinen ilmapiiri ja sen tuottamat jännitteet ovat värittäneet voimakkaasti irakilaisten sosiaalista elämää Suomessa. Sukupuolisuuksi ja sukupuolten välisiä suhteita koskevat erimielisyydet ovat luonnollisesti osa tuota laajempaa keskusteluavaruutta. Koulutettuun sekulaariin keskiluokkaan kuuluvissa perheissä katsotaan, että miehityksen jälkeisessä Irakissa naisten kokema muutos on ollut katastrofaalinen. Nämä irakilaiset kannustavat Suomessa kasvavia tyttäriään ja poikiaan kouluttautumaan ja hakeutumaan avoimesti työelämään. Toisaalta taas uskoaan aktiivisesti harjoittavissa muslimiperheissä korostetaan tarvetta suojella jälkikasvua suomalaisen juridisen järjestelmän, koululaitoksen ja yleisesti jaettujen normien tarjoamilta seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviltä vaikutteilta. Esimerkiksi shiia-islamistisiin puolueisiin kytköksissä olevat suomalaisjärjestöt usein linkittävät internetsivustonsa liikkeen kanonisoitujen shiia-oppineiden internetsivustoille. Oppineiden tarjoamat sukupuolta ja seksuaalietiikkaa käsittelevät lainopilliset lausumat asettuvat suomalaisen juridisen järjestelmän sekä kotoutumis- ja koulumaailman retoriikan kanssa vakavaan konfliktiin muun muassa eriarvoistessaan naisten ja miesten siviilioikeudellista asemaa ja osallistumismahdollisuuksia julkiseen tilaan sekä tuottaessaan sukupuolten erottelua tukevia ratkaisuja julkisessa tilassa.

Sukupuolten yhteiskunnalliseen asemaan kytkeytyviä ongelmia syntyy etenkin uskonnollisesti konservatiivisemmissä irakilaisperheissä heidän osallistuessaan kotoutumista tukevaan toimintaan, joka korostaa maahanmuuttajien kollektiivisiä oikeuksia kulttuuriinsa ja traditioihinsa sekä pyrkii aktivoimaan ja osallistamaan yhtä lailla miehiä ja naisia. Haastatellessani työelämävalmennuksesta vastaavien kansalaisjärjestöjen ja monikulttuurikeskusten edustajia vuosina 2005–2008 minulle korostettiin toistuvasti, kuinka mielekkäiden ”matalan kynnyksen” harjoittelupaikkojen järjestäminen oli osoittautunut hyvin paljon helpommaksi naisten kuin miesten kohdalla. Asetelma puolestaan lisäsi perheiden sisäisiä kamppailuja sukupuolen ja julkisen tilan suhteista.

Suomeen jo vuosikymmen sitten asettuneet irakilaiset naiset aktivoivat selkeästi miehiä tehokkaammin välittömiä sosiaalisia verkostojaan miesten suuntautuessa

voimakkaasti transnationaaliin sosiaaliseen, poliittiseen ja poliittis-uskonnolliseen tilaan. Monet vuosina 2005–2010 kohtaamistani irakilaismiehistä viettivät päivittäin tuntikausia seuraten maan poliittisen tilanteen kehittymistä ja kommentoivat tapahtumia irakilaisten globaalissa virtuaalitulassa. Etenkin keskiluokkaisen kaupunkilaistaustan omaavien perheiden äidit puhuivat usein parempaa suomea kuin isät, ja monissa tapauksissa naiset olivat onnistuneet löytämään suhteellisen vakaita työpaikkoja esimerkiksi kouluavustajina, lastentarhanopettajina, myymäläapulaisina ja lähihoitajina.

Irakilaisena vanhempana ja lapsena Suomessa

Yksi asia minua huolestuttaa; se kuinka lapsemme oppivat asioita seksistä suomalaisilta. Se ei ole hyvä asia. Jotkut oppivat suomalaisilta asioita, jotka eivät sovi meille. Olin avioituessani 22-vuotias, saimme vaimoni kanssa seitsemän lasta. Minun mielestäni suomalaiset nuoret lähtevät liian aikaisin perheestään. Kun he ovat kahdeksantoista, he muuttavat pois. (Abu Adnan, Suomessa vuodesta 2001)

Kivuliaan menneisyyden ja diasporaan ilmaantuneiden rajapintojen ohella vanhemmat kantavat runsaasti huolta siitä, että lapset kasvavat suomalaisen yhteiskunnan tuottamien perheen koheesiot ja mainetta uhkaaviksi koettujen ilmiöiden, kuten sallivan seksuaalisuuden, seksuaalisen ja sukupuolisen tasavertaisuuden ja nuorten varhaisen itsenäistymiseen keskellä. Useat irakilaisvanhemmat katsoivat olevansa voimattomia vaikuttamaan uhkiin muuten kuin rajoittamalla enemmän tai vähemmän onnistuneesti lastensa, etenkin tyttöjen, liikkumista julkisessa kaupunkitilassa. Monissa perheissä lasten huomattavasti vanhempiaan parempi suomen kielen taito vaikeuttaa kontrollin harjoittamista ja luonnollisesti tietotekniikka on tuonut myös irakilaisperheisiin kovin tutunkuuloisia haasteita.

Ongelma kasvatuksen kanssa tulee kahdentoista ikävuoden kohdalla. Internetissä on chatteja, ja ne vetävät lapsia hakeutumaan omaan rauhaansa. Tuossa on ongelma ja vaarat. Minulla on tytär ja poika. Kun he menevät chattiin, en tiedä mistä he puhuvat. Ensinnäkin tyttöni käyttäessä chattia, hän ei halua, että seuraan häntä. Totta kai kaikki ihmiset haluavat joskus olla omissa rauhassaan. On kysyttävä kuitenkin, kehittääkö internet nuorien taitoja ja tietoja vai viekö se toiseen suuntaan. Internetissä on kaikkea. (Abdel Karim, Suomessa vuodesta 1998)

Etenkin uskonnon harjoittamiseen kiinnittyneissä perheissä uskonnollisten yhdistysten merkitys lasten ohjaamisessa korostuu. Keskustellessamme vuonna 2007 sunnijärjestön nuorten tilanteesta ja varhaiskasvatukseen liittyvistä kysymyksistä irakilaistaustainen Abu Ala, tuolloin yhteisön aktiivijäsenä korosti, että paras tapa palvella suomalaista yhteiskuntaa on tarjota sille esimerkki islamilaisesta kasvatuseetiikasta.

Itse asiassa pelko ei ole siinä, että lapset ovat suomalaisissa lastentarhoissa. Suurin ongelma on, että irakilaisvanhemmat eivät kasvata lapsiaan kunnolla kodeissa. Se on suurin ongelma. Kuinka positiivinen sopeutuminen tapahtuisi? Kuinka kontaktien luominen tapahtuisi? Se ei ole mahdollista internetin tai television välityksellä. Yhteyksien luominen alkaa päiväkodista ja ala-asteen kouluista ja ne vakiintuvat sukupolvi sukupolvelta. Ihmisten on pohdittava, kuinka sopeutua positiivisesti. Heidän on poimittava parhaat puolet molemmista yhteiskunnista, jotta he voisivat kutsua ihmisiä hyviin tekoihin. Koska islam on viimeinen ilmoitus, meidän on kutsuttava muita tähän uskontoon. Meidän on palveltava yhteiskuntaa, joka on avannut meille sylinsä ottaakseen meidät vastaan. Meidän on toivottava sille hyvää tässä ja tuonpuoleisessa. Meidän on pyydetävä jumalalta, että me kaikki menisimme paratiisiin kiitoksena kansakunnalle, joka otti meidät vastaan. Olimme poliittisia pakolaisia tai humanitäärisiä pakolaisia, niin meidän on toivottava tälle maalle hyvää. Samalla meidän on nähtävä, että kaikki se hyvä, jonka tuomme mukamme, on tarjottava suomalaiselle yhteiskunnalle. (Abu Ala, sunniyhdyksen jäsen)

Vaikka konteksti suomalaisessa lähiötilassa onkin tyystin erilainen kuin kotimaassa, sukupuolten välisiä suhteita ohjaa sekä uskontoon identifioituvissa että sekulaareissa perheissä hyvin samankaltainen perusasetelma kuin väkivallan kyllästä-mässä Irakissa: miehen tehtävä on ideaalisti suojata naisia ja perheen koskemattomuutta. Ilmiö näkyy esimerkiksi Turun Varissuon lähiössä monin tavoin. Lähiön kauppakeskuksessa kouluajan päättymisen jälkeen liikkuu hyvin vähän teini-ikäisiä tyttöjä, joiden tausta on Lähi-idässä, ja lähiön nuorisotalossa tilanne on hyvin samankaltainen. Havaintojeni mukaan läpi irakilaisperheiden kirjon suhtautuminen tyttöjen liikkuvuuden rajoittamiseen on kovin samankaltainen. Varissuolla toimivien nuoriso-ohjaajien mukaan vanhemmat karsastavat nimenomaan nuorisotilassa tapahtuvaa kanssakäymistä tyttöjen ja poikien välillä. Tyttöjen osallistamiseksi lähiössä toimiikin ainoastaan tytöille avoin vapaa-ajan tila.

Suomalaisessa kontekstissa eläminen tuottaa tilanteita, joissa vanhempien on tehtävä vaikeita ratkaisuja pyrkiessään samanaikaisesti mahdollistamaan lasten osallisuus ympäröivään yhteiskuntaan, mutta samalla suojellen heitä uhkilta ja kiinnittäen heitä käsityksiinsä, jotka koskevat näkemystään irakilaisuudesta. Nämä ristiin vetävät tekijät tulevat osuvasti esiin vanhempien viedessä lapsia matkoille Irakiin. Kotimaahan kiinnittyminen, siellä yhä asuvien sukulaisten tapaaminen, saavat lapset samalla konkreettisesti tietoisiksi kotimaan kivuliaasta hajaantumista ja siten myös Suomessa vallitsevasta jännitteisestä tilanteesta irakilaisten keskuudessa.

Kävin seuraavan keskustelun Irakin kurdialueella kesällä 2014 vierailleen 13-vuotiaan Alin kanssa:

Ali: Me mentii (Kurdistaniin) kesällä... oliko se 2014... me oltiin Dohukissa, ja sitte me mentiin kanssa Erbiliin.

Marko: Silloinhan tilanne oli tosi paha. Isis oli vallannut Mosulin.

Ali: Joo mä muistan, ku Peshmerga-joukot tuli kaupunkii, ja siel oli tavallisia ihmisiä, jotka oli paennu (viittaa nuorisotilan biljardipöydän suuntaan). Kato tuolla on yks Ali, se on just tullu pakolaiseks syksyllä, se asuu sen sukulaisten luona täällä. Mun sukulaisel on kahvila, ni mä vaa chillasin, se anto mun polttaa shishaa. Mä siel makailin, se oli makeeta.

Marko: Kuis kauan sä olit?

Ali: Neljä viikkoo.

Lasten puhunta heijasteleekin irakilaiden keskuudessa vallitsevaa epäluulojen ja huhujen sävyttämää ilmapiiriä. Havainnoin, kuinka shiia-yhteisöihin aktiivisesti integroituneissa perheissä lähestulkoon kaikki symbolit, jotka viittasivat konservatiivisiin sunnilaisuuden tulkintoihin, katsottiin helposti turvallisuusuhkiksi. Kävin seuraavan keskustelun 14-vuotiaan Ahmadin kanssa marraskuussa 2015:

Ahmad: Mun fajalla on lupa aseeseen. Siis ne Isisin tyypit tuli meidän ovelle (Varissuolla).

Marko: Siis tuliko joku suoraa teidän ovelle? Kenestä sä puhut?

Ahmad: Ne oli jotai wahhabeja, Helsingistä varmaa, niitä on joka paikassa Forsassa ja kaikkialla. Parrat ja kaikki, ne on tullu joka vuosi. Mun fajia sano niille, et jos tuutte uudestaan, nii mä tapan teidät.

Marko: Käyks sun fajia shiia-moskeijassa?

Ahmad: Joo se laittaa ruokaa ja kaikkee sillon ku meillä on juhlia ja sillee.

Perheenä Suomessa, mutta miksi?

Etnisen, maailmankatsomuksellisten ja pakolaisuuden taustatekijöihin liittyvien eroavaisuuksien ohella perheiden elämäntilanteita ja lasten kasvukontekstia muokkaa voimakkaasti myös itse pakolaisuuden kokemus.

Monet Irakin lähialueiden pakolaisleireille päätyneet saapuivat Suomeen puhtaasti sattumalta tultuaan valituiksi kiintiöpakolaisiksi. Toisille Suomi oli valinta, jonne päätettiin hakeutua usein siitä syystä, että maassamme oleskeli aiemmin muuttaneita sukulaisia. Kun huomio kiinnitetään laajemman perheverkoston pakolaisuuden dynamiikkaan, paljastuu monia merkittäviä irakilaisperheitä ympäröiviä kysymyksiä.

Laajemman perheen näkökulmasta tarkasteltuna pakolaisuus sisältää useita sekvenssejä ja vaihtelevia olosuhteita asettua suomalaiseen yhteiskuntaan. Eräässä havainnoimassani irakilaisperheessä Venäjällä pitkään oleskelleet kaksi keskimäistä veljeä ja kolmannen veljen vaimon veli saapuivat Suomeen salakuljettajien matkassa vuonna 1997. Veljeksistä vanhin avioitui venäläisen naisen kanssa ja

nuorempi otti puolisoskeeseen suomalaisen naisen. Vanhimman veljen lasten kotikieleksi muodostui venäjä ja nuoremman kohdalla Suomi.

Seuraavassa vaiheessa kolmas veli perheineen pääsi Suomeen kiintiöpakolaisina Syyriasta vuonna 1999, ja tämän perheen kotikieleksi muodostui luonnollisesti arabia. Suomeen asettuneet veljet olivat välittäneet Syyriaan matkustavalle suomalaisdelegaatiolle tietoja Syyriassa oleskelevasta veljestään ja tämän perheestä, jotta he pääsisivät delegaation haastateltavaksi.

Vuonna 2005 Suomeen asettuneet perheenjäsenet hakivat vierailuviisumia Irakin Kadhimiyassa asuville eläkeikäisille vanhemmilleen. Vanhemmat saapuivat Suomeen vuonna 2006 ja hakivat humanitaarista suojelua Irakin turvallisuustilanteen romahdettua. He asettuivat Suomeen ja asuivat aluksi vuonna 1997 saapuneen poikansa luona.

Perheen neljäs veli oli samaan aikaan paennut kotikaupungistaan Bagdadista Syyriaan, ja nyt Suomeen asettuneet veljet ponnistelivat saadakseen hänet perheineen Syyriasta valittavaan pakolaiskiintiöön. Veli perheineen saapui Suomeen vuonna 2007. Ainoastaan sisarusparven vanhin veli asuu yhä suvun kotitalossa Kadhimiyassa. Syksyllä 2015 hänen vanhin poikansa lähti kohti Suomea Turkin ja Kreikan kautta ja saapui Tornioon lokakuussa 2015. Oleskeltuaan kaksi viikkoa vastaanottokeskuksessa hän saapui asumaan vuonna 1997 saapuneen setänsä perheeseen. Hän odottaa parhaillaan turvapaikkapäätöstään.

Kuten esimerkkiperheeni osoittaa, sen jäsenet ovat viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajan kiinnittyneet hyvin konkreettisesti kansainväliseen pakolaisuuteen ja sitä hallinnoivaan päätöksentekoon. Huonommalla onnella kiintiöpakolaisiksi valitut ydinperheenjäsenet olisivat voineet hajaantua, kuten heidän laajempi sukunsa, eri puolille maailmaa. Osa olisi voinut päätyä Suomen sijaan Ruotsiin, osa Kanadaan tai Australiaan ja heidän kannaltaan pahimmassa tapauksessa monet perheenjäsenet yhä odottaisivat pakomahdollisuutta Syyriasta tai Irakista. Pakolaispolitiikan tuottama transnationaali sukulaisverkosto tarjoaa samalla puitteen, jonka kautta irakilaiset vertailevat elämisen mahdollisuuksia ja lapset rakentavat tulevaisuuden suunnitelmiaan uravalinnoista ja opiskelupaikoista. Varissuon nuorisotalolla punnitaankin nuorten keskuudessa vaihtoehtoja mennä yläasteen jälkeen serkun luokse Lontooseen tai Australiaan, tai mahdollisesti avustamaan setää, jolla on kahvila Irakin Erbilissä.

Irakilaisperheet ovat siis vuosia Suomeen saavuttuaankin hyvin konkreettisesti pakolaisuutta ja siirtolaisuutta säätelevän poliittisen vallankäytön muokkaamia. Eri ajankohtiin sijoittunut Suomeen saapuminen tuottaa tilanteen, jossa aiemmin saapuneet ovat jatkuvasti vastuussa uusien tulokkaiden opastamisesta, ohjaamisesta ja käytännön kotouttamisesta suomalaisen yhteiskuntaan. Samalla perheenjäsenet ovat konkreettisesti kanssaeläneet sukulaistensa kokemukset Irakin väkivallan ja pakomatkinsa vaiheista. Pidempään oleskelleiden perheiden lapset ovat tottuneet kasvamaan hiljattain Suomeen saapuneiden serkkujensa kanssa, ja oppineet saattamaan heitä elämän alkuun Suomessa.

Perheet ja suvut, joiden jäsenet ovat saapuneet turvapaikanhakijoina tai hake-
neet perheenyhdistämistä, asettuvat olosuhteisiin, joissa elää jatkuvasti akuutti
huoli jonkun perheenjäsenen mahdollisuudesta päästä turvaan. Kotimaan turvatto-
muuteen kiinnittyvä huoli ohjaa voimakkaasti myös kotien mediakuvastoa. Arabian-
kieliset taivaskanavat ovat jatkuvasti päällä, ja erittäin väkivaltainen uutisaines on
alati myös lasten nähtävillä useimmissa kodeissa. Samalla vanhempien on jatkuvasti
oltava varovaisia, kuinka jakaa suvun lähipiirin ja omaisten kokemukset lasten kuul-
len. Pitkän poliittisen vankeuden kokenut Abdelkarim mainitsi kertovansa alle kou-
luikäisille lapsilleen, että he pakenivat Suomeen, ”koska Saddam teki pahaa isälle.”
Hän katsoi, että hänen kärsimyshistoriansa on niin kovaa kuultavaa, että lapset sai-
sivat kuulla siitä yksityiskohtineen vasta lukioikäisinä.

Omaisten kesken jaetaan tietoa turvapaikkaprosessista ja siitä, kuinka rakentaa
oma viranomaisille esitettävä tarina koetusta vainosta uskottavasti. Perhesuhteet
ulottuvat tiiviisti muihin keskeisiin irakilaispakolaisuuden kohdemaihin ja tiiviit vie-
railut perehdyttävät perheenjäsenet maiden maahanmuutto- ja siirtolaispoliittiseen
tilanteeseen. Irakilaisperheissä punnitaankin tuon tuosta vaihtoehtoja ja mahdolli-
suuksia joita eri kohdemailla on tarjottavana.

Lähiö kasvukontekstina

Lasten ja nuorten kiinnittyminen monikulttuuriseen lähiötilaan tapahtuu edellä
kuvattujen tekijöiden muokkaamassa ilmapiirissä. Samalla nuoret identifioivat
itsensä kasvukokemuksensa kautta lapsuutensa kaupunkitilaan sekä päiväkotien
ja koulujen monikieliseen ja monietnistyvään kaveripiiriin. Havainnoimani iraki-
laisnuoret ovat samanaikaisesti arjessaan hyvin kosmopoliittisia, mutta tietoisia jul-
kista tilaa halkovista sosiaalisista rajapinnoista.

Turun Varissuon lähiössä havainnoimani nuoret viettivät monesti ensimmäiset
vuodet pienten paikkakuntien vastaanottokeskuksissa. Marwan saapui Suomeen
viisivuotiaana vuonna 1997 Iranista, jonne perhe oli paennut Irakista 1980-luvulla.
Hän kuvasi varhaisimpia muistojaan keskustelussamme lokakuussa 2015:

Marko: Kuin vanha sä olit ku te tulitte?

*Marwan: Mä olin sillo seittämän. Se oli vuonna 97. Tiätsä mä en ollu koskaa nähny
vaaleehiuksisia ja sinisilmäisiä ihmisiä. Mä menin kouluu ja aattelin ”mitä helvet-
tiä”. Se oli nii outoo. Me oltii ekaks Oravaisissa kaks vuotta. Mun faija oli menny
ensiks, ja sit me oltiin tultu perässä.*

- Siis sun faija oli saanu turvapaikan?

*- Ei, ku se oli tullu pakolaisena aikasemmin, se ei ollu saanu viel oleskelulupaa.
Me tultii sit perässä. Mä en muista miten me lähetti Iranista, paitsi sen et mä en
halunnu lähtee. Mä rakastin mun ukkia ja sit mä vaa itkin ja sanoin, etten haluu
jättää ukkia. Sit me lennettiin Saksaan ja siellä oli joku tyyppi meitä vastassa ja*

sit me tultii Suomeen. Siel Oravaisissa ei ollu sillo juuri kettää ulkolaisia. Mut me tultii tosi hyvin juttuu. Mun fajjalla on vieläki kavereita siellä.

- Millaisia muistoja sulla on sieltä?

- Ekaks me oltii keskuksessa. Iranissa me kaikki nukuttii lattialla vierekkäi. Meil oli kaks huonetta ja keittiö siel perheasunnossa. Mä katoen et kaikilla on sängyt.

Tiätsä, se oli ihmeellistä, jokaisella oma sänky. (Marwan, Suomessa vuodesta 1997)

Intensiivisistä kokemuksista, jotka koskevat erilaisuutta sekä kasvamista oudossa ja vieraassa ympäristössä, nuorille muodostuu Varissuolla eli ”Vakkessa” voimakas solidaarisuuden tunne, jota he kuvaavat ”vakkelaisuudeksi”. Marwanin lapsuudentoveri, Punkalaitumelta Varissuolle muuttanut Ajdin (Bosniasta) korosti keskustellessamme, että kaikki varhaisnuorena Suomeen saapuneet ovat käyneet samat vaiheet läpi ja siksi Varissuolla on helppo samaistua muihin maahanmuuttajanuoriin. ”Vakkella me tunnetaan kaikki”, Ajdin katsoi.

Keskustellessani Marwanin ja Ajdinin kaltaisten nuorten kanssa kävi ilmi, että heidän vanhempiansa sosiaaliset verkostot ovat lähes yksinomaan suuntautuneet vanhempien kotimaista saapuneisiin henkilöihin joko Suomessa tai transnationaalissa tilassa. Marwan ja Ajdin katsoivat monen muun haastattelemani nuoren tavoin, että Varissuon maahanmuuttajaperheiden vanhemmat ovat huomattavasti nuoremman sukupolven edustajia ennakkoluuloisempia muiden maahanmuuttajaryhmien edustajia kohtaan.

Irakilaistaustaisen Bassamin, 13, läheiseen ystäväpiiriin kuuluu vietnamilais-, irakilais-, kosovolais-, bosnialais- ja afrikkalaistaustaisia nuoria. Ja samankaltaisiin ystäväpiireihin tutustuin myös Varissuon nuorisotalolla; Irakin kurdit ja arabiankieliset sekä kristityt että musliminuoret, entisen Jugoslavian alueen nuoret ja somalitaustaiset nuoret kohtaavat joka arki-ilta lähiön nuorisotilassa. Nuorisotyöntekijän mukaan alueen nuorisotoiminta on hyvin maahanmuuttajavetoinen; noin 230 nuorisotilan rekisteröityneestä jäsenestä alle kymmenellä molemmat vanhemmat ovat Suomessa syntyneitä.

Monikulttuuristunut Varissuo on muodostunut muiden maahanmuuttajanuorien ohella irakilaisille turvalliseksi koetuksi kasvuympäristöksi. Alueen maahanmuuttajat muodostavat parhailaan runsaat 40 % lähiön kokonaisväestöstä, ja alueen ala-asteen koulujen ykkösluokkalaisista miltei 80 % puhuu äidinkielenään muuta kuin Suomea. Lähiön nuorisotalossa ja kahviloissa haastattelemini nuorten näkemysten mukaan Varissuo on tyystin rasismista ja muukalaisvihamielisyydestä vapaa sekä turvalliseksi ja viihtyisäksi koettu alue. Varissuon julkisista tiloista on mahdotonta löytää esimerkiksi rasistisia tai maahanmuuttajia solvaavia seinäkirjoituksia. Julkisessa keskustelussa lähiö koetaan muslimigetoksi ja ongelmalähiöksi, mutta nuorisotyöntekijöiden ja vartiointiliikkeen edustajien mukaan maahanmuuton kasvaessa lähiö on rauhoittunut tuntuvasti 1990-luvun lamavuosiin nähden.

Sekä nuorisotyöntekijöiden että varissuolaisten nuorten mielestä moni maahanmuuttajanuori ”viihtyy vähän liiankin hyvin Varissuolla” (Liisa, nuorisotyöntekijä).

Varissuolla monet puhuvatkin ”Varissuokuplasta” viitatessaan alueen viihtyvyyteen sekä syrjinnästä ja rasismista vapaaseen ilmapiiriin. Yhteiskunnan täysjäsenyyteen ennakkoluuloihin ja avoimeen rasismiin liittyvät kysymykset konkretisoituvat monille vasta siirryttäessä Turun keskustaan, jossa varissuolaisnuorten mukaan turkulaiset ”puhuvatkin ihan eri tavalla kuin Vakkessa (Ali, 14)” Vakkelaiset sanovat tunnistavansa toisensa paitsi murteestaan niin myös muodistaan ja tyylistään.

Lähiö on siis täynnä kulttuurisia ja sosiaalisia ilmiöitä, joita nuorten vanhemmat tulkitsevat helposti irtiottoina perhepiirin irakilaisista, somalialaisista tai albanialaisista arvoista ja pitävät niitä nuorten suomalaistumisena. Nuorisotyöntekijät, opettajat ja sosiaalityöntekijät puolestaan käsitteellistävät tilanteen nuorten tasapainottelemisena kahden kulttuurin välissä. Sosiaaliantropologisen tutkimuksen näkökulmasta kyse on pikemminkin nuorten tavoista liikkua globalisoituneen lähiön ja sen ympäristön tuottamien hyvin erilaisten kontekstien välillä. Vakkelaisuudessa on nähtävissä nuorten kyky luoda tyystin uudenlaista ja vanhemmistaan sekä kantaväestön nuorista jyrkästi poikkeavaa kiinnittymistä väestöltään alati monimuotoisempaan Suomeen. On kuitenkin todettava, että kiinnittyminen ei suinkaan aina ole ongelmaton. Vaikka monet nuoret luovatkin hyvin kosmopoliittisia ja avarakatseisia ystäväverkostoja, osa rakentaa asemaansa ja sosiaalisia kiinnikkeitään keskenään kilpailevista uskonnollisista konteksteista, olivatpa ne lähipiirissä toimivia järjestöjä tai virtuaalisia yhteisöjä. Varissuolla toki tunnustetaan tapauksia perhekriseistä, vanhempien traumaista, vaille huolenpitoa jääneistä ja joskus myös radikalisoituneista nuorista.

Tulevaisuuden keskeisimpiä haasteita Suomessa onkin se, kuinka ”vakkelaisuuden” kaltaista lähiötilassa tapahtuvaa suvaitsevaista ja monietnistä identiteetin rakentamista voitaisiin tukea. Varissuon kaltaisia tiloja käsitteellistetään rutiniinomaisesti monikulttuurisina tiloina, mutta itse asiassa nuorten keskuudessa on käsillä hyvin moniin paikkoihin ja globaaleihin keskusteluihin kytkeytyvän hybridisen kulttuurisen ilmapiirin ja identiteettien luominen. Kuinka tällainen kulttuurinen ja sosiaalinen elämä kirjoitetaan jonakin päivänä osaksi suomalaisuuden ja irakilaisuuden tarinaa, on keskeisimpiä yhteiskunnallisimpia haasteitamme.

Jälkisanat

Vuonna 2015 Suomeen saapuneet irakilaiset turvapaikanhakijat käynnistivät vilkkaan julkisen keskustelun, jossa huomio kiinnittyi milloin turvallisuusuhkiin ja yhteiskuntarauhaan, milloin tulokkaiden viimeistä huutoa oleviin älypuhelimiin, tyylikkäästi föönattuihin hiuksiin ja muodikkaaseen vaatetukseen. Mielenpitojen ilmaisut kiivastuivat entisestään heti vuodenvaihteen 2016 jälkeen, kansainvälisten uutistoimistojen raportoitua Saksassa uuden vuoden yönä tapahtuneista levottomuuksista. Kölnin kaupungin päärautatieaseman tuntumaan kokoontuneita, pääosin Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta saapuneita nuoria miehiä syytettiin lukuisista varkauksista ja kymmenien naisten kerrottiin joutuneen seksuaalisen häirinnän

uhreiksi. Vastaavanlaisia rikoksia tehtiin viranomaisten mukaan eripuolilla maata, etenkin Düsseldorfissa ja Bielefeldissä.

Helsingin poliisi tiedotti tammikuun 2016 alussa, että Saksan kaltaista liikehdintää oli suunnitteilla myös maamme pääkaupunkiseudulla. Helsingin asematunnelissa arvioitiin olleen jopa tuhat irakilaista turvapaikanhakijaa hetki ennen vuodenvaihdetta, ja poliisi ilmoitti poistaneensa paikalta useita kymmeniä henkilöitä. Poliisi olikin ilmaissut jo pitkin syksyä 2015 huolensa naisiin kohdistuvan seksuaalisen häirinnän lisääntymisestä. Tekoihin olivat useimmiten syllistyneet irakilaiset turvapaikanhakijat. Joulukuussa 2015 julkistettiin täsmällisempiä lukemia: turvapaikanhakijoiden epäiltiin syllistyneen vuoden 2015 aikana noin 10 raiskausrikokseen ja noin 15 seksuaaliseen ahdisteluun. Samassa tiedotteessaan poliisi ilmoitti, että vuosittain sen tietoon tulee Suomessa noin 1 000 raiskausrikosta.

Liikehdintä turvapaikanhakijoiden ympärillä tuotti mitä erilaisimpia reaktioita: toisten vaatiessa rajoja kiinni toiset marssivat suvaitsevaisuuden puolesta ja tarjosivat sekä materiaalista että käytännön tukea turvapaikanhakijoille. Pian kaupunkikuvassa ympäri Suomen nähtiin ennennäkemätön ilmiö; katurauhaa valvovat partiorihmät, joista valtaosa kytkeytyi Kemissä syksyllä 2015 perustettuun Soldiers of Odin -järjestöön. Lukuisat, etenkin sosiaalisessa mediassa levinneet tuomionpäivän profetiat eivät kuitenkaan osoittautuneet pitäviksi; kevät- ja kesäkuukausille povattua turvapaikanhakijoiden rikos- ja raiskausaaltoa ei tapahtunutkaan.

Seurasin tilanteen kehittymistä Suomessa hämmentyneenä, sillä keskustelun ollessa kuumimmillaan suoritin irakilaisnuorten parissa haastatteluja tätä tutkimusta varten. Said oli saapunut Suomeen syyskuussa 2015 Irakin Babelista. Hän kertoi minulle tavatessamme ensimmäisen kerran olevansa homoseksuaali. Hänen ystävänsä, myöskin homoseksuaali nuori mies, oli murhattu vuonna 2014 shiiaimilisiiryhmän toimesta. Saidin kertomasta välittyi kuva uskontokuntaakohtaisesti järjestäytyneiden aseellisten ryhmien dominoimasta kotikaupungista, jossa huumekauppa, palkkamurhat ja seksuaalinen väkivalta olivat arkipäiväistyneet. Istuessamme turkulaisessa kahvilassa helmikuussa 2016 Said kertoi, että hänen oli lähdeittävä kotimaastaan, koska ei halunnut tulla ihmiseksi, johon Irakin tilanne oli vääjäämättä viemässä häntä. Odotettavissa oli jatkuva väkivallan pelko tai ajautuminen pikkurikoksiin, huumekauppaan, tai pahimmassa tapauksessa aseellisten ryhmittymien riveihin. Babelissa ihmisen henki oli käynyt halvaksi; Said näytti minulle älypuhelimestaan viestiketjua, mistä kävi ilmi, että eräs paikallinen nuori oli tapettu 40 euron korvausta vastaan.

Saidin tulkinta Suomessa sattuneista seksuaalisen häirinnän tapauksista oli hyvin suoraviivainen. Kävimme tammikuussa 2016 seuraavan keskustelun:

Mistä tuossa kaikessa seksuaalisessa häirinnässä on kyse?

Tiedät irakilaiset, jos irakilainen juo, niin hän ei kontrolloi itseään. Ajattele millaista oloista ne tulevat, siellä ei näe edes paljasta naisen nilkkaa. Valtaosa on niistä

täysin eristyneitä Suomesta, ne ei puhu edes englantia. Mistä ne tietää, kuinka täällä voi toimia?

Olivatko ne humalassa?

Totta kai olivat.

Millaista sinulla oli uutenavuonna?

Menin baariin.

Homobaariin?

Joo, olen tavannut joitain miehiä.

Joitko?

Joo, kyllä minä juon.

Julkinen keskustelu ympäri Eurooppaa oli pakolaiskriisin ja Kölnin tapahtumien vanavedessä taipuvainen tukeutumaan banaaleihin selitysmalleihin arabi- tai islamilaisesta kulttuurista, ja sen tuottaman naisvihan muodoista. Pikemminkin kuin kulttuurista tai uskonnosta, miesten oirehdinnassa oli mielestäni kyse anti-kulttuurista; yhteiskunnan romahtamisesta, arjen ja traditioiden jatkuvuuden katkeamisesta ja yhteiskunnallisten tukirakenteiden murtumisesta. Asetelma koskettaa hie- man eri versioin niin sosiaalisesti marginalisoituneita nuoria arabikevään jälkei- sissä Pohjois-Afrikan yhteiskunnissa, Eurooppaan saapuneita paperittomia siirtolai- sia, kuin nuoria laajamittaisen katastrofin runtelemassa Irakissakin. Suomeen saa- pui syksyllä 2015 tuhansittain irakilaismiehiä, joita kotimaassaan kuvataan jatku- van poikkeustilan, katastrofin, traumojen ja erilaisten psyko-sosiaalisten oireiden leimaamaksi sukupolveksi. Kysyttyäni Saidilta, kuinka nuoret viettävät aikaansa Babelissa hän vastasi:

”Tällä hetkellä Babelissa valtaosa nuorista on työttömänä. Monet käyttävät pil- lereitä, kutsumme niitä nimillä Abu Haji, tai Hubub Kabsala ja sanomme sellaista, joka on koukussa huumeisiin sanalla *mukabsal*. Pillereitä saa kaikkialta, ja monet kauppiat ovat yhteydessä viranomaisiin. Kaupunkiin tulee paljon pillereitä valtion tietullien läpi, se siis tarkoittaa, että poliisi pelkää kieltää salakuljetuksen [asemies- ten pelossa]. Samalla se tietää kuka kauppa käy. Monissa kahviloissa näkee tatu- oituja rikollisryhmien miehiä, jotka käyttävät myös näitä aineita. Sellaisia tyyppejä kutsutaan termillä *mudaqdaq*. Tällaiset henkilöt pyörittävät kauppa. He kantavat aina aseita mukanaan.”

Saidin sukupolven miesten ”maskuliinisuuden kriisiä” on diagnosoitava poikke- ustilan sanastolla eikä kulttuuristen traditioiden ja uskonnon sanastolla. Juuri tästä antropologi Paul Amar puhui esittäessään vuonna 2011, että yksinkertaistetut kult- tuuristavat tai uskontoon kytkeytyvät selitysmallit muslimimiehistä ja Lähi-idän ”maskuliinisuuden kriisistä” johtavat keskustelua pikemminkin harhaan kuin aut- tavat ymmärtämään maailmaa, jossa elämme. Amarin viitoittama lähestymistapa seksuaaliseen häirintään tai raiskausrikoksiin ei missään nimessä tarkoita väkival- taa vähättelevää tai hyväksyvää kantaa. Se tarkoittaa ainoastaan sitä, että väkival- lan läpäisevässä yhteiskunnassa koko elämänsä viettäneiden miesten oirehdintaa

heidän saavuttuaan turvapaikanhakijoiksi on mahdotonta korjata, jos diagnoosi on väärä.

Saidin kanssa käymäni keskustelu muistutti minua siitä, millaisesta sukupuoli- ja seksuaalinormien ilmastosta Suomeen saapuneet tuhannet irakilaismiehet ovat tulleet ja millaiseen muutokseen heidän oletettiin olevan välittömästi valmiita. Kuten tämän tutkimuksen sivuilla saimme huomata, Irakissa perhe ja sukulaisverkostot olivat haurastuneet vuosikymmenien poikkeustilan myötä, ja sitä leimasivat sodat, kansainvälinen pakolaisuus ja maan sisäinen muuttoliike. Poikkeustila oli ajanut kodit ahtaalle ja sodat olivat vieneet satojen tuhansien nuorten miesten ja perheensä hengen. Samalla, kuten monet tämän tutkimuksen sivuilla esiintyneet irakilaiset kertovat, yhteiskunta militarisoitui. Joka ikisellä Suomessa haastattelemallani irakilaismiehellä oli Irakin kodissaan aseita. Tuttavani Abdelkarimin veli ajoi taksia Bagdadissa, ja tavatessamme Erbilin kaupungissa vuonna 2013 hän kertoi poimenneensa oman Kalashnikovinsa suoraan kadulta. Taistelujen jäljiltä ruumiita ja aseita saattoi löytää ympäri kaupunkia.

Kaikista surullisinta sukupuolinnormien muutoksessa oli se, että irakilaisten naisten aseman kohentamisen piti olla keskeinen osa Yhdysvaltojen ajaman uuden Irakin rakentamista vuoden 2003 miehityksen jälkeen. Naisten tuli antaa uudet kasvot uudelle avoimelle Irakille, mutta naiset päätyivätkin peittämään kasvonsa.

Naisten aseman kaventuessa myös kaikenlainen vaihtoehtoinen seksuaalisuuden tai sukupuolisuuden ilmaiseminen muuttui riskialttiimmaksi kuten Saidkin käymisämme keskusteluissa kuvasi.

Kaikki Suomeen saapuneet irakilaiset eivät selviä sotien ja väkivallan kierteestä oirehtimatta, mutta turvapaikanhakijat eivät myöskään ole menneisyytensä ja kokemansa kaaoksen vankeja, minkä kevätkuukaudet osoittivat. Yhteiskuntarauha ei vaarantunut Suomeen saapuneiden nuorten irakilaismiesten vuoksi, ja katupartiot kohtasivat uuden haasteen; toiminnan piiriin oli vaikea saada värvättyä uusia aktiiveja, koska kaduilla jouduttiin kulkemaan toimettona.

Ystäväni Riadh Muthana kiteyttää elämäntarinaansa koskevassa kirjassa *Abu Ghraib - Varissuo: Irakilaismiehen matka Saddamin selleistä Suomeen* jotakin hyvin oleellista, joka koskettaa valtaosaa eri aikoina Suomeen saapuneista irakilaisista turvapaikanhakijoista: ”Ongelmani menneisyyden kanssa on, ettei se häivy koskaan pois. Se ei jää terapeutin vastaanotolle. Millä tahansa hetkellä, kun katson televisiota tai kun luen kirjaa, saattaa mennyt vallata mieleni ja muistan taas nuoruuteni haaveet ja sen, että ne tuhottiin.”

Riadhin sukupolven kokemusta jäsensivät väkivallan vuodet Baath-hallinnon ahdistamassa Irakissa. Vuoden 2015 pakolaisaallon sukupolvi puolestaan kasvoi taloussaarron kurimuksessa, kärsi Saddamin kaatumista seuraavasta yhteiskunnan jakautumisesta ja yhä tänä päivänä jatkuvasta väkivallan kierteestä. Saddamin ajan uhrien ja sortajien roolit ovat vaihtuneet tämän päivän Irakissa, mikä puolestaan tuottaa yhä vaikeampia ristiriitoja maan vakauttamispyrkimyksiä silmällä pitäen. Näitä sanoja kirjoittaessani Irak todistaa jälleen yhtä humanitääristä katastrofia,

joka painuu kokonaisen sukupolven muistiin. Kansainvälinen sotilaskoalitio ja Irakin armeija sekä Iranin tukemat shiiaryhmittymät ovat ajamassa Isisiä yhä ahtaammalle sen miehittämällä alueella mutta siviilien kärsimyksessä tämä tarkoittaa ainoastaan uutta vaihetta. Kesäkuussa 2016 miltei 83 000 siviiliä pakeni Isisiin kohdistuvia sotatoimia Fallujan kaupungissa. Shiipuolueiden dominoima hallitus seuraa sivusta vähitellen syvenevää katastrofia pääosin sunniheimoihin kuuluvien siviilien kamppaillessa hengestään 44 asteen helteessä vesi ja ruokapulasta kärsivillä pakolaisleireillä. Heikentyneenäkin Isis osoittaa kykynsä kostaa: heti seuraavalla viikolla (3.7.2016) Bagdadin Karrada-kaupunginosassa suoritettiin tuhoisa terrori-isku, jossa menehtyi runsaat 300 kansalaista.

Ystäväni Riadh jatkaa: ”Esiin astuu läheisiäni, jotka katosivat sodissa ja pidätyskeskuksissa. Minut on ympäröity kuvilla, jotka eivät päästä menneisyyttä haihtumaan pois silmistäni. Joskus tunnen piittaamattomuutta ympärillä tapahtuvia asioita kohtaan kokemuksieni vuoksi. Hyvänä hetkenäni ajattelen, että vain kulkeamalla tieni olen saavuttanut oppimani asiat. Mieleni kuvista rakentuu se mennyt, jonka päälle minun on rakennettava tulevaisuuteni.”

Tämä Riadhin kuvaama ponnistelu on monilla Suomeen hiljattain saapuneilla yhä edessä. On mahdotonta vastata kysymykseen, minkälaisen kärsimyshistorian kanssa on vaikeinta rakentaa arkeaan, kotoutua Suomeen ja kasvattaa seuraavaa sukupolvea. Ovatko suurimmat haasteet edessä niillä, jotka joutuivat kokemaan henkilökohtaista väkivaltaa, vaiko niillä, jotka seurasivat läheistensä kärsimystä? Entä ne, jotka onnistuivat pelastautumaan ennen henkilökohtaisen painajaisen alkamista, mutta menettivät vuosien saatossa mahdollisuuden koskaan palata kotimaahansa?

* * *

Perheen äiti haki valokuva-albuminsa sohvan eteen asetetulta pöydältä. Vasemalla puolella olivat rinnakkain kellastuneet opiskelumuistot Bagdadin yliopistosta 1980-luvun alusta; kuvia siisteihin kouluhameisiin ja pikkutakkeihin pukeutuneista ujoista nuorista naisista. Sitten seurasivat saapumiskuvat Lahdesta, jonne perhe sijoitettiin pian Suomeen tulon jälkeen; vierailuja puistoihin, järven rantaan ja uusien suomalaisten naapureiden luo. Rouvan mukaan esikoispoika oli leikkinyt sosiaaliohjaajan saman ikäisen pojan kanssa kolme tuntia ilman yhteistä kieltä. Rouva oli saanut kutsun jo seuraavalla viikolla naapuriin saunomaan. Toisen suomalaisnaapurin pikkulapset tapasivat käydä iltaisin heillä kylässä. Seuraavalla aukeamalla palataan taas Bagdadiin ja rouva sanoo:

”Katso! Kristitty, kristitty ja baathisti-sunni eikä kenelläkään ole huntua! Ei meistä kukaan kysynyt, oliko toinen sunni, vaiko shiia, vaiko kristitty.”

Sitten mies osoittaa mustavalkoisessa ryhmäkuvassa seisovia nuoruudenkavereitaan:

”Tuo on Australiassa, tuo on Uudessa-Seelannissa, tuo sai kuulemma Green Cardin Yhdysvaltoihin. Tuo tyttö oli Palestiinasta. Katso tuota! Muistan, että hänellä

oli hyvin punaiset hiukset. Tuo poika on Syyriasta, hän vastusti presidentti Assadin hallintoa, mutta Saddam otti hänet vastaan.”

Perheen rouva oli ollut talous- ja tilastotieteen opiskelija Bagdadin yliopistossa. Albumin loppupuolella aukeamalle on liimattu suuri kuva, jossa hän seisoo opiskelukaveriensa kanssa Eufrat-joen varrella. Ryhmä on juuri vierailut virvoitejuomayhtiön tehtaalla. Nuoret naiset hymyilevät pidättyväisinä ja hieman hämillään. Pääsemme valmistujaiskuviin ja hääiltaan, jota vietettiin kerhotalolla Bagdadissa. Pitkiä pöytiä täynnä hymyileviä sukulaisia, jotka ovat nyt Malmössä, Kööpenhaminassa, Hollannissa, Yhdysvalloissa. ”Siellä Irakissa ei ole enää ainuttakaan”, mies sanoo.

Käännämme sivua. ”Nämä kuvat ovat uudenvuoden illalta 1993. Olimme silloin jo päättäneet lähteä”, rouva kertoo.

Viimeisellä aukeamalla on ainoastaan kaksi valokuvaa: tuore hääpari istumassa Keski-Irakissa sijaitsevan järven rannalla ja mies vakavana Saddam-kaupungin-osassa sijaitsevassa koruliikkeessään.

Siihen päättyy Irak.

Lähteet

Tutkimukset

Al-Ali, N. (2009). What Kind of Liberation? Women and the Occupation of Iraq. Lecture at UCLA Centre for Near Eastern Studies. Available online at: <http://www.international.ucla.edu/cnes/podcasts/article.asp?parentid=104926>

Al-Ali, N. & Pratt, N. (2009). What Kind of Liberation? Women and Occupation of Iraq. University of California Press, Berkeley and Los Angeles

Ali, A. (2003). Lifting the Embargo After Almost 2 Million Deaths. Available online at: HYPERLINK "<http://www.ilaam.net/War/IraqEmbargo.html>"<http://www.ilaam.net/War/IraqEmbargo.html>

Al-Jawaheri, Y. (2008). Women In Iraq: The Gender Impact of International Sanctions. Lynne Rienner Publishers, Boulder.

Akkerman, T. & Hagelund, A. (2007). Women and children first! Anti-immigration parties and gender in Norway and the Netherlands. *Patterns of Prejudice*, 41(2)

Amar, P. (2011) Middle East Masculinity Studies: Discourses of "Men in Crisis," Industries of Gender in Revolution. *Journal of Middle East Women's Studies*, 7:3.

Borer, T. (2009). Gendered War and Gendered Peace: Commissions and Postconflict Gender Violence: Lessons From South Africa. *Violence Against Women*. 15 (10). Clifford, J. (1997). *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Harvard University Press, Cambridge.

Cockburn, B. (2009). Muqtada al-Sadr and the Shia Insurgency in Iraq. Faber and Faber, London. Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge, London.

Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge, London.

Coleman, A. (2008). It's Tortured to Call that Gender Politics: (Re)producing the Public/Private Divide in Immigration Court. Paper presented at the annual meeting of the the Law and Society Association, Hilton Bonaventure, Montreal, Quebec, Canada, May 27, 2008

Coleman, A. (2008b). It's Tortured to Call that Gender Politics: (Re)producing the Public/Private Divide in Immigration Court. *Conference Papers, Law & Society; 2008 Annual Meeting*. Available online at: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/3/6/0/7/p236074_index.html

Coll, S. (2010). Stop Blaming the Afghans. *The New republic*. July 26, 2010. Available online at: <http://www.tnr.com/article/politics/magazine/76448/afghanistan-unitykarzai-najibullah-taliban-cohesion>
Connell, R.W. (1987). *Gender and Power*. Stanford University Press, Palo Alto.

Dalrymple, W. (2009). Pakistan in Peril. *New York Review of Books*. February 12, 2009. Available online at: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2009/feb/12/pakistan-in-peril/> Dick, C. (2002).

Fakhri, K. (2008). Trauma, Affect, and Changing Family Structures in Iraq. Presentation in international symposium Cultural Voices of a Fragmented Nation: War, Trauma, and Remembrance in Contemporary Iraq" December 11-13, 2008, Marburg University.

Fattah, H. & Caso, F. (2009). *A Brief History of Iraq*. Chekmark Books, New York. Freedman, J. (2008). *Women Seeking Asylum: The Politics of Gender in the Asylum Determination Process in France*. *International Feminist Journal of Politics*, 10 (2).

Ferris E. (2007) *The Real Challenge of Internal Displacement in Iraq*, Brookings Institute, Available online at: http://www.brookings.edu/speeches/2007/1206_iraq_ferris.aspx?more=rc

Frelick, B. (2007). *Iraqis denied right to asylum*. *Iraq Special Issue. Forced Migration Review*, June 2007. Available online at: <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/Iraq/contents.pdf>

Gugler, T. (2009). *Jihad Da'wa and Hijra: Islamic Missionary Movements in Europe*. Zentrum Modern Orient. Available online at: <http://www.zmo.de/mitarbeiter/gugler/jihad,%20dawa%20and%20hijra.pdf>

Gunaratna, R. (2002). *Inside al-Qaida*. Columbia University Press, New York.

Harper, A (2007). *Iraq: Growing needs amid continuing displacement*. *Forced Migration Review* 29. Available online at: <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR29/51-53.pdf>

Iaria, V (2011). *Attempting Return: Iraqi's Remigration from Iraq*. *Refuge*, Vol 38, No1.

Joseph, S. (2008). *Sectarianism as Imagined Sociological Concept and as Imagined Social Formation*. *International Journal of Middle East Studies* 40 (4).

Juntunen, M. (2002). *Between Morocco and Spain: Men, migrant smuggling and a dispersed Moroccan community*. University of Helsinki, Helsinki.

Juntunen M. & Muthana, R. (2008). *Abu Ghraib - Varissuo: Irakilaismiehen matka Saddamin selleistä Suomeen. [Abu Ghraib - Varissuo: Iraqi Man's Journey from Saddam's Cells to Finland]*. Ajatus Kirjat, Helsinki.

Kanninen T. (2010). *Gender, Vulnerability and the Obligation to Return: An Overview of Return Assistance to 'Rejected' Asylum Seekers in the Nordic Countries*. Occasional Paper No. 98. Tampere Peace Research Institute, Tampere.

Keenan, S. (2008). *The Applicant Claims to be a Lesbian: Legal Discomfort and Disruption in Sexuality-Based Refugee Claims Made by Women*. *Conference Papers, Law & Society; 2008 Annual Meeting*. Available online at: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/3/5/6/4/p235649_inde

Kepel, G. (2002). *Jihad the Trail of Political Islam*. Belknap, London.

Kimhi, S. et. al. (2009). *Getting a Life: Gender Differences in Postwar Recovery*.

Kimhi, S., Eshel, Y. Zysberg, L., Hantman, S., *Sex Roles*, 7/8 (61).

King, D. (2008). *Back from the Outside: Returnees and Diasporic Imagining in Iraqi Kurdistan*. *International Journal on Multicultural Societies*. Vol 10, No. 2, 2008

Kneebone, S. (2005). *Woman within the Refugee Construct: 'Exclusionary Inclusion' in Policy and Practice: The Australian Experience*. *International Journal of Refugee Law*, 17(1)

- Land, T. (2009). Europe accepts 10,000 more Iraqi refugees. *The Middle East*, February 2009. Available online at: HYPERLINK "http://findarticles.com/p/articles/mi_m2742/is_397/ai_n31396362/"http://findarticles.com/p/articles/mi_m2742/is_397/ai_n31396362/
- Lischer, S. (2008). Security and Displacement in Iraq: Responding to the Forced Migration Crisis. *International Security*, 33 (2).
- Macklin, A. (1995). Refugee Women and the Imperative of Categories, *Human Rights Quarterly*, 17 (2).
- Makkiya, K. (1998) [1989]. *Republic of Fear: Politics of Modern Iraq*. University of California Press. Berkeley and Los Angeles. Marsden, P. (2002). Whither The Taliban? *Asian Affairs*, vol. XXXIX, no. III.
- Mascini, P & van Bochove, M. (2009). Gender Stereotyping in the Dutch Asylum Procedure: Independent Men versus Dependent Women. *International Migration Review*, 43 (1).
- Moallem, M. (2005). *Between Warrior Brother and Veiled Sister: Islamic Fundamentalism and the Politics of Patriarchy in Iran*. Berkeley: University of California Press, 2005.
- Monsutti, A. (2009). Local Power and Transnational Resources: An Anthropological Perspective on Rural Rehabilitation in Afghanistan. UCLA Asia Institute Central Asia Initiative Working Paper No. 2
- Mougne, C. (2010). Trees Only Move in the Wind: A study of unaccompanied Afghan children in Europe. UNHCR - PDES. Available online at: <http://www.unhcr.org/4c1229669.html>
- Naím, M. (2005). *Illicit: How Smugglers, Traffickers and Copycats are Hijacking the Global Economy*. Doubleday, New York. Nordstrom, C. (2004). *Shadows of War: Violence, Power and International Profiteering in the Twenty-first Century*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Richardson, L. (2006). *What the Terrorists Want: Understanding the Enemy, Containing the Threat*. Random House, New York.
- Rohde, A. (2006). Opportunities for Masculinity and Love: Cultural Production in Ba'athist Iraq During the 1980s. In Ouzgane, L. (Ed.) *Islamic Masculinities*. Zed Books, London
- Roy, O. (1998). *The Failure of Islamism*. Harvard University Press. Cambridge.
- Saleh, Q. H. (2007). *Al Mujtama' al Iraqi: Tahlil Sikususiyulji li-ma hadatha wa yahduth*. Arab Scientific Publishers: Beirut.
- Silber N. (2009). *Gender and the Sectional Conflict: How Important Were Women to the War?* University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Smith, B. (2008). Kurdish Refugee Reception Centers in Greece Home Displaced. *Visual Anthropology*, 24 (1).
- Spijkeboer T. (1999). Stereotyping and Acceleration: Gender, Procedural Acceleration and Marginalised. Judicial Review in the Dutch Asylum System. In Noll, G. (Ed.) *Proof, Evidentiary Assessment and Credibility in Asylum Procedures*. Martinus Nijhoff, Leiden.
- Tripp, C. (2002). *History of Iraq*. Cambridge University Press, Cambridge. Wance, S. (2004). An Assessment of the Iraqi Community in Greece. UNHCR Representation in Greece. Available online at: www.aina.org/reports/aoticig.pdf >

Wiktorowicz, Q. (2005). The Salafi Movement: Violence and the Fragmentation of Community. in Muslim Networks from Hajj to Hip Hop. Eds. Miriam Cooke. Bruce Lawrence.

Yaghmaian, B. (2005). Embracing the Infidel: Stories of Muslim Migrants on the Journey West. Delacorte Press, New York. Zeigler, S & Sterwart, K. (2009). Positioning Women's Rights within Asylum Policy A Feminist Analysis of Political Persecution. *Frontiers* 30 (2)

Reportit

A Face and a Name: Civilian Victims of Insurgent Groups in Iraq: Human Right Watch, October 2, 2005. Available online at: <http://www.hrw.org/en/node/11604/>

Arab Unrest Drives Iraqi Refugee Return. Institute for War and Peace Reporting, 23 May 2012, ICR Issue 392, Available online at: [<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bf4fd92.html>].

Civilian Deaths from Violence in 2009. Iraq Body Count. Available online at: <http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/2009/>

Déjà Vu All Over Again? Iraq's Escalating Crisis (2012). International Crisis Group, Middle East Report, No. 126, 30 July 2012. Available online at: [<http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraqiran-gulf/iraq/126-deja-vu-all-over-again-iraqs-escalating-political-crisis.aspx>]. Erbil. Governorate Profile November 2010. IOM IDP and Returnees Assessment. Available online at: [<http://www.iomiraq.net/Documents/IOM%20Iraq%20-%20Governorate%20Profile%20-%20Erbil.pdf>].

Five Years on Europe is Still Ignoring Its Responsibilities Towards Iraqi Refugees, UNHCR, March 3, 2008, Available online at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/47e1315c2.html>

How many civilians were killed by cluster bombs? Iraq Body Count. Available online at: [HYPERLINK "http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/killed-by-cluster-bombs/"http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/killed-by-cluster-bombs/](http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/killed-by-cluster-bombs/)

Iraq, 2008 Key Data. Land Mine Monitor. Available online at: http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?act=submit&pqs_year=2009&pqs_type=lm&pqs_report=iraq

Iraq and the Kurds: The High-Stakes Hydrocarbons Gambit (2012). International Crisis Group. Middle East Report no. 120, April 19, 2012. Available online at: [<http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-northafrica/iraq-iran-gulf/iraq/120-iraq-and-the-kurds-the-high-stakes-hydrocarbons-gambit.aspx>].

Iraq and the Kurds: Confronting Withdrawal Fears (2011). International Crisis Group. Middle East Report No. 103, March 28, 2011. Available online at: [<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Iraq/103%20Iraq%20and%20the%20Kurds%20-%20Confronting%20Withdrawal%20Fears.pdf>].

Iraq Backgrounder: What Lies Beneath. International Crisis Group. Middle east Report 6. October 1, 2002. Available online at: repository.forcedmigration.org/show_metadata.jsp?pid=fmo:3369

Iraq Body Count. Database. Available online at: <http://www.iraqbodycount.org/database/>

Iraq: Decades of Suffering, Now Women Deserve Better. Amnesty International, February 2005. Available online at: <http://www.amnesty.org/en/library/info/MDE14/001/2005>

Iraqi CP, Interview about the Political Impasse 6 months after the Elections. SolidNet.org. Available online at: [HYPERLINK "http://www.solidnet.org/index.php/iraqiraqi-communist-party/558-iraqi-cp-interview-about-the-political-impasse-6months-after-the-elections"http://www.solidnet.org/index.](http://www.solidnet.org/index.php/iraqiraqi-communist-party/558-iraqi-cp-interview-about-the-political-impasse-6months-after-the-elections)

[php/iraqiraqi-communist-party/558-iraqi-cp-interview-about-the-political-impasse-6months-after-the-elections](#)

Iraqi Refugee Disaster: Europe continues to shirk its responsibility. Pro Asyl. July 21, 2007. Available online at: http://www.proasyl.de/en/news/newseenglish/news/iraqi_refugee_disaster_dt_vorlage/back/764/

Iraqi Refugees: Women's Rights and Security Critical to Returns. Refugees International, July 15, 2009. Available online at: www.refugeesinternational.org/.../iraqi-refugees-womens-rights-and-security-critical-returns

Iraqis denied right to asylum. Iraq Special Issue. Forced Migration Review. June 2007. Available online at: <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/Iraq/contents.pdf>

Iraq's Shiites Under Occupation. International Crisis Group, Middle East Briefing, September 9, 2003. Available online at: kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/.../boo08_iraq_shiites.

Open Eyes to Humanitarian Needs. Refugees International, July 20, 2009. Available Online at: <http://www.refintl.org/policy/field-report/afghanistan-open-eyeshumanitarian-needs>

Poverty Drives Children to Work. Global Policy Forum. May 10, 2007. Available online at: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/167/35653.html>

Rising player with a vision for Shiite Iraq. The Christian Science Monitor, November 20, 2007. Available online at: [HYPERLINK "http://www.csmonitor.com/2007/1120/p01s05wome.html"](http://www.csmonitor.com/2007/1120/p01s05wome.html)<http://www.csmonitor.com/2007/1120/p01s05wome.html>

Stuck in a Revolving Door: Iraqis and Other Asylum Seekers and Migrants at the Greece/Turkey Entrance to the European Union. Human Rights Watch. November 2008. Available online at: www.hrw.org/en/reports/2008/11/26/stuck-revolving-door-o - Similar

The Internally Displaced People in Iraq Update 35, 30 June 2008. Available online at: [HYPERLINK "http://www.iraqredcrescent.org/IDP_35_update_EN.pdf"](http://www.iraqredcrescent.org/IDP_35_update_EN.pdf)http://www.iraqredcrescent.org/IDP_35_update_EN.pdf

The Real Challenge of Internal Displacement in Iraq: The Future. Available online at: [HYPERLINK "http://www.brookings.edu/speeches/2007/1206_iraq_ferris.aspx?more=rc"](http://www.brookings.edu/speeches/2007/1206_iraq_ferris.aspx?more=rc)http://www.brookings.edu/speeches/2007/1206_iraq_ferris.aspx?more=rc

The Return and Resettlement of Displaced Iraqis. Testimony Submitted by Kenneth H. Bacon President, Refugees international and Kristele Younes, Senior Advocate, Refugees International To the hearing before the U.S. Senate Committee on Foreign Relations One hundred eleventh Congress - First Session Tuesday, March 31, 2009 Presiding: Senator Robert P. Casey. Available online at: [HYPERLINK "http://www.refintl.org/policy/testimony/return-and-resettlement-displacediraqis"](http://www.refintl.org/policy/testimony/return-and-resettlement-displacediraqis)<http://www.refintl.org/policy/testimony/return-and-resettlement-displacediraqis>

The Silent Treatment: Fleeing Iraq, Surviving in Jordan. Human Rights Watch, November 27, 2006. Available online at: <http://www.hrw.org/en/node/11107/section/1>

They Want Us Exterminated: Murder, Torture, Sexual Orientation and Gender in Iraq. Human Rights Watch 2009. Available online at: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iraq08ogwebwcover.pdf>

Trafficking in Persons in Afghanistan. International Organization for Migration, Field Survey Report 2008. Available online at: www.iom.int/.../afghanistan/iom_report_trafficking_afghanistan.pdf

UK government attempts to restart deportations to northern Iraq (2013). International Federation of Iraqi Refugees Feb 25, 2013. Available online at: [<http://federationifir.com/english/Enfile/FIRpress%20Release%2025-22013.pdf>].

UNHCR dismayed at forced repatriation of Iraqis; reports increase in flight of Iraqi Christians. UNHCR News stories, December 17, 2010. Available online at: HYPERLINK "<http://www.unhcr.org/4dob45476.html>"<http://www.unhcr.org/4dob45476.html>

UNHCR Poll: Iraqi Refugees Regret Returning to Iraq, amid Insecurity. UNHCR, October 19, 2010. Available online at: <http://www.unhcr.org/4cbd6c9c9.html>

Iraq Situation Update. United Nations High Commissioner for Refugees, , March 2008. Available online at: HYPERLINK "<http://www.unhcr.org/491956a02.html>"<http://www.unhcr.org/491956a02.html>

UN: Wars Slow Refugee Returns to Record Low, The Associated Press, 15 June 2010. Available online at: <http://abcnews.go.com/International/wireStory?id=10914821>

Medialähteet

Al-Mashad al-Iraq. Al Jazeera (Arabic) 27.6. 2010, Available online at: <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/DoC76383-DB93-46ED-BCEC-8C83CF813EC6.htm>

Al-Sadr Back in Iraq Stronghold. Al Jazeera News, January 5, 2011. Available online at: <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011151418794320.html>

Al Sadr calls Iraqis to resist. Al Jazeera News, January 8, 2011. Available online at: <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/20111872647305497.html>

Campaign Against the Deportation of Iraqi Kurdish Asylum Seekers. Echoes Newsletter 5, 2007. Available online at: <http://www.wpiraq.net/english/2007/Echoes5.pdf>

Charity Work Shows Another Side of Sadr's Movement in Iraq. McClatchy. May 8, 2008. Available online at: <http://www.mcclatchydc.com/2008/05/08/36432/charity-work-shows-another-side.html>

Children of war: the generation traumatized by violence in Iraq. The Guardian. February 6, 2007. Available online at: <http://www.guardian.co.uk/world/2007/feb/06/iraq.topstories3>

Dispatches: Secret war files. BBC Channel 4. Available online at <http://www.channel4.com/programmes/dispatches/episode-guide/series-74/episode-1>

Europe urged not to turn away Iraqi refugees. The Independent, June 17, 2008. Available online at: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/europeurged-not-to-turn-away-iraqi-refugees-848507.html>

Finland Uses Dublin Agreement to Speed Refugee Deportation. Yle News, February 10, 2009. Available online at: HYPERLINK "http://yle.fi/uutiset/news/2009/10/finland_uses_"http://yle.fi/uutiset/news/2009/10/finland_uses_dublin_agreement_to_speed_refugee_deportation_1052376.html

Gays killed in Baghdad as clerics urge clampdown. Reuters April 4, 2009. Available online at: HYPERLINK "<http://uk.reuters.com/article/idUKTRE53312Q20090404>"<http://uk.reuters.com/article/idUKTRE53312Q20090404>

Gays Living in Shadows of New Iraq. The New York Times, December 18, 2007 Available online at: <http://www.nytimes.com/2007/12/18/world/middleeast/18baghdad.html>

Hiltermann, J. (2012). Revenge of the Kurds: Breaking Away From Baghdad Foreign Aff airs November/December 2012. Available online at: [[http:// www.foreignaffairs.com/articles/138359/joost-r-hiltermann/revenge-of-the-kurds](http://www.foreignaffairs.com/articles/138359/joost-r-hiltermann/revenge-of-the-kurds)].

Is Erbil's Growth Spurt Hype or for Real? (2012). Gulfnews, November 30, 2012. Available online at: [<http://m.gulfnews.com/news/region/iraq/iserbil-s-growth-spurt-hype-or-for-real-1.1057846>].

Iraq gets a new government. Al Jazeera Net December 12, 2010. Available online at: <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2010/12/201012211373655244.html>

Iraqi army confronted U.K. deportation officials on Baghdad plane. Guardian, October 16, 2009. Available online at: HYPERLINK "<http://www.guardian.co.uk/uk/.../unhcr-ukbaghdad-deportations>"www.guardian.co.uk/uk/.../unhcr-ukbaghdad-deportations

Iraqi minority group needs U.S. attention, Yale Daily News, March 9, 2007. Available online at: HYPERLINK "<http://www.yaledailynews.com/staff/kai-thaler/>"<http://www.yaledailynews.com/staff/kai-thaler/>

Iraqi parliament refuses to accept nationals deported from Europe (2012). The Guardian July 2, 2012. Available online at: [<http://www.guardian.co.uk/world/2012/jul/02/iraq-parliament-deported-nationals-europe>].

Iraqi Writers Union outraged by social club closure. AK News, November 29, 2010. Available online at: HYPERLINK "<http://www.aknews.com/en/aknews/1/198624/>"<http://www.aknews.com/en/aknews/1/198624/>

Iraqi Youth Face Lasting Scars of War. Washington Post. June 26, 2007 Available online at: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/06/25/AR2007062501952.html>

Iraq Lacks Plan on the Return of Refugees, Military Says. The New York Times, November 30, 2007. Available online at: www.nytimes.com/2007/11/30/world/.../30refugees.html

Iraq reach deal to repatriate Iraqi refugees. Agence France-Presse (AFP), May 13, 2009. Available online at: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5jeHTbmQ9pta2nmldsg_upk3-3hYA

Iraq's Education Under Siege. Asia Times Online. November 21, 2006. Available online at: http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/HK21Ako5.html Iraq's

Invisible Refugees. The Nation, march 9, 2009. Available online at: <http://www.thenation.com/article/iraqs-invisible-refugees>"<http://www.thenation.com/article/iraqs-invisible-refugees>

Iraq's Newly Open Gays Face Scorn and Murder. The New York Times, April, 7 2009. Available online at: <http://www.nytimes.com/2009/04/08/world/middleeast/08gay.html>

Iraq's Sadr Wants 'Depraved' Homosexuality Eradicated," AFP, May 29, 2009. Available online at: www.google.com/.../afp/.../ALeqM5gyEDJh2jz2X-ocesB76vl6eIJL6Q

Iraq torture worse after Saddam. BBC News, September 21, 2009. Available online at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5368360.stm> Kidnappers target youth of Baghdad. Guardian, February 29, 2004. Available online at: <http://www.guardian.co.uk/world/2004/feb/29/iraq>

Kids at risk in Iraq kidnap business. The Australian. October 8, 2009. Available online at: HYPERLINK "<http://www.theaustralian.com.au/news/world/kids-at-risk-in-iraqkidnap-business/story-e6frg6so-1225784065612>"<http://www.theaustralian.com.au/news/world/kids-at-risk-in-iraqkidnap-business/story-e6frg6so-1225784065612>

Kids Who Run Iraq. BBC World Series. March 2008. Available online at: http://www.bbc.co.uk/worldservice/specials/1658_assignment_2008/page51.shtml

Man al muntasir fi-tashkil al-hukuma al-Iraqiyya al-jadida. Aljazeera (Arabic), November 30, 2011. Available online at: <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/04A83FB4-0724-49DF-8718DD88F80660F9.htm>

Migrant deaths on Turkish - Greek border spark UNHCR concern. Sofia Echo, July 2, 2010. Available online at [HYPERLINK "http://sofiaecho.com/2010/07/02/926788_migrantdeaths-on-turkish-greek-border-spark-unhcr-concern"](http://sofiaecho.com/2010/07/02/926788_migrantdeaths-on-turkish-greek-border-spark-unhcr-concern)http://sofiaecho.com/2010/07/02/926788_migrantdeaths-on-turkish-greek-border-spark-unhcr-concern

Ministry to investigate refugee trips to Iraq. The Copenhagen Post. June 11, 2009. Available online at: [HYPERLINK "http://www.cphpost.dk/news/politics/90-politics/45919ministry-to-investigate-refugee-trips-to-iraq.html"](http://www.cphpost.dk/news/politics/90-politics/45919ministry-to-investigate-refugee-trips-to-iraq.html)<http://www.cphpost.dk/news/politics/90-politics/45919ministry-to-investigate-refugee-trips-to-iraq.html>

Number of Iraqi, Afghan refugees in Turkey halved last year. Today's Zaman, March 30, 2010. Available online at: <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=205790>

Putting Empires at Rest. Al-Ahram Democracy, 2010. Available online at: <http://democracy.ahram.org.eg/eng/Index.asp?CurFN=seltz.htm&DID=9995> Reluctant Pashtuns hamper Afghan recruitment drive. Reuters, March 3, 2010. Available online at: <http://www.reuters.com/article/idUSTRE62247W20100303>

Suomi palauttaa irakilaisia turvapaikanhakijoita. Yle Uutiset, 5.5. 2009. Available online at: http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2009/05/suomi_palauttaa_irakilaisia_turvapaikanhakijoita_728142.html

Suomi voi ryhtyä palauttamaan pohjoisirakilaisia ja afganistanilaisia turvapaikanhakijoita. Yle Uutiset, 3.1. 2007. Available online at: http://www.yle.fi/uutiset/kotimaa/2007/01/suomi_voi_ryhtya_palauttamaan_pohjoisirakilaisia_ja_afganistanilaisia_turvapaikanhakijoita_225047.html;jsessionid=BC8903B66889970315B25BEBA37611BC?name=useFontSize&path=percent2F&value=normal&redirectUrl=percent2Fuutisetpercent2Fkotimaapercent2F2007percent2F01percent2Fsuomi_voi_ryhtya_palauttamaan_pohjoisirakilaisia_ja_afganistanilaisia_turvapaikanhakijoita_225047.html&refresh=null

The 'Lebanonisation' of Iraq. Al Jazeera Net. November 29, 2010. Available online at: <http://english.aljazeera.net/indepth/2010/11/20101126143626991797.html> The Predator War. The New Yorker, October 26, 2009. Available online at: [HYPERLINK "http://www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer"](http://www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer)www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer

Thors: Puheet löysästä maahanmuuttopolitiikasta ovat puppua. Kaleva, 19.8. 2009. Available online at: <http://www.kaleva.fi/uutiset/thors-puheet-loysasta-maahanmuuttopolitiikasta-puppua/809817> Thors: Suomen tarkistettava linjaansa Irakin turvapaikanhakijoiden suhteen. Yle Uutiset, 27.4. 2009. Available online at: http://www.yle.fi/uutiset/kotimaa/2009/04/thors_linjaus_irakilaispakolaisten_suhteen_tarkistettava_708459.htm

UK to deport child asylum seekers to Afghanistan. Guardian, June 7, 2010. Available online at: [HYPERLINK "http://www.guardian.co.uk/uk/2010/jun/07/child-asylumseekers-uk-Afghanistan"](http://www.guardian.co.uk/uk/2010/jun/07/child-asylumseekers-uk-Afghanistan)<http://www.guardian.co.uk/uk/2010/jun/07/child-asylumseekers-uk-Afghanistan>

Understanding General Petraeus's Strategy. The Weekly Standard. June 27, 2007. Available online at: <http://www.weeklystandard.com/print/Content/Public/Articles/000/000/013/803vtvls.asp?page=2>

Women Lose Ground in the New Iraq. Once They Were Encouraged to Study and Work; Now Life Is 'Just Like Being in Jail. The Washington Post, December 16, 2006. Available online at: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/15/AR2006121501744.html>

1,400 checkpoints inside Iraqi capital Baghdad. Azzaman, March 27, 2010. Available online at: <http://www.azzaman.com/english/index.asp?fname=news\2010-03-27\kurd.htm>

Tekijät Författare Authors Marko Juntunen	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Augusti 2016 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Generationer i undantagstillstånd – Irakiskt flyktingskap i Finland	
Tiivistelmä Referat Abstract Denna forskningsrapport är den första översikten i sitt slag om irakisk flyktinginvandring i Finland och det irakiska flyktingskapets närhistoria. Rapporten baserar sig på etnografiskt observations- och intervjumaterial som har samlats in under drygt tio års tid i olika delar av Finland, Västeuropa och Irak. Studiens första del undersöker bakgrunden till irakiskt flyktingskap och upplevelser av förföljelse och våld bland de personer från olika flyktinggenerationer som deltog i studien från 1980-talet till 2016. Det irakiska samhället och dess sociala struktur genomgick kraftiga omvälvningar på grund av ständiga krig och en internationell handelsblockad, vilket resulterade i dramatiskt försämrade levnadsförhållanden. Efter att det styre som leddes av Saddam Hussein föll till följd av den internationella koalitionen militära insatser 2003 uppstod ett allvarligt säkerhetsvakuum i landet, och snart ledde politik baserad på religiös och etnisk tillhörighet till våldsamer och omfattande befolkningsförflyttningar. Efter koalitionsstyrkornas ockupation har Irak lidit av en fortgående våldsspiral, som blev allt blodigare efter att organisationen Isis intog stora områden i nordvästra Irak 2014. Studiens andra del behandlar rörligheten för asylsökande som på olika sätt har band till Iraks våldsamma närhistoria och deras erfarenheter från resan till Finland. Studiens tredje del fokuserar på det liv som de irakiska flyktingarna byggt upp i Finland. Irakierna, som kommit från ett hemland splittrat av frontlinjer baserade på religiös och etnisk tillhörighet, bygger upp sitt liv i Finland i en atmosfär präglad av spänningarna i hemlandet. Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Avdelningen för sysselsättning och företagande/ Annika Forsander, tfn 029 506 0206	
Asiasanat Nyckelord Key words invandring, flyktingar, asylsökande, integrationsfrämjande, integration, etniska relationer	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkopublikation Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-124-1	ISBN 978-952-327-125-8
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 93	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
	Hinta Pris Price 43 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Lönnerberg Print & Promo

Tekijät Författare Authors Marko Juntunen	Julkaisu-aika Publiceringstid Date August 2016 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Generations from a state of emergency – Iraqi refugees in Finland	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>This survey report is the first extensive overview of its kind about Iraqi refugees arriving in Finland and the phenomenon's recent history. The report is based on ethnographic observation and interview data collected among Iraqis in various parts of Finland, Western Europe and Iraq over the past ten years.</p> <p>The first part of the survey reviews the background factors contributing to the Iraqi refugee situation and the persecution and violence experienced by the subjects who represent different generations of refugees from the 1980s through to 2016. Iraqi society and its social structure have gone through profound changes because of the continuing wars and the international economic blockade, which in turn have significantly weakened the living conditions in Iraq. A serious security vacuum was created in Iraq when Saddam Hussein's administration fell in 2003 as a result of the military measures introduced by the international coalition. This was soon followed by conflicting policies concerning religious communities and ethnic groups, which led to violence and extensive population transfers. Since the occupation Iraq has suffered from a cycle of violence which became even bloodier after Isis occupied wide areas in the north-west parts of Iraq in 2014.</p> <p>The second part of the survey deals with the mobility of asylum seekers who have experienced Iraq's violent recent history in different ways and their experiences while heading towards Finland.</p> <p>The third part of the survey focuses on the life built by Iraqi refugees in Finland. The Iraqis who have arrived in Finland from a country torn by deep conflicts between religious communities and ethnic groups are now building a life in Finland, in an atmosphere marked by tensions originating from their country of origin.</p> <p>Contact person within the Ministry of Employment and the Economy: Employment and entrepreneurship department/ Annika Forsander, tel. +358 29 506 0206</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words migration, refugees, asylum seekers, integration of immigrants, integration, ethnic relations	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkopainettu julkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-124-1	ISBN 978-952-327-125-8
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 93	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
	Hinta Pris Price 43 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Lönnerberg Print & Promo

Poikkeustilan sukupolvet

Irakilaispakolaisuus Suomessa

Vuosi 2015 tullaan muistamaan Suomessa ja muualla Euroopassa pakolaistilanteesta, jonka taustalla ovat monet pitkään jatkuneet sodat ja konfliktit Lähi-idässä sekä niiden liepeillä terroria ja kauhua levittävät aseelliset ryhmät. Eurooppaan suunnanneista miljoonista pakolaisista Suomeen saapui hakemaan kansainvälistä suojelua 32 476 henkilöä, joista 20 485 oli irakilaisia.

Tutkija Marko Juntusen Poikkeustilan sukupolvet -raportti on ensimmäinen laaja katsaus Suomeen suuntautuvaan irakilaispakolaisuuteen. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa tarkastellaan irakilaispakolaisuuden taustoja sekä eri sukupolviin kuuluvien henkilöiden vainon ja väkivallankokemuksia aina 1980-luvulta vuoteen 2016 saakka. Tutkimuksen toinen osa käsittelee Irakin väkivaltaiseen lähihistoriaan eri tavoin kiinnittyneiden turvapaikanhakijoiden liikkuvuutta sekä heidän matkakokemuksiaan kohti Suomea. Kolmannessa osassa huomio kiinnittyy irakilaispakolaisten rakentamaan elämään Suomessa.

Paino:
Lönnberg Print & Promo, 2016

Painettu
ISSN 1797-3554
ISBN 978-952-327-124-1

Verkojulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-125-8

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY